

YHTEISÖLLISYYTTÄ RAKENTAMASSA

Yhteisöllisyysteema Hämeenlinnan asuntomessualueella 2007

Annika Sarkkola
Aluetieteen pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2008
Yhdyskuntatieteiden laitos
Tampereen yliopisto

Tampereen yliopisto
Yhdyskuntatieteiden laitos

SARKKOLA, ANNIKA: Yhteisöllisyyttä rakentamassa. Yhteisöllisyysteema Hämeenlinnan asu-
tomessualueella 2007

Aluetieteen pro gradu -tutkielma, 62 sivua, 8 liitesivua

Toukokuu 2008

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan yhteisöllisyyttä erityisesti asumisen ja yhdyskuntasuunnittelun näkökulmista. Teoreettisen ja empiirisen aineiston perusteella hahmotetaan sitä, mitä yhteisöllisyydessä asumisessa tarkoitetaan ja miksi sitä pidetään usein yhdyskuntarakentamisessa tavoiteltavana. Lisäksi pyritään löytämään niitä asualueiden suunnitteluun ja rakentamiseen liittyviä keinoja, joiden ajatellaan tukevan yhteisöllisyyden muodostumista. Teoreettisen kirjallisuuskatsauksen lisäksi tutkimusongelmia lähestytään tarkastelemalla empiirisenä tutkimuskohteena Hämeenlinnan Harvoilanmäen asuinaluetta. Harvoilanmäki oli vuoden 2007 asuatomessualue, ja yhteisöllisyys oli yksi alueen suunnittelua ohjanneista teemoista. Tutkimuksen empiirinen aineisto koostuu kymmenestä teemahaastattelusta, joissa haastateltavina oli Harvoilanmäen alueen suunnitteluun ja suunnittelun ohjaukseen osallistuneita henkilöitä.

Tutkimushaastatteluisissa tuli esille se aiemmissakin yhteisöllisyystutkimuksissa havaittu seikka, että yhteisöllisyys herättää käsitteenä enimmäkseen myönteisiä mielikuvia. Siihen liitetään sellaisia määreitä kuin ihmisten yhteinen toiminta, yhteenkuuluvuuden tunne sekä turvallisuus. Kun yhteisöllisyyttä tarkastellaan alueellisessa kontekstissa, sen voidaan katsoa yhdistyvän ihmisten yksilölliseen ja yhteiseen aluetietoisuuteen. Toisaalta tutkimusta varten haastatellut henkilöt suhtautuivat yhdyskuntarakentamisen yhteisöllisyystavoitteeseen myös hieman kriittisesti. Ensinnäkin käsite on sisällöltään melko yleinen ja iskusanana kulunut. Toiseksi haastateltavat epäilivät tyypillisesti omakotiasumisen rauhasta haaveilevien suomalaisten halukkuutta yhteisölliseen asumiseen.

Jos yhdyskuntasuunnittelussa ja -rakentamisessa on tavoitteena tukea yhteisöllisyyden muodostumista, voidaan tämän tutkimuksen perusteella kiinnittää huomiota kolmijaon kaupunkirakennetoimintoprosessi mukaisiin asioihin. Harvoilanmäessä kaupunkirakenteen erityisenä yhteisöllisyyttä edistävänä piirteenä voidaan pitää tiivistä, yhteistä katutilaa, joka antaa alueelle omanlaisensa luonteen ja mahdollistaa asukkaiden kohtaamisen. Kaupunkirakenne vaikuttaakin myös alueen toiminnallisiin ominaisuuksiin: siihen, missä, miksi ja miten usein ihmiset toisiaan kohtaavat. Prosessina aluerakentaminen on otollinen, jos ajatellaan rakennuttajien, suunnittelijoiden ja tulevien asukkaiden kohtauttamista. Harvoilanmäen suunnittelussa hyödynnettiin niin sanottua suhteellista suunnittelun ohjauksen menetelmää, jossa keskeistä oli asemakaavan ja rakentamistapaohjeiden melko väljien määritysten sekä niitä täydentävän ohjauksen ja suunnittelu-yhteistyön avulla sovittaa vierekkäiset rakennukset yhteen niin, että tuloksena olisi yhtenäistä muttei monotonisen yksipuolista kaupunkitilaa.

Tutkimuksessa tarkastellaan edellä mainittujen tutkimuskysymysten ohella ja taustalla asuatomessurakentamisen prosessia, jossa mielenkiinnon kohteeksi nousee erityisesti teemojen määrittely.

Avainsanat: yhteisöllisyys, asuinalueet, aluesuunnittelu, asuatomessut

SISÄLLYS

ESIPUHE	1
1 JOHDANTO	2
2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS.....	4
2.1 YHTEISÖKÄSITTEEN MÄÄRITTELYÄ	5
2.2 YHTEISÖT MUUTTUVASSA YHTEISKUNNASSA.....	8
2.3 YHTEISÖLLISYYDEN JÄLJILLÄ – MAASEUDULLA, KAUPUNGISSA JA UTOPIASSA	11
2.4 YHTEISÖLLISYYS ASUINALUEIDEN SUUNNITTELUSSA	14
2.5 PAIKKOJEN KOKEMISEN KÄSITTEITÄ.....	18
2.6 YKSITYISYYS – YHTEISYYS	21
3 TUTKIMUSKYSYMYKSET JA TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	22
3.1 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA -KYSYMYKSET	22
3.2 AINEISTO JA SEN HANKINTA	23
3.3 AINEISTON ANALYYSI JA TUTKIMUSMENETELMÄT	26
4 ASUNTOMESSUT HÄMEENLINNASSA 2007	28
4.1 ASUNTOMESSUTAPAHTUMA JA SEN MERKITYS KAUPUNGILLE.....	28
4.2 MESSUALUE HARVOILANMÄKI	30
4.3 MESSUOPPAAN NÄKÖKULMA ASUNTOMESSUTAPAHTUMAAN.....	33
5 YHTEISÖLLISYYSSTEEMA HARVOILANMÄEN SUUNNITTELUSSA	35
5.1 YHTEISÖLLISYYDEN OLEMUS JA TAVOITTEET	35
5.2 YHTEISÖLLISYYS YHDYSKUNTARAKENTAMISESSA.....	39
5.3 YHTEISÖLLISYYS MESSUTEEMANA JA SUUNNITTELUN TEHTÄVÄNANTONA	44
5.4 SUHTEELLINEN SUUNNITTELUN OHJAUS	47
5.5 TUTKIMUKSEN TULOKSET	52
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	55
LÄHTEET	59
LIITTEET.....	63

Esipuhe

Nyt taaksepäin katsoen tämän pro gradu -tutkielman työstäminen on ollut varsinaista tutkimusprosessia (joka sekään ei ole ollut erityisen ripeä) paljon pitkäaikaisempi prosessi. Aiheen hauduttelu alkoi tietyllä tavalla jo vuonna 2004, kun kuulin, että vanhassa kotikaupungissani Hämeenlinnassa järjestettäisiin asuntomessut kesällä 2007. Asuntomessuhanke oli alkuvaiheestaan asti näkyvästi esillä paikallisissa medioissa; tapahtumaan panostettiin Hämeenlinnassa paljon ja se nivoutui osaksi laajempaa kaupungin kehittämisstrategiaa. Hanke näyttäytyikin kiinnostavana paitsi sisältönsä osalta myös aluetieteellisesti tarkasteltuna. Varsinaisesti tutkimusongelma alkoi tarkentua syksyllä 2006, kun otin yhteyttä Hämeenlinnan kaupungin asuntomessutoimistoon ja keskustelin aiheesta projektipäällikkö Ilkka Ruudun kanssa. Keskustelujen myötä selkeni, mitä voisi olla mielekästä ja ehkä jopa hyödyllistä tutkia asuntomessuprojektiin liittyen.

Kiitän lämpimästi Hämeenlinnan kaupungin asuntomessutoimistoa ja aivan erityisesti projektipäällikkö Ilkka Ruutua hyvästä yhteistyöstä, avusta ja monipuolisesta tutkimusmateriaalista. Kiitokset asuntomessutoimistolle myös gradustipendin muodossa osoitetusta kannustuksesta. Lisäksi kiitän haastateltaviani, jotka antoivat aikaansa ja jakoivat asiantuntemustaan – ja tekivät siten tutkimukseni mahdolliseksi. Suuri kiitos kuuluu myös työni ohjaajille: en olisi koskaan päässyt tutkimuksessa alkuun ilman professori Jouni Häkliä, enkä loppuun ilman professori Ilari Karppia.

Erytiskiitos rakkaimmilleni, perheelle ja ystäville, sekä kaikille muille, jotka ovat tukeneet ja kannustaneet tämän työn tekemisen eri vaiheissa ja varsinkin urakan loppuunsaattamisessa vielä vanhan tutkintojärjestelmän aikana.

Lähteenkadulla toukokuussa 2008,

Annika Sarkkola

1 Johdanto

Viime aikoina suomalaisessa yhteiskunnassa ja mediassa on puhuttu paljon yhteisöllisyydestä. Muun muassa asumista ja koulumaailmaa koskevassa keskustelussa on noussut esiin huoli yhteisöllisyyden puutteesta, joka pahimmillaan voi aiheuttaa yksilöiden irrallisuutta ja sitä myötä välinpitämättömyyttä tai jopa vihamielisyyttä muita ihmisiä tai koko yhteiskuntaa kohtaan. Individualismia ja yksilöllisiä arvoja korostavaan nyky-yhteiskuntaan onkin kaivattu enemmän yhteisöllisyyttä, jonka katsotaan lisäävän paitsi ihmisten hyvinvointia myös turvallisuutta. Menneiden aikojen paikallisyhteisöt näyttävät meidän ajassamme helposti jonkinlaisina yhteisöllisyyden ideaaleina, ja niinpä kaupungistuvassa yhteiskunnassa tavoitellaan urbaaninkin ympäristön suunnittelussa usein ”kaupunkikylän” henkeä.

Tässä pro gradu -tutkielmassa kiinnostuksen kohteena on yhteisöllisyys erityisesti asumisen ja yhdyskuntasuunnittelun näkökulmista, ja tarkastelussa korostuu alueellinen näkökulma. Yhteisöllisyys nousee asumisihanteena aika ajoin enemmän pintaan. Aivan selvää ei kuitenkaan ole se, mitä käsitteellä ylipäätään tarkoitetaan ja kuinka halukkaita ihmiset oikeastaan ovat asumaan yhteisöllisesti. Jo sosiologian perusteoksista välittyy vaikutelma siitä, että yhteisön käsite on epämääräinen ja monimerkityksinen – sitä käytetään yleisesti ja epätarkasti ryhmämuodostelmien yleisnimityksenä (Lehtonen 1990, 14–15). Näin ollen myös yhteisöllisyys on käsitteenä kaikkea muuta kuin selkeästi rajattu. Asumisessa yhteisöllisyys on yhteiskunnallisen muutoksen myötä muuttunut niin sisällöltään kuin muodoiltaan. Paikallisuuden on katsottu menettävän merkitystään sosiaalisen vuorovaikutuksen ja yhteisönmuodostuksen perustana; postmodernin yhteisyyden on nähty määrittävän yhä enemmän intressipohjaisesti. Toisaalta yhteisöllisyysidean kestävydestä kertoo se, että asuinalueeseen kytkeytyvä yhteisöllinen elämäntapa viehättää itseisarvona edelleen osaa nykyihmisistä.

Yhteisöllisyyttä tarkastellaan tässä tutkimuksessa asuinalueiden suunnittelun näkökulmasta; tarkoitus ei siis ole tutkia yhteisöllisyyttä, sen syntyprosessia tai vaikutuksia sinänsä. Sen sijaan pyritään selvittämään sitä, millaisena asumisen yhteisöllisyys suunnittelijoille näyttää ja miten yhdyskuntarakenteella ja -rakentamisella mahdollisesti voidaan vaikuttaa yhteisöllisyyden muodostumiseen asuinalueella. Tarkastelun erityisenä kohteena on Hämeenlinnan Harvoilanmäen alue, joka oli vuoden 2007 asuntomessualue ja jonka yhtenä suunnitteluteemanä oli juuri yhteisöllisyys. Vaikka Harvoilanmäen suunnitteluprosessi ja sille asetetut tavoitteet asuntomessuprojektin takia poikkesivatkin tavanomaisen asuinalueen suunnittelusta,

voidaan Harvoilanmäen tapausta tarkastelemalla varmasti tehdä joitakin tulkintoja yhteisöllisyyden sisällöstä asuinalue suunnittelussa laajemminkin. Tarkoituksena on myös nostaa esille joitakin Harvoilanmäen suunnittelun erityispiirteitä sekä tiettyjä haasteita, jotka liittyvät nimenomaan asuntomessualueen suunnitteluun ja rakentamiseen.

Tämän tutkimuksen taustalla on oletus, että fyysinen ympäristö voi mahdollistaa tai ohjata asuinympäristössä syntyviä käytäntöjä, vuorovaikutusta ja elämäntapoja, mutta ei kuitenkaan pakottaa niitä. Tilallisen determinismin oletus, jonka mukaan tietynlaisesta tilallisesta rakenteesta syntyy säännönmukaisesti tietynlaista elämää, on erilaisissa suunnittelun ja ympäristöpsykologian teorioissa hylätty jo vuosikymmeniä sitten. Suunnitteluratkaisujen katsotaan silti voivan mahdollistaa sosiaalista vuorovaikutusta – enemmän tai vähemmän. Esimerkiksi julkinen tilan luonne vaikuttaa siihen, kuka sitä voi tai haluaa käyttää ja mihin tarkoitukseen. Fyysisen ympäristön laatu ja ominaisuudet ovat myös merkittäviä tekijöitä muun muassa sen kannalta, kuinka viihtyisäksi tai turvalliseksi asuinalue koetaan.

Asuntomessuteemana yhteisöllisyys on kiinnostava. Asuntomessujen teemoilla on merkitystä paitsi alueen suunnittelun myös tapahtuman markkinoinnin kannalta. Teemoilla on messujen markkinoinnissa ja tapahtuman luonnehdinnassa tärkeä rooli, ja niinpä on myös oletettavaa, että ne ovat messuvieraille yksi olennainen syy vierailta tapahtumassa. Suuri yleisö näkee kuitenkin asuntomessujen aikana alueesta tavallaan vain kuoren; he eivät pääse näkemään ja kokemaan asumisen arkea, joka alkaa muotoutua alueella vasta messujen päätyttyä, kun asukkaat muuttavat sinne. Jos kerran yhteisöllisyys ei voi syntyä pelkästä fyysisen ympäristön rakentamisesta, niin miten sitä pystyttiin ilmentämään messuvieraille Harvoilanmäessä? Toisaalta on muistettava teemojen merkitys nimenomaan alueen suunnittelua ohjaavina välineinä; asuntomessualueidenkin on tarkoitus olla tavallisten ihmisten tavallisia asuinalueita, joten teemojen sisällön on suotavaa kestää aikaa vielä kauan messutapahtuman jälkeenkin.

Yhteisöllisyydestä keskusteltaessa nousevat väistämättä esille myös yksityisyyden kysymykset. Asumisesta puhuttaessa yhteisöllisyys herättää usein mielikuvia kollektiiveista tai kommuuneista, joissa kaikki tila ja omaisuus on yhteistä. Jotkut ihannoivat kommuuniasumista juuri arjen yhteisyyden vuoksi, toiset kammoksuvat sitä yksityisyyden ja oman reviirin puuttumisen takia. Yksityisyys ja yhteisyys näyttäytyvätkin asumista koskevassa keskustelussa helposti toistensa vastakohtina. Ihminen kuitenkin tarvitsee asuinympäristössään näitä molempia elementtejä; tärkeää on voida liikkua niiden välillä.

Tämä pro gradu -tutkimus on luonteeltaan laadullinen. Tutkimuksen empiirinen aineisto koostuu kymmenestä teemahaastattelusta, joissa haastateltavina oli Harvoilanmäen suunnittelijoita ja suunnittelun ohjaukseen osallistuneita henkilöitä. Haastatteluaineiston analysoinnissa menetelmänä on käytetty sisällönanalyysia, erityisesti teemoittelua. Teoria on toiminut apuvälineenä analyysin etenemisessä, joten tutkimusta voidaan kutsua teoriasidonnaiseksi. Tutkimusraportissa luodaan ennen empiirisen aineiston analysointia silmäys teoreettiseen viitekehykseen. Luvussa 2 tarkastellaan kirjallisuuskatsauksen perusteella yhteisöä ja yhteisöllisyyttä käsitteinä sekä käytäntöinä, erityisesti yhdyskuntarakentamisen ja asumisen näkökulmista. Kirjallisuuskatsaus toimii pohjustuksena työn varsinaisille, empiiriselle aineistolle esitettävillä tutkimuskysymyksille, jotka esitetään luvussa 3. Tutkimuskysymysten lisäksi luvussa käydään yksityiskohtaisemmin läpi tutkimusaineisto ja sen analysoinnissa käytetyt menetelmät. Luvussa 4 esitellään Hämeenlinnassa kesällä 2007 järjestettyjä asuntomessuja, ja tämän esimerkkitapauksen kautta valottuvat yleisemminkin asuntomessujen järjestämisen pääperiaatteet. Lisäksi luvussa tarkastellaan Hämeenlinnan asuntomessualueetta Harvoilanmäkeä ja sen kaavoitus- ja suunnitteluprosessia. Luku 5 perustuu tätä pro gradu -tutkielmaa varten kerättyyn haastatteluaineistoon, ja siinä haetaan vastauksia tutkimuskysymyksiin. Luvussa 6 tämän työn tulokset suhteutetaan aiheesta tehtyyn aiempaan tutkimukseen ja pohditaan myös mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

2 Teoreettinen viitekehys

Tämän kirjallisuuskatsaukseen perustuvan luvun aluksi tarkastellaan yhteisöä käsitteenä. Käsitteen määrittelyssä tukeudutaan sosiologiassa empiiriseen yhteisötutkimukseen vakiintuneeseen kolmijakoon, jonka mukaan yhteisöä voidaan tarkastella alueellisuuden, sosiaalisen vuorovaikutuksen ja symbolisen yhteisyyden kautta. Lisäksi luvussa 2.1 tarkastellaan yhteisyyden muodostumisen tapoja. Tämän jälkeen luodaan katsaus yhteisöllisyyden muuttuviin perusteisiin; luvussa 2.2 asiaa tarkastellaan yhteiskunnallisen muutoksen kautta ja luvussa 2.3 keskustelu liitetään asumisen yhteisöllisyyteen. Sen jälkeen tarkastellaan asuinalueiden suunnittelua ja toisaalta sitä, millaiset tekijät vaikuttavat ihmisen paikkakokemusten ja -tunteiden syntyyn. Yhteisön jäsenten yhteisyyden katsotaan kehittyvän kahdella eri tavalla. Ensinnäkin se voi muotoutua konkreettisesti toiminnassa ja vuorovaikutuksessa, jolloin kehittyä toiminnallinen yhteisö; toisaalta yhteisyys voi muodostua symboliseksi yhteenkuuluvuuden tunteeksi, jolloin sen voidaan nähdä vahvistavan ryhmäidentiteettiä. (Lehtonen 1990.) Luvussa 2.4 keskitytään

tarkastelemaan niitä asuinalueiden suunnittelun keinoja, joilla pyritään tukemaan asukkaiden vuorovaikutusta ja toiminnallista yhteisyyttä. Luvussa 2.5 käydään läpi joitakin paikkakokemukseen liittyviä käsitteitä. Samalla huomio kiinnittyy symboliseen yhteisyyteen, jota voidaan tarkastella lähtien yksilön paikan kokemuksesta päätyen ihmisten yhteisiin, jaettuihin paikkakokemuksiin. Teoriaosan lopuksi, luvussa 2.6, luodaan silmäys yksityisyyden ja yhteisyyden kysymyksiin.

2.1 Yhteisökäsitteen määrittelyä

Yhteisön käsitettä voidaan lähestyä monesta suunnasta. Esimerkiksi Heikki Lehtonen (1990) on Yhteisö-teoksessaan tuonut esille kolme hyvin erilaista lähestymistapaa – empiirisen tutkimuksen näkökulman, yhteiskuntapoliittisen sekä teorianhistoriallisen näkökulman – yhteisötutkimukseen, ja hän toteaa, että käsitteen monet merkitykset seuraavat jo näkökulmien runsaudesta. Lehtosen mukaan yhteisöä käytetään jopa alan perusteoksissa yleisesti ja epätarkasti ryhmämuodostelmien yleisnimityksenä. Käsitteellä voidaan viitata hyvin erikokoisiin ihmisryhmiin tai alueellisiin kokonaisuuksiin, ja yhteisyyden perustana voivat olla yhtä lailla taloudelliset, poliittiset tai alueelliset seikat kuin vaikkapa sukulaisuus, vuorovaikutus tai maailmankatsomus. Lisäksi yhteisöjä voidaan luokitella niiden tavoitteiden ja vuorovaikutuksen luonteen mukaan. (Emt., 14–15.)

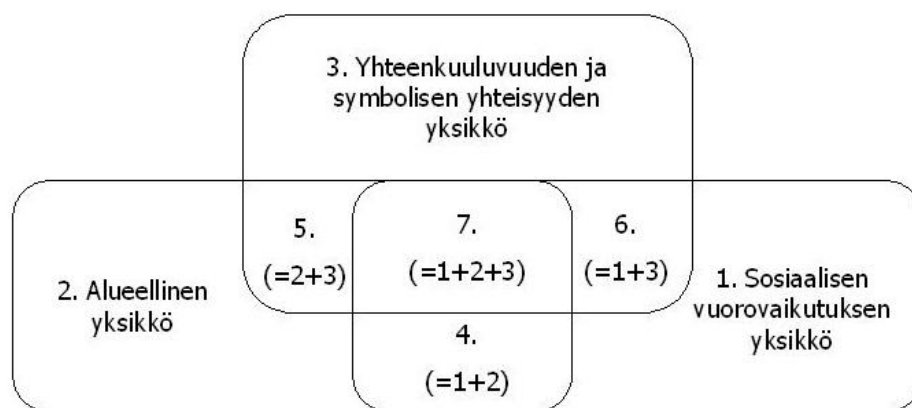
Sosiologiassa empiiriseen yhteisötutkimukseen on vakiintunut käsitteellinen kolmijako, jonka mukaan yhteisö voidaan käsittää

- alueellisesti rajattavissa olevana yksikkönä,
- sosiaalisen vuorovaikutuksen yksikkönä ja
- yhteenkuuluvuuden tunteiden ja muiden symbolista yhteisyyttä osoittavien ilmiöiden yksikkönä (emt., 17).

Kaksi ensin mainittua kohtaa ovat peräisin sosiologisesta yhteisötutkimuksesta ja sen pääsuuntauksista: alueellisesta ja vuorovaikutusta korostavasta interaktionistisesta suuntauksesta. Vaikka nämä pääsuuntauksiset ovat tarkastelun lähtökohdiltaan erilaisia, on huomattava, etteivät ne sulje toisiaan pois. (Emt., 16.) Kolmas kohta puolestaan juontaa juurensa 1950-luvulta, jolloin yhteenkuuluvuuden tunteen havaittiin olennaisesti liittyvän sosiologisten tutkimusten yhteisömääritelmiin (Hillery 1955, emt., 17 mukaan).

Alueellisen yhteisötutkimuksen kohteena on alueellisesti rajattu tutkimuskohde, kuten kylä, kaupunki tai sen osa. Tyypillistä tälle suuntaukselle on se, että tutkittavalla alueella tapahtuvat toiminnot, mukaan lukien yhteisötoiminnot, nähdään seurauksina tutkimuskohteen alueellisista ominaisuuksista (Bell & Newby 1978, 32–38, Lehtosen 1990, 17 mukaan). Alueellisuus saatetaankin tällaisessa tutkimuksessa huomaamatta asettaa yhteisön muodostumista selittäväksi tekijäksi tai samansisältöiseksi, yhteisön korvaavaksi käsitteeksi. Tämä näkyy myös siinä, että monissa kielissä yhteisö tiivistyy paikallisyhteisön käsitteeseen. Interaktionistinen yhteisötutkimus puolestaan keskittyy ryhmämuodostelmiin ja niiden ilmentämään vuorovaikutukseen. Alueellisuus ei tämänkaltaisissa tutkimusasetelmissä ole oleellista, vaikka ryhmät ja vuorovaikutus tiettyyn alueeseen voitaisiinkin paikantaa. (Lehtonen 1990, 16–17.)

Ihmisten yhdessä eläminen, yhdessä toimiminen tai tietyistä asioista samalla tavalla ajattelemisen ovat vielä kovin yleisen tason kriteereitä, jos ajatellaan yhteisökäsitteen määrittelyä. Pelkästään tilaan, sosiaaliseen vuorovaikutukseen tai yhteenkuuluvuuteen viittaamalla osoitetaan itse asiassa hyvin laajoja ilmiöitä. Lehtosen mukaan niiden lisäksi tulisikin määrittää se alueellisen laajuuden leikkauspiste, jossa yleinen yhteisyys muuttuu laadullisesti erityiseksi yhteisöksi. Lisäksi pitäisi osoittaa, mitkä sosiaalisen vuorovaikutuksen muodot ovat yhteisöille tyypillisiä, ja mitkä ovat ne ehdot, joilla symbolinen yhteisyys hyväksytään yhteisömuotona. (Emt., 17–18.) Lehtonen onkin esittänyt yhteisön määrittelyssä käytettäväksi samanaikaisesti kahta tai useampaa edellä mainituista kriteereistä, mitä havainnollistetaan Kuviossa 1.

KUVIO 1. Empiirisen yhteisökäsitteen ulottuvuudet. (Lehtonen 1990, 18.)

Kun lähtökohdaksi otetaan jokin tietty alue, mielenkiinto kohdistuu kentän 4, 5 tai 7 mukaisesti määrittävään yhteisöön. Kenttää 4 voidaan kuvata yhdyskunnan käsitteellä; kyse on sosiaalisen vuorovaikutuksen järjestelmästä, joka sijoittuu tietylle alueelle. Kenttään 5 sopii paikallisyhteisön käsite, sillä se viittaa tietylle alueelle sijoittuviin yhteenkuuluvuutta kokeviin ihmisiin. Kenttä 7 viittaa eniten sosiologiseen yhteisökäsitteeseen – se kuvaa tietylle alueelle sijoittuneiden, yhteenkuuluvuuden tunnetta kokevien ihmisten muodostamaa sosiaalista vuorovaikutusjärjestelmää. Niin alue, sosiaalinen vuorovaikutus kuin yhteenkuuluvuuskin ovat kuitenkin merkityksiltään ymmärrettävissä hyvin laajasti. Niinpä Kuvion 1 perusteella ei voida ratkaista yhteisön määrittelyongelmaa yksiselitteisesti, vaikka se yhteisöjen kuvausulottuvuuksia onnistuukin valottamaan. Lehtonen toteaa yleisluontoisesti, että yhteisö ilmenee alueeseen kiinnittyvänä toiminnan ja tietoisuuden yhdistelmänä, joka näyttäytyy osallisille identiteettiä vahvistavana vuorovaikutusjärjestelmänä.

Yhteisön jäsenten yhteisyys kehittyy Lehtosen (emt.) mukaan kahdella tavalla. Ensinnäkin se voi muotoutua konkreettisesti toiminnassa ja vuorovaikutuksessa, jolloin tuloksena kehittyy toiminnallinen yhteisö. Toisaalta yhteisyys voi syntyä tietoisuudessa voimistuvasta yhteenkuuluvuuden tunteesta ja olla symbolista, jolloin sen voidaan ajatella vahvistavan ryhmäidentiteettiä. Vaikka yhteisyyden kehityssuunnat on tällä tavoin käsitteellisesti erotettu toisistaan, on huomioitava, että ne ovat toisiaan vahvistavia – konkreettinen toiminta voi edistää symbolista yhteisyyttä ja symbolinen yhteisyys puolestaan kehittää yhteisöllisiä vuorovaikutustaitoja. Lehtonen pitää yhteisyyden symbolista ulottuvuutta näistä kahdesta yhteisön määrittelemisen kannalta vähemmän oleellisena, sillä ”sellainen yhteisyys, joka ei konkretisoidu vuorovaikutuksena ja toimintana, jää yhteisyysmuodoksi. Yhteisöllä tarkoitetaan vuorovaikutusjärjestelmää.” (Emt., 24.) Toisaalta Lehtonen (emt., 197) myös esittää, että yhteisöllisyysidean kestävyys yhteiskunnallisten olosuhteiden muutoksessa on osoitus yhteisöllisyyden aatteellisen ja symbolisen puolen merkittävydestä.

Yhteisö on Lehtosen (emt.) mukaan seurausta tietynlaisesta sosiaalisesta vuorovaikutuksesta, ei siis tilaan sijoittumisesta. Asuinyhdyskunnan yhteisyys voi olla hyvin eri tyyppistä, ja se voi perustua ääripäissään alueeseen tai toisaalta velvoittavaan yhteistoimintaan, josta usein esimerkkinä mainitaan talkoot. Kuitenkin asuinpaikkaan kiinnittyvä syvä yhteenkuuluvuuden tunne on parhaimmillaankin vasta symbolista yhteisyyttä ja sellaisenaan kaukana toiminnallisesta yhteisöstä. Talkoisiin liittyvä organisointi ja velvoittavuus puolestaan kertovat kyllä yhdyskunnassa olemassa olevasta vuorovaikutusjärjestelmästä, mutta koska talkoot ovat ver-

raten harvoin toistuvia ja tilannekohtaisia, ne eivät sinällään edellytä varsinaista yhteisöllistä organisoitumista. Lehtonen puhuisikin yhteisöllisyydestä vasta, kun toimintaresurssien, toisin sanottuna rahan, jako alkaa kuulua yhteistyöjärjestelmän piiriin. (Emt., 218–219; 225–227.) Tämänkaltainen määritelmä tuntuu noin kaksikymmentä vuotta esittämisensä jälkeen, yhteiskunnallisen sekä maailmanpoliittisen ja -taloudellisen tilanteen muututtua, jonkin verran kärkeistetyltä ja marginaaliselta.

2.2 Yhteisöt muuttuvassa yhteiskunnassa

Yhteisöjen olemassaolosta ja merkityksestä ihmisten hyvinvoinnille on olemassa ristiriitaisia käsityksiä. Yhteisöihin liitetään usein sellaisia positiivisia määreitä kuin ihmisten välinen kanssakäyminen, yhteinen toiminta, keskinäinen apu ja toisista välittäminen. Yhteisöllisyys tuleekin monissa yhteyksissä esiin kyseenalaistamattoman myönteisenä arvona, mutta toisaalta se voi herättää myös kielteisiä mielikuvia pakottavasta kollektivismista. Nyky-yhteiskunnassa korostuvat individualistiset arvot houkuttelevat helposti katsomaan kaiholla menneeseen aikaan, jossa yhteisöllisyys tuntui näyttävävän aidoimmillaan. Monesti yhteisöt liitetään erityisesti maaseudun kyläyhteisöihin, joiden vähenemisen myötä yhteisöllisyydenkin on katsottu vähenevän. On kuitenkin huomattava, että yhteisöt ovat olleet ja ovat edelleen olennainen osa kaikkea inhimillistä toimintaa paitsi maaseudulla myös kaupungissa – toki eri tavoin ilmentyen. Yhteisöllisyys liittyy niin varhaisiin suku-, metsästäjä- ja heimoyhteisöihin, keskiajan kaupunkien ammattikiltoihin kuin nuorison musiikin ja pukeutumisen ympärille 1950-luvulta lähtien syntyneisiin, valtioiden ja mannerten rajat ylittäviin liikkeisiin. (Pajukoski 2002, 68–69.) Nykyäänkin maaseudun kylätoiminta on monin paikoin aktiivista ja monimuotoista; kaupunkiyhteisöllisyydestä esimerkkinä voidaan mainita vaikkapa kaupunginosayhdistykset, jotka aktiivisella toiminnallaan osallistuvat kaupunkisuunnitteluun. Liikenteen ja tietoliikenteen kehitys on lisännyt ihmisten matkustelua ja liikkuvuutta sekä nopeuttanut tiedonkulkua. Tämä on helpottanut rajoja ja välimatkoja ylittävien yhteisöjen muodostumista, ja maantieteellisiä etäisyyksiä mitataan nykyisin usein välimatkan sijaan ajassa.

Kun yhteisöllisyyttä tarkastellaan sosiologian klassikoiden valossa, esimodernin ja modernin yhteiskunnan traditiot ja niiden muodot näyttävät toisilleen vastakkaisina. Teoretisointi vanhan ja uuden yhteiskunnan eroista olikin olennainen osa 1800- ja 1900-lukujen vaihteen klassista sosiologiaa, jonka teorit kuvaavat taloudellisen ja poliittisen vallankumouksen kautta tapahtunutta yhteiskunnan muutosta esimodernista moderniksi (Töttö 1996, 156). Esimo-

derni (tai traditionaalinen, kuten sitä myös kutsutaan) yhteiskunta rakentui erilaisista yhteisöistä, kuten kylistä ja seurakunnista, joihin jokainen ihminen kuului. Yhteisöt määrittivät traditoidensa kautta jäsentensä olemisen ja elämäntavan ja siten sitoivat heidät omiin asemiinsa. Sen sijaan moderni yhteiskunta näyttää klassikoiden perusteella muodostuvan irrallisista yksilöistä, jotka tavoittelevat lähinnä omaa etuaan ja oman elämänsä hallintaa. Samaan aikaan yksilöt ovat yhä enemmän abstraktien systeemien ja nimettömien byrokratiakoneistojen armoilla. Ihmisillä on oikeuksia ja mahdollisuuksia aiempaa enemmän, mutta sosiaalinen kiinnittyminen on heikkoa. Modernin yhteiskunnan yksilöillä on perheen ulkopuolella löyhiä ja päällekkäisiä yhteisösiteitä, jotka voivat muodostua esimerkiksi työn ja vapaa-ajan kautta. Yhteiskunta tarjoaa turvaa erilaisten toimeentuloa ja terveyttä koskevien riskien varalle, mutta jos tämä turva pettää tai muunlaiset riskit toteutuvat, ne on kohdattava yksilönä, ilman perinteisten yhteisöjen turvaavaa verkostoa. (Roos 1996, 45.) Hyvinvointivaltion arvostelijoille tämä on yksi oleellisimmista kritiikin kohteista, jota tosin voidaan tarkastella muistakin näkökulmista.

Yksi tunnetuimmista esimodernin ja modernin yhteiskunnan eroja käsittelevistä sosiologian klassikoista on Ferdinand Tönniesin käsitepari *Gemeinschaft* ja *Gesellschaft*, joka hahmottaa ihmisten sosiaalisia suhteita. Vaikka Tönnies ei tarkoittanut käsitepariaan historialliseksi kuvaukseksi, se kuvaa osuvasti yhteiskunnallisen muutoksen sosiaalista ulottuvuutta: modernissa yhteiskunnassa yhteisölliset suhteet väistyvät yhteiskunnallisten tieltä. Tönniesin mukaan on siis olemassa kaksi sosiaalisten suhteiden perustyyppiä: yhteisöllinen (*Gemeinschaft*) ja yhteiskunnallinen (*Gesellschaft*). Yhteisöllisille suhteille on ominaista se, että ihmisten yhteenliittyminen jo itsessään on päämäärä ja sitä pidetään sinänsä arvokkaana, itsestään selvänä tai jotenkin luonnostaan syntyvänä. Yhteiskunnallisissa suhteissa taas yhteenliittyminen nähdään välineenä jonkin tavoitteen saavuttamiseksi, ja sen ainoa peruste on jokin yhteenliittymiseen nähden ulkopuolinen päämäärä. Perheen ja ystäväpiirin suhteet ovat ihannetapauksissa yhteisöllisiä, kun taas yhdistystoiminta ja kaupankäynti ovat esimerkkejä yhteiskunnallisista suhteista. On kuitenkin huomattava, että sosiaaliset suhteet tuskin koskaan esiintyvät Tönniesin käsiteparin mukaisina puhtaina tyyppinä, vaan niihin sisältyy aina molempien piirteitä. Siten *Gemeinschaft* ja *Gesellschaft* ovatkin lähinnä käsitteellisiä rakennelmia ja välineitä sosiaalisen todellisuuden jäsentämiseen. (Töttö 1996.)

Yhteisölliset suhteet perustuvat Tönniesin mukaan vaistoihin ja vietteihin, jotka tyyppillisimmillään ilmenevät perhe- tai sukuyhteisössä. Toisaalta yhteisö voi rakentua myös asuinpaikan

varaan; esimerkkinä paikallisyhteisöstä käy vaikkapa kylä, jolla on yhteiskäytössä olevia viljelyalueita. Myös jonkinlainen yhteinen henki ja ystävyys voivat olla yhteisön perustana. Tönniesin mukaan tällainen yhteinen mielenlaatu liittyy erityisesti samaa ammattia harjoittaviin ”tovereihin”, joiden yhteisön muoto – yksilöiden vapaaseen valintaan perustuva ystävyys – on tyypillistä (pikku)kaupunkimaiselle elämänmenolle. Yhteisöt voivat siis muodostua erilaisin perustein, mutta niille kaikille ominaista on yhteisymmärrys: jäsenet ikään kuin luonnostaan noudattavat kirjoittamattomia ja julkilausumattomia sääntöjä. (Emt., 161.)

Yhteiskunnallisille suhteille sen sijaan ovat ominaisia vaihto ja sopimukset, joita erilliset yksilöt, juridiset tai luonnolliset henkilöt, omaa etuaan ajaessaan tekevät. Yhteisön tapauksessa eroja ei etsitä, mutta yhteiskunnallisissa suhteissa oleellisia ovat nimenomaan yksilöiden väliset erot ja myös se, mikä erillisiä yksilöitä kuitenkin yhdistää. Tönniesin mukaan tämä yhdistävä tekijä on vaihto, jossa täysin erilaisetkin tavarat voivat olla arvoltaan samanlaisia. Tyypillisimmillään arvo mitataan rahassa, joka itse asiassa paperina on sinänsä arvotonta – sen arvon antaa yhteiskunta. Muutenkin valtio ja oikeusjärjestys säätelevät vaihtoa ja sopimuksia, arkielämää taas konventiot, joiden taustalla on yksilöiden omien tavoitteiden saavuttamiseen tähtäävä kohteliaisuus. (Emt., 161–162.)

Muun muassa Heikki Lehtonen (1990, 22) myöntää, että Tönniesin ja Gemeinschaft–Gesellschaft-jaottelun perintö myöhempien yhteiskuntatieteilijöiden yhteisökäsityksille on ollut merkittävä. Hän kuitenkin kritisoi tapaa, jolla esimoderni ja moderni yhteiskunta asetetaan tällaisen mekaanisen kahtiajaon perusteella toistensa vastakohtiksi. Lehtosen mukaan mennyt maailma näyttää Tönniesin ja muidenkin sosiologian klassikoiden perusteella korostetun romantisoituna ”yhteisöonnenlana”, kun taas moderneista yhteisöistä nostetaan esille nimenomaan kielteiset piirteet, myönteisten kustannuksella. Gemeinschaftia luonnehtivat perheen ja kylän harmonia sekä lämpimät ihmissuhteet, jotka entisestään korostuvat suhteessa egoistiseen ja kylmän laskelmoivaan Gesellschaftiin (Therborn 1974, 128 Lehtosen 1990, 22 mukaan). Seuraa kaksinkertainen kehätulkinta, kun nykyisyyttä tulkitaan tietoisesti menneen maailman kontrastina, mutta samaan aikaan jätetään tiedostamatta, että mennyt maailma tulkitaan modernin yhteiskunnan kontrastina. Lehtonen esittääkin, että Gemeinschaft näyttää olevan modernin yhteiskunnan oman yhteisökäsityksen projektio esimoderniin aikaan, ja toteaa, että jo sosiologian teorianhistoria näyttää tarjoavan erään selityksen sille, miksi yhteisöihin suhtaudutaan varauksettoman myönteisesti. (Emt., 22–23.)

Nykyisin modernistakin yhteiskunnasta voidaan monien mukaan jo puhua menneessä aikamuodossa. Modernin ajan päättymisestä ja siirtymisestä modernin jälkeiseen eli postmoderniin maailmaan ei tosin vallitse yksimielisyyttä – osa tutkijoista näkee muutoksen tapahtuneen lähinnä yhteiskuntaa koskevien kysymysten asettelussa sekä tulkintatavoissa – eikä myöskään tämän siirtymän ajankohdasta. Joka tapauksessa sekä tieteen piirissä että yhteiskuntaelämän eri alueilla on viime vuosikymmeninä tapahtunut ennennäkemättömiä muutoksia, kuten fragmentoitumista ja erikoistumista, jotka tulevat näkyviksi muun muassa suurten kertomusten haastamisena, tiedon pirstaleisuutena ja kulttuurisen monimuotoisuuden tiedostamisena. (Häkli 1999, 164–165.) Myös sosiaalisen järjestyksen ja yhteisöllisyyden katsotaan muuttaneen muotoaan siirryttäessä postmoderniin yhteiskuntaan. Tämänkin muutoksen sisällöstä on tosin olemassa erilaisia tulkintoja.

Jälkmodernin maailman sosiologeista nostetaan usein esille Michel Maffesoli, jonka näkemykset yhteiskunnallisesta muutoksesta ovat intohimoisuudessaan herättäneet laajaa mielenkiintoa. Hän suhtautuu postmodernin kulttuurin ilmiöihin hyväksyvästi, ideologisessa mielessä niitä jopa puolustaen. Maffesolin näkemys uudesta yhteisöllisyydestä on melko radikaali – hänen mukaansa postmodernissa yhteiskunnassa yksilökeskeisyys on saavuttanut saturaatiopisteensä, ja yksilöllisyys romahtaakin uudenlaiseksi kollektiivisuudeksi. Tälle uudelle yhteisöllisyydelle ominaista on rituaalisuus ja nautinnollisuus, ja se korostaa yhteenkuuluvuuden tunnetta itsetarkoituksena. Kuluttaminen, elämykset sekä esteettinen nautinto, jotka tavallisesti yhdistetään individualismiin, liittyvät Maffesolin mukaan alkuvoimaiseen ja tunneperäiseen yhteisöllisyyteen, jossa olennaista on yhdessä kokemisen hurmio. Hän tulkitsee jopa ruumiillisuuden estetiikan (urheilu, laihduttaminen, muoti, ruoka ja juoma) merkiksi uudenlaisesta kollektiivisuudesta, oman ruumiin kokemisesta nautinnollisena muiden kanssa ja muita varten. Tunneperäiset yhteisöllisyyden kokemukset keskittyvät Maffesolin mukaan arkielämään ja löytyvät sen piiristä. (Sulkunen 1995.)

2.3 Yhteisöllisyyden jäljillä – maaseudulla, kaupungissa ja utopiassa

Asuinalueeseen kytkeytyvä yhteisöllisyys on siis usein liitetty maaseutumaiseen elämäntyyliin (ks. esim. Lapintie 1998, 270) ja esimoderniin yhteiskuntaan. Esimerkiksi Helsingin seudulla esikaupunkiasukkaiden asuinalueyhteisöllisyyden onkin todettu murentuneen yhteiskunnan modernisaation myötä (Anttila 2002, Mannisen & Hirvosen 2004, 54 mukaan). Vielä ennen toista maailmansotaa yhteisöllisyys perustui asukkaiden keskinäiseen apujärjestelmään;

sittemmin julkisen sektorin palvelut ovat korvanneet asuinyhteisön roolin tällä tehtäväalueella. Juuri modernisaation onkin esitetty olevan syynä sekä omakoti- että kerrostaloasumisen lisääntyneeseen anonymiteettiin ja sen tarpeeseen. Ihmiset määrittelevät itse oman tilansa, ja liikkuvaa elämää viettävät modernit kaupunkilaiset luovat sosiaaliset verkostonsa lähinnä asuinalueidensa ulkopuolelle. (Manninen & Hirvonen 2004, 54.)

Schiefloen (1990, 96) mukaan yhteisöllinen elämä ei ole kaupunkiasumisen myötä kadonnut – se ei vain ole enää sidoksissa asuinalueeseen (Bäcklund & Korhonen 1998, 24). Hän kritisoi kaupunkiyhteisöllisyyden liittämistä vain paikallisiin sosiaalisiin verkostoihin, sillä niiden laajuutta ja tärkeyttä on mahdotonta arvioida, jos niitä ei verrata kaupunkiasujan muihin sosiaalisiin verkostoihin. Varsinaisista paikallisyhteisöistä ei Schiefloen mukaan voida perustellusti puhua, sillä naapuruston sosiaaliset siteet ovat useimmiten heikkoja hyvänpäiväntutuuksia. Ihmisten ajankäyttöön ja jaksamiseen liittyvät voimavarat sosiaaliseen vuorovaikutukseen ovat rajalliset, ja muulla kuin asumisen perusteella muodostuvien yhteisöjen merkitys kasvaa usein paikallisten yhteisöjen merkitystä suuremmaksi. Suku- ja paikallisyhteisöllisyyden muuttuminen kohti monimuotoisempaa intressipohjaista yhteisyyttä on nähty postmoderniin kaupunkiasumiseen kuuluvaksi piirteeksi. (Bäcklund & Korhonen 1998, 24.) Toisaalta paikoin on myös havaittu merkkejä päinvastaisesta kehityksestä (mikä kuvaakin postmodernismin henkeä osuvasti); on puhuttu niin sanotusta heikosta yhteisöllisyydestä ja ”uusiyhteisöllisyydestä” (Leino 1999, 27–41; Knuuti 1999, 14). Mainituilla käsitteillä viitataan siihen, että asuinalueeseen kytkeytyvä yhteisöllinen elämäntapa saattaa itseisarvoisesti viehättää osaa nykykaupunkilaisista. (Manninen & Hirvonen 2004, 55.)

Maffesolin esittämiin ajatuksiin ja arkisten nautintojen, kuten kulutuksen, palvontaan viitaten Knuuti (2002) toteaa urbaanin tilan luonteen muuttuneen viime vuosikymmenten aikana. Kun erityisesti uusi keskiluokka on alkanut muokata identiteettiään ja rakentaa minäänsä kuluttamisen kautta (emt., 64), julkinen tila on kaupallistunut. Samaan aikaan tarve julkisen tilan kontrollointiin on lisääntynyt. Esimerkkinä tällaisesta kehityksestä voidaan mainita suuret ostoskeskukset, joissa vartijat päivystävät jatkuvasti ja poistavat häiritsevästi käyttäytyvät ihmiset. Tällaiset tilat ovat siis tavallaan vain näennäisesti julkisia, ja voidaankin sanoa, että kaupunkielämä privatisoituu vähitellen. Euroopassa, Suomi mukaan lukien, ei olla vielä yhtä pitkällä kuin Amerikassa, missä kadut ovat ikään kuin sisätilasta toiseen johdattavia käytäviä, jotka on varattu yksinomaan autoliikenteelle. Kaupunkitiloista puuttuvat inhimilliset elementit, jolloin myös pelko kasvaa. (Emt., 61.) Manninen ja Hirvonen (2004, 55) muistuttavat

asuntoalueiden suunnittelun tuottavan samalla julkista tilaa; suunnittelupolitiikalla voidaankin pyrkiä määrittelemään julkista tilaa niin, etteivät resursseiltaan vahvimmat pääse polkemaan heikompiin ja tuloksena synny suljettua, eristäytyvää ja yksityistä kaupunkirakennetta.

Kimmo Lapintie (1998) kuitenkin varoittaa määrittelemästä ihanneyhdyskuntia asiantuntija-voimin ja ulkoapäin, kuten teknisen kaupunkikäsityksen perusteella usein nykysuunnittelussa tehdään. Kun ”klassisen” kaupunkikäsityksen näkökulmasta kaupunki näyttäytyy inhimillisen toiminnan kulttuurisena ja luontaisena ympäristönä, ”teknisen” käsityksen mukaan se määrittyy pikemminkin kielteisten ominaisuuksiensa, kuten vaarojen, ongelmien ja riskien kautta (Rajanti 1997, Lapintien 1998, 269 mukaan). Teknisen kaupunkikäsityksen perusteella kaupunki vaikuttaa eräänlaiselta monimutkaiselta ongelmanratkaisuprosessilta, jonka selvittämiin teknologia ja suunnittelu kuitenkin tarjoavat rationaaliset välineet. (Emt.)

Yhteisöllisyyttä on perinteisesti pidetty yhtenä ihanneyhdyskunnan keskeisimmistä ominaisuuksista, ja se on muuttuvista muotivirtauksista huolimatta säilyttänyt sitkeästi asemansa asunto- ja yhdyskuntasuunnittelun tavoitteena. Yhteisöllisyys kuului olennaisesti jo 1800-luvun teollistuvien yhteiskuntien suunnitteluihanteisiin, kuten vaikkapa Ebenezer Howardin puutarhakaupunki-idea osoittaa (ks. Howard 1965/1898). Suunnittelussa ja yleisessä keskustelussa muodostunut yhteisökäsite on kuitenkin Lapintien (1998) mukaan melko yksinkertainen ja jopa populistinen, eikä asuinyhteisön sosiaalisuuden aina tosiasiasa edes oleteta muodostuvan teknisen kaupunkikäsityksen ja deterministisen logiikan perusteella. Suunnitteluratkaisuja perustelevan yhteisökäsitteen filosofinen tarkastelu on hänen mukaansa jokseenkin asi-aankuulumatonta, sillä esimerkiksi asuinaluesuunnitelmien yhteydessä käsitteen luonne on lähinnä retorinen – niillä kun pyritään vakuuttamaan maallikoiden muodostamat lautakunnat ja kunnanvaltuustot.

Suomalainen suunnittelukeskustelu ja sen teknisyys heijastaa Lapintien (emt., 270) mukaan kaupunkikulttuurimme nuoruutta; kaupunki ymmärretään jonkinlaisena toiseutena maaseutuun nähden. Kaupunki ei tämän ymmärryksen perusteella näyttäydy myönteisen kulttuurisena miljöönä tai kokonaisuutena, vaan kielteisesti, muun muassa sellaisten agraarikulttuuriin kuuluvien ominaisuuksien kuin kotipaikkaan juurtumisen, luonnonläheisyyden sekä paikallisen yhteisöllisyyden puuttumisena. Kaupungin laatu määrittyykin tämänkaltaisessa keskustelussa siitä, kuinka hyvin agraarikulttuurin myyttinen kylä on onnistuttu rakentamaan kaupungin sisään, ”kaupunkikyläksi”. Lapintie toteaa Lehtoseen (1990, 37–146) viitaten, ettei kau-

punkikylän olettamalla yhteisöllä itse asiassa edes ole historiallista esikuvaa: sen enempää suku-, ammatti- kuin kyläyhteisöissäkään eivät vapaaehtoisuus ja demokraattisuus ole koskaan yhdistyneet kiinteisiin sosiaalisiin suhteisiin. (Lapintie 1998, 270–271.)

Asumisen yhteisöllisyyttä voidaankin Lapintien tapaan tarkastella utopian näkökulmasta. Tyypillistä utopialle on esittää se vastakohtana ja vaihtoehtona ongelmalliseksi koetulle ympäristölle tai pelastuksena siitä. Utopian sisäinen, moraalinen järjestys vertautuu ulkopuoliseen kaaokseen tai hallinnan menetykseen. (Emt., 273.) Ominaista utopialle on myös sen suuntautumattomuus mihinkään; se näyttäytyy harmonisena lopputilana. Tällaisenaan se voi vaikuttaa maailman suuntaa-antavalta päämäärältä, joka tarkoitus pyhittää keinot -tyyppisesti oikeuttaa suuretkin epäoikeudenmukaisuudet. Suunnittelukeskustelussa utopiakritiikkiä on esittänyt muun muassa Jane Jacobs (1962, 17), joka arvosteli Ebenezer Howardin ja Le Corbusierin kaupunkivisioita utopiyhteisön jäsenten pakottamisesta ulkopuolelta määriteltyyn hyvään elämään, joka tosiasiallisesti ei jätä ihmisille tilaa muokata omaa asuinympäristöään. (Lapintie 1998, 277).

2.4 Yhteisöllisyys asuinalueiden suunnittelussa

Asumisessa yhteisöllisyyden uskotaan edistävän asukkaiden viihtymistä, asuinympäristöstä ja muista asukkaista välittämistä sekä alueelle juurtumista (ks. esim. Strandell 1999, 9; Manninen & Hirvonen 2004, 54–55). Asuin yhteisön sosiaalinen kontrolli lisää asumisturvallisuutta, ja myös julkisen tilan ilkeilyllä on katsottu sen ansiosta vähenevän. Naapurien välinen kanssakäyminen kuuluu olennaisesti varsinkin tiiviin ja matalan kaupunkirakentamisen tavoitteisiin, ja sitä pyritään tukemaan fyysisen rakenteen suunnittelun keinoin. Toisaalta myös tiedostetaan suunnittelun rajalliset mahdollisuudet vaikuttaa yhteisöllisyyden syntyyn; fyysisen ympäristön rakenne ei voi pakottaa ihmisiä toimimaan tietyllä tavalla. Joidenkin mielipiteiden mukaan tiiviistikin rakennetussa ympäristössä nykykaupunkilaisten sosiaaliset verkostot rakentuvat niin vahvasti asuinalueen ulkopuolelle, että asumisessa olennaista on itse asiassa naapurien yksityiselämän kunnioittaminen. Tärkeäksi on siten noussut tavoite suunnitella monipuolista, vaihtoehtoja tarjoavaa ympäristöä, joka antaa mahdollisuuden yhteisöllisten rakenteiden muodostumiselle, mutta määrää silti asukkaita mahdollisimman vähän. (Manninen & Hirvonen 2004, 54–55.)

Positivistinen tieteenihanne ja siihen liittyvä tilallinen determinismi määrittivät vahvasti asuin ympäristöjen tutkimusta Suomessa vielä 1960-luvulla. Tilallisen determinismin oletuksena oli se, että tietynlaisesta tilallisesta rakenteesta syntyy säännömukaisesti tietynlaista elämää. Oletus on sittemmin todettu virheelliseksi, eikä tilastollisiin malleihin perustuvaa, kokonaisvaltaista teoriaa hyvästä asuin ympäristöstä siis ole mahdollista rakentaa. Determinismiä voidaan kritisoida monestakin syystä. Ensinnäkin fyysisten ratkaisujen vaikutusta asuin ympäristöissä syntyviin käytäntöihin on vaikeaa, ellei jopa mahdotonta, mitata. Toiseksi tilallisen rakenteen ohella ihmisen toimintaan vaikuttavat lukuisat muutkin tekijät: hänen kulttuurinen taustansa, ikänsä, koulutuksensa, havainnointinsa, yksilöllinen ympäristön tulkintansa ja niin edelleen. Voidaan myös kysyä, pystytäänkö ympäristöön liittyviä tekijöitä yleensäkin erottamaan esimerkiksi kulttuurisista tai havainnointiin liittyvistä seikoista. (Manninen & Hirvonen 2004, 13.)

Ympäristön fyysisen rakenteen voidaan kuitenkin nähdä mahdollistavan, ja joissakin tapauksissa jopa ohjaavan, asuinalueisiin liittyviä käytäntöjä ja vuorovaikutustilanteita. Tällöin ympäristön ja sosiaalisen välisen yhteyden tarkastelussa on kyse possibilistisesta tai probabilistisesta lähestymistavasta (Rapoport 1977, Mannisen & Hirvosen 2004, 14 mukaan). Oletuksena on se, että asuinalueiden suunnittelulla voidaan luoda niin mahdollisuuksia kuin rajoituksiakin ihmisten väliseen vuorovaikutukseen. Kuten jo yhteisökasitteen määrittelyn yhteydessä todettiin ja myös lukuisten kaupunkisosiologisten tutkimusten perusteella on havaittu, sosiaalinen vuorovaikutus on yhteisön keskeisimpiä elementtejä (ks. esim. Abu-Ghazze 1999, 42). Esille on nostettu sekä kaupunkitilaan että väestöön liittyviä tekijöitä, jotka vaikuttavat sosiaaliseen vuorovaikutukseen – siihen, missä ihmiset kohtaavat ja kenen kanssa he ovat tekemisissä. Esimerkiksi Flemingin ym. (1985) mukaan kaupunkitilassa vuorovaikutusta edistävät seuraavat kolme muuttujaa: läheisyys (proximity to others), kohtaamisen mahdollisuus (opportunity for contact) ja vuorovaikutuksen kannalta sopivat tilat (appropriate space to interact) (Abu-Ghazze 1999, 42). Toisaalta väestön määrä, tiheys ja sosiaalinen heterogeenisyys vaikuttavat vuorovaikutuksen määrään ja tapaan (Fischer ym. 1977, Abu-Ghazzehin 1999, 42 mukaan).

Kaupunkitilan suunnittelun näkökulmasta ihmisten sosiaalisiin suhteisiin voidaan pyrkiä vaikuttamaan säätelämällä ihmisten välisiä etäisyyksiä. Sosiaalisen vuorovaikutuksen kannalta tärkeää on läheisyys, ja fyysisen etäisyyden lisäksi olennaiseksi muodostuu toiminnallinen etäisyys. Fyysisellä etäisyydellä tarkoitetaan yksinkertaisesti kahden asunnon etäisyyttä toisistaan. Toiminnallisen etäisyyden määrittelemisen sitä vastoin on monimutkaisempaa; se riip-

puu asuinalueen erilaisten tekijöiden keskinäisistä suhteista. Tällaisia tekijöitä ovat muun muassa eri asuntojen pää-, sivu- ja takaovien suuntautumisesta suhteessa toisiinsa, huoltotoimintojen sijoittuminen (esimerkiksi roskalaatikoiden sijainti) sekä asukkaiden päivittäin käyttämät reitit. (Abu-Ghazze 1999, 42–43.)

Mitä lähempänä toisiaan ihmiset asuvat ja mitä lyhyempi heidän toiminnallinen etäisyytensä on, sitä todennäköisemmin he kohtaavat toisiaan asuinalueella. Mitä enemmän ihmiset tapaavat toisiaan, sitä todennäköisemmin he ovat myös keskenään vuorovaikutuksessa ja jopa ystäväystyivät. (Emt., 42.) Mannisen (2000) haastattelemien suomalaisten kaavoitusammattilaisten mukaan asukkaiden sopivimmat kohtaamispaikat voidaan määrittää tutkimalla heidän jokapäiväisiä liikkumisreittejään; parhaat kohtaamisen mahdollisuudet sijoittuvat päivittäisten työ- ja asiointimatkojen lomaan. Sosiaalisiin tilanteisiin ei tarvitse erikseen hakeutua, jos esimerkiksi alueen katuverkkoon on liitetty pieniä aukioita tai istuskelupaikkoja, joiden kautta kuljettaessa kohtaamisia tapahtuu osana päivittäistä elämää. (Emt., 17.) Knuuti (2002, 65) esittää torien ja aukoiden tärkeyden seuraavasti: ”Ne luovat yhdessäolon ja satunnaisen kohtaamisen mahdollisuuksia, urbaania elämää minun ja muiden, meidän yhteiseen kaupunkiimme.”

Kohtaamiseen sopivia paikkoja asuinalueilla ovat edellä mainittujen lisäksi taloyhtiöiden piihat sekä asukkaiden yhteiskäyttöä varten rakennetut tilat, kuten kerhohuoneet. Pihoihin voidaan rakentaa esimerkiksi grillikatoksia, puutarhapalstoja ja leikkipaikkoja; yhteistiloja voidaan käyttää vaikkapa korttelikokoontumisten ja -tapahtumien pitopaikkana tai lasten iltapäiväkerhotoimintaan. (Manninen 2000, 18.) Yhteisten tilojen olemassaolo ei tietenkään sinällään takaa asukkaiden keskinäistä kanssakäymistä saati yhteisöllisyyttä. Esimerkiksi kerrostaloihin rakennettuja kerhotiloja ei aina hyödynnetä parhaalla mahdollisella tavalla; niiden ainoa käyttötarkoitus saattaa olla taloyhtiön hallituksen kokoustilana toimiminen. Pahimmillaan ne voivat olla paikkoja, jonne ”vain rohkeimmat miehet uskalsivat työntää päänsä”, kuten isännöitsijä Antti Elonen Helsingin Kalliosta kuvaili tammikuussa 2008 Helsingin Sanomissa oman asunto-osakeyhtiönsä kellaritiloja, ennen kuin ne uusittiin kuntosalikäyttöön. Toisaalta kerhotiloista voidaan tehdä kaikkia talon asukkaita hyödyttäviä kuntosaleja, puutyövästaita, hienosti sisustettuja juhlatiloja tai vaikkapa viihtyisiä vierashuoneita. Kerrostaloasukkaat, joilla ei välttämättä ole kotonaan paljon ylimääräistä tilaa, voivat järjestää kerhotiloissa esimerkiksi lasten syntymäpäiväjuhlia tai majoittaa vieraitaan kerhohuoneeseen hankitulle vuodesohvalle. (Kekkerit kerhotilassa.) Yhteisten tilojen käyttötarkoituksen muuttaminen sekä kunnossapito vaativat tietenkin asukailta yhteistä tahtoa ja toimintaa tavoitteiden toteuttami-

seksi. Yhteisillä tiloilla, kuten kuntosaleilla, voi myös olla merkittävä osuus siinä, miten paljon kerrostaloasukkaat tapaavat naapureitaan ja kuinka hyvin heitä tuntevat.

Väestön heterogeenisyyden, niin ikärakenteen kuin taloudellisen ja sosiaalisen taustankin osalta, on usein katsottu lisäävän asuinalueen turvallisuutta ja viihtyisyyttä. Monipuolisella asukasrakenteella voidaan myös välttää slummiutumista ja ongelmien kasautumista tietyille alueille. (Manninen 2000, 19.) Asukasrakenteen monipuolisuutta on pyritty edistämään esimerkiksi elämäнкаariasumista ja siihen soveltuvia kortteleita tai alueita kehittämällä (ks. esim. Päivänen ym. 2004). Elämäнкаariasumisella tarkoitetaan sitä, että eri-ikäiset ja eri elämäntilanteissa olevat ihmiset voivat asumistarpeista riippumatta ja elämänvaiheesta toiseen siirryttäessä asua ja viihtyä asuinpaikassaan ilman tarvetta muuttaa kokonaan toiselle alueelle. Elämäнкаariasumisen taustalla on pyrkimys pysyvyyteen, joka varsinkin pienten lasten ympäristösuhteen rakentumisen kannalta on oleellinen tekijä. Elämäнкаariasumista tukee myös ajatus, että eri ikäryhmien ja sosiaalisen erilaisuuden kohtaaminen rikastuttaa elämänpäiriä. (Emt.) Toisaalta samanlaiset elämäntilanteet yhdistävät ihmisiä sekä synnyttävät usein sosiaalisia verkostoja ja yhteisöllisyyttä. Leikkipaikoilla kohtaavat lapsiperheet ovat tästä hyvä esimerkki (Manninen 2000, 17).

Miten asuinalueiden yhteisöllisyyttä ja sen ilmenemistä sitten voidaan tutkia? Esimerkiksi laajana kyselytutkimuksena toteutetussa Asukasbarometri 2004 -tutkimuksessa (Strandell 2005) asiaa lähestyttiin naapureiden kanssa juttelun yleisyyden sekä asuintalon pihatalkoisiin tai -tapahtumiin osallistumisen kautta, sillä niiden katsottiin indikoivan asuinalueen yhteisöllisyyttä. Kyseisessä tutkimuksessa selvitettiin myös ihmisten tyytyväisyyttä asuinalueidensa yhteistiloihin, onhan niiden merkitys yhteisöllisyyden puitteina suuri. (Emt., 74.) Yhteisöllisyys oli vain pieni osa tutkimusta, jonka tavoitteena oli saada yleiskuva taajama-asukkaiden asuinympäristöään koskevista näkemyksistä. Kovin laajaa käsitystä yhteisöllisyyden olemuksesta ja merkityksestä asukkaille ei näiden muutamien kysymysten perusteella olekaan mahdollista saada. Asukasbarometrin kaltaisella kyselytutkimuksella voidaan kuitenkin jollain tasolla havainnollistaa yhteisöllisyyden ilmenemistä ja verrata esimerkiksi erilaisia talotyyppäjä, asunnon hallintamuotoja ja väestöryhmiä toisiinsa yhteisöllisyyden kokemisen suhteen.

Asukasbarometri 2004 -tutkimuksen mukaan pientalovaltaisten alueiden asukkaat juttelevat naapureidensa kanssa useammin kuin kerrostalovaltaisilla alueilla asuvat; talotyypeittäin tarkasteltuna eniten naapurikontakteja on pari- ja rivitaloissa asuvilla. Omistusasujien naapurus-

suhteet ovat tällä mittarilla tarkasteltuna tiiviimpiä kuin vuokra- tai työsuhdeasunnoissa asuvien. Ikäryhmittäin tarkasteltuna vanhuksilla on naapurikontakteja erityisen paljon. Lisäksi asumisajalla on selvä yhteys naapurikontakteihin – mitä kauemmin asunnossa ja asuinalueella on asuttu, sitä enemmän naapureiden kanssa jutellaan. Toisaalta ”pioneerihengen” on uusilla asuinalueilla havaittu lisäävän yhteisöllisyyttä. (Emt., 75.)

Pihatalkoisiin ja -tapahtumiin osallistumista tutkittiin Asukasbarometri 2004 -tutkimuksessa vain kerros-, rivi- ja paritaloissa asuvien osalta. Tutkimuksen perusteella pari- ja rivitaloissa asuvat osallistuvat yhteisiin tapahtumiin kerrostaloasukkaita aktiivisemmin. Toisaalta tapahtumia järjestetäänkin ensin mainittujen taloyhtiöissä enemmän. Omistusasujien sitoutuneisuus asuinpaikkaansa välittyy suurempana aktiivisuutena osallistua yhteisiin tapahtumiin kuin vuokra- ja työsuhdeasujilla. Asumisaika vaikuttaa osallistumiseen samansuuntaisesti kuin naapureiden kanssa jutteluun, eli kauemmin asunnossaan asuneet osallistuvat useammin kuin vähän aikaa asuneet. Väestöryhmittäin tarkasteltuna aktiivisimpia yhteisiin talkoisiin ja tapahtumiin osallistujia ovat perheet, joissa on pieniä lapsia ja toisaalta 60–64-vuotiaat. (Emt., 76.)

Erilaisilla alueilla asuvien ja eri väestöryhmien välillä ei Asukasbarometri 2004 -tutkimuksen perusteella ole kovin suuria eroja, kun tarkastellaan tyytyväisyyttä asukkaiden käyttöön tarkoitettuihin yhteistiloihin. Yhteistiloihin ja niiden käyttömahdollisuuksiin ollaan useammin tyytyväisiä (61 % vastaajista) kuin tyytymättömiä (27 %). Tyytyväisimpiä yhteistiloihin ovat tutkimuksen perusteella vanhukset, tyytymättömiä puolestaan nuoret, opiskelijat sekä kouluikäisten lasten perheet. (Emt., 77.) Tutkimuksessa ei kuitenkaan selvitetty muun muassa sitä, mitä yhteistiloilta odotetaan ja mitä tyytyväisyys on suhteessa siihen. Joku, joka ei katso tarvitsevänsä yhteisiä tiloja, voi ilmoittaa olevansa tyytyväinen asuinalueensa tai -talonsa yhteistiloihin, vaikkei koskaan niitä käyttäisikään. Tällaisessa tapauksessa esimerkiksi yhteistilojen kunnolla ja varustelulla ei ole erityisempää merkitystä asukkaalle.

2.5 Paikkojen kokemisen käsitteitä

Humanistisen maantieteen tärkeimpiin käsitteisiin lukeutuu *paikka* (place). Siinä missä abstrakti *tilan* (space) käsite viittaa neutraaliin tai objektiiviseen ympäristöön, paikan käsitteessä oleellista on ihmisen henkilökohtainen kokemus ja toiminta tuossa ympäristössä. Paikalla tarkoitetaan tilaa, johon ihminen liittyy merkityksiä omassa elämismailmassaan. (Haarni ym. 1997, 16–17.) Paikkojen kokeminen ja niihin juurtuminen on herättänyt laajaa kiinnostus-

ta paitsi humanistisen maantieteen myös fenomenologian, ympäristöpsykologian sekä yhdyskuntasuunnittelun piirissä. Paikan kokemuksta on siis tarkasteltu monista näkökulmista, ja siihen liittyy koko joukko käsitteitä, jotka merkityksiltään ovat kuitenkin melko lähellä toisiaan. Seuraavassa käydään läpi joitakin näistä käsitteistä.

Ihmiselämän eri vaiheiden kokemukset, muistot ja tuntemukset sitoutuvat usein paikkoihin. Ihminen kiintyy paikkoihin, jotka ovat hänelle jossain elämänvaiheessa merkityksellisiä, ja pystyy monesti kuvaamaan ne tarkasti vuosienkin jälkeen. Tiloista tulee subjektiivisesti koettuja paikkoja yleensä ajan kulun ja arkielämän toimintojen myötä, kun ihminen luo niihin tunnesiteitä ja antaa niille omia merkityksiään. (Aura ym. 1997, 127.) Relph (1976) onkin viitannut paikan käsitteellä muun muassa ihmisten juurtumisen ja kotiutumisen tunteisiin ja puhunut *paikkoihin identifioitumisesta*, jolla hän tarkoittaa paikan kokemista tutuna ja omana (Häkli 1999, 83; Bäcklund & Korhonen 1998, 14). Paikkoihin kytkeytyvien tunnesiteiden, merkitysten ja muistojen kokonaisuudesta muodostuu yksilön *paikkaidentiteetti*, joka muuttuu ja kehittyy jatkuvasti. Paikkaidentiteetti on vertailuperusta, jonka avulla yksilö tunnistaa ja tulkitsee uusia paikkoja. Toisaalta paikkoihin liittyvät tunnesiteet ja muistot voivat tuottaa ja ylläpitää minäkokemuksen jatkuvuutta ja eheyttä. (Aura ym. 1997, 127.)

Alueellisen identiteetin käsite on monimerkityksinen; siitä voidaan erottaa ensinnäkin *alueen identiteetti* ja toiseksi ihmisten alueellinen identiteetti, *aluetietoisuus* (Paasi 1986, 37–38; 1996, 212, Riikosen 1997, 179–180 mukaan). Alueen identiteetillä viitataan niihin erityispiirteisiin tai elementteihin, jotka erottavat sen muista. Tällaisia elementtejä voivat olla esimerkiksi alueen luonnonolot, historia, sosiaalinen rakenne ja kulttuuri. Niiden perusteella alueeseen liitetään mielikuvia, odotuksia ja symboliikkaa. Aluetietoisuus tarkoittaa ihmisen tunnetta siitä, että hän kuuluu jollekin alueelle kaikkien muiden alueiden sijaan. Aluetietoisuuteen liittyy Paasin (1986, 37) mukaan se, että asukkaat tiedostavat alueen erityisluonteen, hahmottavat sen kokonaisuutena ja tuntevat yhteenkuuluvuutta alueen muiden asukkaiden kanssa. (Riikonen 1997, 179–180.) Käsitteenä aluetietoisuus tuntuu olevan hyvin lähellä sitä, mitä paikkaan kiinnittymisellä ymmärretään.

Paikkaan kiinnittymisen ja juurtumisen ohella on Uuskallion (2001) mukaan puhuttu paikan *tajusta* (Manninen & Hirvonen 2004, 47). Se muuttuu sitä syvemmäksi, mitä pidempään alueella on asuttu ja sinne juurrutaan. Asumisajan lisäksi vahvan paikan tajun kehittymiseen vaikuttavat asujan omat mieltymykset ja jopa päämäärätietoiset tavoitteet; asuinpaikkoihin kiin-

nittyy hyvinkin erityyppisiä sidoksia ja paikkatunteita. (Emt.) Asumisen ratkaisuihin liittyy aina enemmän tai vähemmän järkeilyä, ja asuinalue voikin näyttäytyä asukkailleen rationaalisesti arvioitavana, fyysisenä ja rakennettuna maisemana. Toisaalta sitoutuminen omaan asuinalueeseen perustuu aina myös kokemuksiin ja tunteisiin, ja asumisen valinnat ja alueella viihtyminenkin määrittyvät pitkälti ”fiilisohjalta”. (Bäcklund & Korhonen 1998, 15.) Tuan (1974) on viitannut *topofilian* käsitteellä ihmisen ja paikan väliseen tunteenomaiseen siteeseen, joka voi vaihdella lyhytaikaisesta mielihyvästä syvälle juurtuneeseen kiinnittymiseen (Aura ym. 1997, 129).

Moderni kaupunkisuunnittelu on ollut jossain määrin yhdenmukaistavaa. Kaupungit eri puolilla maailmaa näyttävät samanlaisilta; vaikutteet rakentamisessa ovat levinneet nopeasti, ja kaikkialla näkyvät samojen monikansallisten yhtiöiden brändit vielä korostavat vaikutelmaa kaupunkien samanlaistumisesta. Paikalliset erityispiirteet ja paikan henki, *genius loci*, on suunnittelussa usein jätetty huomiotta tai niille ei ole annettu arvoa. Teollinen tuotanto on myös osaltaan vaikuttanut siihen, että rakentamisen tuloksena on ollut ympäristöjä, joista puuttuu omaleimaisuus ja ihmisen käden jälki ja joihin ihmisten on hankalaa kiinnittyä. Relph (1976) on puhunut tässä yhteydessä *paikattomuudesta* (placelessness), johon liittyy juurettomuutta ja ulkopuolisuuden kokemuksia (Häkli 1999, 83). Muun muassa elementtitalot, hampurilaisravintolat ja kauppakeskukset ovat saaneet osansa tästä kritiikistä – niitä on kuvattu epäpaikoiksi vastakohtana henkilökohtaisesti koetuille paikoille. Toisaalta tulee myös muistaa, että kukin antaa ympäristölle merkityksiä omasta subjektiivisesta näkökulmastaan: yhden ”epäpaikka” voi jollekin toiselle olla kokemuksellinen ”paikka”. (Aura ym. 1997, 129.)

Henkilökohtaisten paikkakokemustensa lisäksi ihmisillä on yhteisiä paikkakokemuksia ja yhteisiä käsityksiä eri paikoista – myös omasta asuinalueestaan. Canterin (1977) mukaan paikkoja määrittää ensinnäkin niiden fyysisten ominaisuuksien ja toimintojen suhde. Toisaalta tärkeitä ovat ihmisten käsitykset siitä, kenelle paikka on tarkoitettu, mitkä ovat sen kirjoittamattomat säännöt ja millaisia merkityksiä muut käyttäjät siihen liittävät. Paikkoihin liittyy siis myös jaettuja merkityksiä, joiden välityksellä samalla alueella asuville voi rakentua yhteisyyden kokemusta ja me-henkeä lujittava *yhteinen aluetietoisuus*. Ihmisten lisääntynyt liikkuvuus on vähentänyt paikallishistorian tuntemusta ja sen yhteistä kokemista, ja yhteistä aluetietoisuutta rakennetaankin nykyisin usein välineellisemmin esimerkiksi alueellisissa lehdissä, paikallisissa yhdistyksissä tai ympäristökasvatuksen keinoin. (Aura ym. 1997, 130–131.)

2.6 Yksityisyys – yhteisyys

Ihminen tarvitsee asuinympäristössään sekä yksityisyyttä että yhteisyyttä. Sen lisäksi, että ympäristössä ovat läsnä nämä molemmat elementit, on myös tärkeää voida liikkua niiden välillä. Yksityisyyden säätelyllä kontrolloidaan suhdetta muihin ja suojellaan oman minuuden rajoja. (Aura ym. 1997, 135.) Yksityisyys on tapa rakentaa omaa minäkuvaa ja identiteettiä, joten yksityisyyden loukkaukset ovat myös loukkauksia minuutta kohtaan. Asumisen yksityisyydessä olennaista on mahdollisuus vaikuttaa itse omaan asumiseensa ja elämiseensä kokonaisvaltaisesti ilman, että ulkopuoliset puuttuvat siihen, ja tästä tilan, sosiaalisen vuorovaikutuksen ja siten informaation hallinnasta rakentuu asumisen ”oma rauha”. Oman rauhan ja yksityisyyden ei kuitenkaan tarvitse tarkoittaa muista ihmisistä piittaamatonta itsekkyyttä ja välinpitämättömyyttä. (Bäcklund & Korhonen 1998, 29.)

Kaupunkiasumista koskevassa nykykeskustelussa yksityisyyden ja yhteisyyden kysymykset kytkeytyvät usein tilan privatisoitumiseen. Yksityistyvään tilaan liittyy tietynlainen valvonnan paradoksi: toisaalta oma tila halutaan pitää ulkopuolisen sosiaalisen kontrollin ulottumattomissa, toisaalta tilaa ja sen yksityisyyttä pyritään itse valvomaan esimerkiksi turvakameroiden avulla. Mielikuvat amerikkalaisista isovelvi valvoo -tyyppisistä asuinalueista eivät ole erityisen valoisia, eikä tämänkaltainen kehitys liene Suomessa kovin toivottavaa. Paikallisyhteisöistä käytävissä keskustelussa yksityisyydestä on kuitenkin tällaisten skenaarioiden kautta muodostunut melko yksipuolinen ja kielteinenkin kuva; sitä pidetään yhteisöllisyydestä irrallisena asiana tai jopa sen vastakohtana. Kuten Bäcklund ja Korhonen (1998, 25) toteavat, kaupunkiasumisen yksityisyys näyttäytyy paikallisyhteisöistä käytävissä keskusteluissa sosiaalisen vuorovaikutuksen vääristymänä, josta pitäisi yhteisyyden avulla pyrkiä eroon. Tällainen pyrkimys vaikuttaa melko ehdottomalta ja sen sisältämä yksityisyyden ja yhteisyyden vastakainasettelu kovin mustavalkoiselta jo senkin perusteella, että monet kaupunkilaiset arvostavat asumisessaan juuri tiettyä yksityisyyttä.

Yksityisyys voi ilmentyä monella tavalla ja olla toivottua tai vähemmän toivottua. Esimerkiksi yksinolo on tarkoituksellisesti valittua, kun taas yksinäisyys voi muodostua elämänlaatua merkittävästi heikentäväksi olotilaksi. (Aura ym. 1997, 135.) Lisäksi etenkin kaupunkielämään kuuluu keskeisenä arvona mahdollisuus anonyymiyteen; suurkaupunkien asukkaat mainitsevat monesti nauttivansa siitä, että voivat liikkua kaupungilla kiinnittämättä erityisesti kenenkään huomiota. Toisaalta jotkut kokevat suurten kaupunkien ilmapiirin kylmäksi, kun

ihmiset eivät tunnu välittävän toisistaan eikä muiden asioihin puututa, vaikkei kaikki näyttäisi olevan kunnossa.

Eri asumismuotojen välinen tarkastelu kertoo jotakin fyysisen tilan ja sosiaalisen vuorovaikutuksen välisestä yhteydestä ja samalla myös yksityisyyden säätelyn mahdollisuuksista. On havaittu, että mitä enemmän fyysistä tilaa on ympärillä, sitä kiinteämpiä näyttäisivät sosiaaliset suhteet olevan, ja vastaavasti mitä vähemmän on fyysistä tilaa, sitä etäisempiä ovat sosiaaliset suhteet naapureihin. Esimerkiksi omakotitaloissa runsaampi yhteydenpito naapureihin on paitsi kohteliasta ja toisaalta turvallisuuden kannalta hyödyllistäkin, mutta myös enemmän säädeltävissä kuin kerrostaloissa. (Bäcklund & Korhonen 1998, 28–29.)

3 Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen toteutus

3.1 Tutkimustehtävä ja -kysymykset

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan yhteisöllisyyttä erityisesti asuinalueiden sekä niiden suunnittelun ja rakentamisen näkökulmasta. Edellisessä luvussa käytiin läpi kirjallisuuskatsauksen perusteella ja melko yleisellä tasolla sitä, mitä yhteisöllisyydellä tarkoitetaan ja miksi sitä tavoitellaan. Yhteisöllisyyttä lähestyttiin etenkin yhdyskuntarakentamisen ja asumisen kautta. Lisäksi käsiteltiin paikkakokemusta ja paikkoihin liittyviä merkityksiä sekä yksityisyyden ja yhteisyyden kysymyksiä. Seuraavaksi esitetään työn varsinaiset tutkimuskysymykset, joihin haetaan vastauksia empiirisestä aineistosta. Tutkimuksen empiirinen aineisto koostuu sidosryhmähaastatteluista, joissa käsiteltiin Hämeenlinnan Harvoilanmäen asuinalueen suunnittelua. Harvoilanmäki oli vuoden 2007 asuntomessualue. Yhteisöllisyys oli yksi messujen neljästä teemasta; muut teemat olivat hyvä suunnittelu perheiden ehdoilla, luonnonläheisyys sekä kodin parhaat ideat. Tutkimuskysymyksiin vastaamalla pyritään hahmottamaan kokonaiskuva Harvoilanmäen suunnitteluprosessista. Vaikka kyseessä on yksittäinen asuinalue ja vaikka Harvoilanmäen suunnittelu ja rakentaminen asuntomessuprojektin vuoksi jonkin verran poikkesivatkin tavanomaisen alueen rakentumisesta, voidaan tämän tapauksen perusteella saada jonkinlaista käsitystä yhteisöllisyydestä laajemminkin.

Tutkimuskysymykset ovat:

1. Millaiset yhteisöllisyyteen liittyvät mielikuvat ja tavoitteet ovat vaikuttaneet Harvoilanmäen alueen suunnitteluun?
2. Millaisilla yhdyskuntarakenteellisilla ja muilla keinoilla Harvoilanmäen asuinalueelle on pyritty luomaan yhteisöllisyyden puitteita?

Asuntomessut ovat Suomen suurimpia kesätapahtumia, ja niiden tarkoituksena on paitsi esitellä mallikelpoisia asuntoalueita myös välittää asumistietoutta sekä esitellä rakentamiseen liittyvää tuotekehittelyä. Kyse on siis tietynlaisesta suomalaisen asumisen näyteikkunasta. Mitä kertoo se, että yhteisöllisyys valittiin vuoden 2007 messuteemojen joukkoon? Onko yhteisöllisyys tällä hetkellä sellainen asia, jota suomalaiset toivovat tai jolle he kaipaavat enemmän sisältöä asumisessaan? Millaista yhteisöllisyyttä messualue Harvoilanmäelle pyrittiin rakentamaan ja mitä olivat tavoitteet yhteisöllisyysteeman takana? Asuntomessujen teemat ohjaavat tapahtuman sisältöä ja alueen suunnittelua – miten yhteisöllisyys tässä tapauksessa vaikutti suunnitteluprosessin kulkuun ja sisältöön? Entä kuinka yhteisöllisyysteema tehtiin näkyväksi messuvieraille, joille aluetta ja tapahtumaa markkinoidaan teemojen kautta, mutta jotka tutustuvat alueeseen jo ennen kuin asukkaat ja heidän arkensa sinne asettuvat?

3.2 Aineisto ja sen hankinta

Kun työni tutkimuskysymykset alkoivat jäsentyä lopulliseen muotoonsa, tuntui selvältä, että aineisto olisi luontevinta kerätä haastatteleamalla Harvoilanmäen asuntomessualueen suunnitteluun ja suunnittelun ohjaukseen osallistuneita henkilöitä. Pohdin jonkin aikaa myös alueen tulevien asukkaiden haastatteleamista, mutta hylkäsin ajatuksen lopulta siksi, että pyrin tässä tutkimuksessa avaamaan yhteisöllisyysteemaa nimenomaan yhdyskuntarakentamisen ja suunnitteluprosessin kautta – en niinkään tutkimaan yhteisöllisyyden muodostumista itsessään. Tutkimuksen toteuttamisajankohdasta johtuen varsinaisen yhteisöllisyyden tutkiminen olisi ollut mahdotonta, sillä keräsin haastatteluaineiston alkukesällä 2007, kun alueen rakentaminen oli vielä kesken eikä siellä siis vielä asunut ketään. Olisi toki ollut mielenkiintoista kuulla myös tulevien asukkaiden ajatuksia alueen suunnittelusta ja rakentamisesta, olivathan he olleet mukana prosessissa alusta saakka, mutta toisaalta haastattelujen määrä olisi sitä kautta kasvanut pro gradu -tutkielman laajuuteen nähden turhan suureksi.

Valitsin haastateltaviksi sekä messutalojen suunnittelijoita että suunnittelun ohjaukseen osallistuneita henkilöitä hahmottaakseni kokonaiskuvaan Harvoilanmäen alueen suunnittelu- ja ohjausprosessista. Lähestyin henkilöitä, joita aioin haastatella, ensin sähköpostiviestillä kertoen siinä hieman tutkimuksen taustoista ja tavoitteista, ja sovin myöhemmin tarkat haastatteluajat puhelimitse. Yhteydenottoihini suhtauduttiin mielenkiinnolla ja ystävällisesti, ja kaikki vastaukset haastattelupyyntöihini olivatkin myöntäviä. Haastattelin tutkimustani varten kymmentä henkilöä, joista kuusi oli osallistunut asuntomessualueen ja -talojen suunnitteluun ja neljä suunnittelun ohjaukseen. Haastateltujen luettelo on Liitteenä 1.

Asuntomessualueen suunnittelun ja rakentamisen ohjaus kuuluu järjestävän kaupungin vastualueeseen. Vaikka Osuuskunta Suomen Asuntomessuilla on edustajansa mukana laaturyhmässä, jossa käsitellään alueen fyysisen ympäristön ulkonäköön ja kaupunkikuvaan liittyvät asiat, kuten rakennusten, puistojen ja katutilojen luonnokset, se ei varsinaisesti osallistu yksittäisten kohteiden suunnittelun ohjaukseen. Haastatteluaineistoni ohjauspuolen edustajat olivatkin kaikki Hämeenlinnan kaupungin palveluksessa olevia henkilöitä. Asuntomessutalojen rakennuttajista osa oli perheitä, osa talotehtaita, rakennusliikkeitä ja muita yrityksiä ja toimijoita. Erityyppisten messurakennuttajien tavoitteita ja toimintatapoja voisi luonnehtia melko erilaisiksi. Siinä missä rakennuttajaperheiden talot on suunniteltu tulevien asukkaiden pitkäaikaiseen asumiseen tähtäävien toiveiden pohjalta, muuntyyppiset rakennuttajat pyrkivät todennäköisesti esittelemään kohteita, jotka markkinoivat heidän tuotteitaan ja ovat samalla kiinnostavia ja messujen jälkeen helposti myytävissä. Valitsin tietoisesti haastateltaviksieni pääasiassa sellaisia talojen suunnittelijoita, jotka olivat toimineet rakennuttajaperheiden toimeksiannosta, sillä siten pystyin saamaan tietoa perheiden roolista suunnitteluprosessissa. Lisäksi halusin ottaa selvää siitä, miten suhteellisen suunnittelun ohjauksen edellyttämä vierekkäisten talojen yhteensovittaminen oli perheiden toiveiden pohjalta käytännössä tapahtunut. Jonkin verran haastateltavien valintaan vaikutti puhtaasti myös maantiede; haastattelupyyntöjä lähettäessäni valitsin listalle sellaisia suunnittelijoita, joiden tapaaminen ei vaatisi kovin pitkiä matkustamisia. Käytännössä tämä tarkoitti akselia Tampere–Hämeenlinna–Helsinki.

Haastattelut toteutettiin kunkin haastateltavan kanssa kasvotusten puolistrukturoituina teema-haastatteluina. Olin siis miettinyt etukäteen haastatteluissa käsiteltävät teemat ja valmistellut niistä tarkentavia kysymyksiä, alun perin lähinnä omaksi muistilistakseni. Käytännössä kävimme haastateltavien kanssa teemat läpi yleensä juuri noiden kysymysten kautta. Käyttämä-

ni teemahaastattelurunko on Liitteenä 2. Pysin käsittelemään kaikki haastattelurungon osiot jokaisen haastateltavan kanssa, joskin eri osa-alueiden painotus vaihteli hieman sen mukaan, millainen rooli haastateltavalla oli alueen suunnittelussa ollut. Haastattelujen pituudet vaihtelivat noin puolesta tunnista vajaaseen kahteen tuntiin; suurin osa haastatteluista kesti kuitenkin noin 50 minuuttia. Nauhoitin haastattelut ja myöhemmin litteroin ne jotakuinkin sanasta sanaan. Litteroituina haastatteluista kertyi kaikkiaan noin 90 sivua tekstiä.

Laadullista tutkimusta tehtäessä joudutaan aina jonkin verran pohtimaan sitä, kuinka paljon aineistoa on tarpeen hankkia. Teemahaastatteluilla kerätyssä tutkimusaineistossa on varsin harvoin kyse otoksesta; ennemminkin aineiston voidaan ajatella olevan näyte, enemmän tai vähemmän sattumanvaraisesti valikoitunut joukko haastateltavia. Laadullinen aineisto koostaaankin yleensä muulla perusteella kuin tilastollisen edustavuuden kannalta. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö siitä voisi tehdä teoreettisestikin mielenkiintoisia johtopäätöksiä. Aineiston käsittelyyn käytettävä analyysitapa voi asettaa joitakin vaatimuksia haastattelujen lukumäärälle. Teemoittelu, jota tässä tutkimuksessa käytetään aineiston analysointitapana, ei aseta mitään erityisiä kriteereitä aineiston koolle. (Eskola 2007, 41.) Tätäkin tutkimusta tehtäessä oli etukäteen vaikeaa tietää, kuinka monta haastattelua toisi riittävästi ainesta tutkimuskysymyksiin vastaamiseen, ja toisaalta missä vaiheessa aineisto alkaisi kylläntyä. Aineiston kylläntymisellä eli saturaatiolla tarkoitetaan sitä, että uudet tapaukset eivät tuota enää mitään tutkimusongelman kannalta uutta tietoa (Eskola & Suoranta 1998, 62). Lukemani metodikirjallisuuden ja saamani ohjauksen perusteella päädyin siihen, että tekisin aluksi kymmenen haastattelua, joiden jälkeen voisin vielä miettiä lisähaastattelujen tarvetta. Nämä ensimmäiset kymmenen tehtyäni vaikutti kuitenkin siltä, että aineisto olisi riittävän kattava, joten en katsonut joukon kasvattamista tarpeelliseksi.

Vaikka kaikissa haastatteluissa käytiin läpi samat teemat, ja tärkeimpien kysymysten kohdalla aineisto tuntui kylläntyvän, oli mielenkiintoista ja palkitsevaa saada mukaan myös haastateltavien erilaisia persoonallisia näkemyksiä. Jokainen haastattelu muodostui jollakin tavalla omanlaisekseen, ja laadullisten tutkimusmenetelmien kautta aineiston moniäänisyys on mahdollista tuoda myös esille. Tosin varsinkin näin aloittelevana tutkijana on paikoin ollut haastavaa pohtia, mitä teemoja voi koota samojen otsikoiden alle, ja toisaalta mitkä yksittäiset havainnot ovat huomion ja esille nostamisen arvoisia jo sellaisenaan.

3.3 Aineiston analyysi ja tutkimusmenetelmät

Haastattelujen tekemisen jälkeen alkoi tämän tutkimusprosessin tylsin ja eniten kärsivällisyyttä vaatinut vaihe: litterointi. Tein haastattelut melko tiiviillä aikataululla – yhtä lukuun ottamatta kahden viikon sisällä – enkä tämän rupeaman aikana alkanut lainkaan litterointiurakkaan. Kun haastattelukierros oli ohi, olin erittäin tyytyväinen saamaani aineistoon ja innokas aloittamaan sen analysoinnin heti. Ehkä siksi litterointi tuntui tylsältä välivaiheelta, jonkinlaiselta pakolliselta pahalta, ja vaati paljon malttia. Vaikka olin aiemmissakin opinnoissani litteroinut muutamia haastatteluja, yllätyin silti siitä, kuinka paljon tämä vaihe vei aikaa. Tosin jälkepäin ajateltuna otin litteroinnin ehkä vähän liiankin varman päälle; en halunnut joutua korjailemaan sitä myöhemmin, ja nyt tajuan, että vähemmänkin tarkka litterointi olisi riittänyt tekemääni analyysiin. Joka tapauksessa tämä oli tavallaan ensimmäinen askel haastattelujen läpikäymisessä, kun pystyin jo litterointivaiheessa hieman tarkastelemaan sitä, miten hyvin aineisto antaisi vastauksia alustaviin tutkimuskysymyksiini.

Litteroinnin jälkeen aloin lukea haastatteluaineistoani tulevaa sisällönanalyysia silmälläpitäen. Ensimmäisellä lukukerralla yritin vain käydä haastattelut läpi mahdollisimman neutraalisti ja kokonaisvaltaisesti, ikään kuin olisin ottamassa selvää jostakin aivan uudesta asiasta. Se oli tietenkin haastavaa, varsinkin kun koko aineisto oli nyt vihdoinkin käsissä ja into päästä eteenpäin suuri. Lukemisen aikana tein muistiinpanoja haastatteluissa esiintyvistä erilaisista teemoista, jotka liittyivät tutkimuskysymyksiini. Seuraavilla lukukerroilla korostin eri teemoihin liittyviä asioita erivärisillä ylivaiheistusseilla ja tein marginaaleihin merkintöjä pääkohdista, jotta ne olisi myöhemmin helpompi löytää. Lisäksi aloin tässä vaiheessa hahmottaa haastatteluista joitakin erityisen osuvia sitaatteja, jotka halusin liittää työhöni sellaisenaan.

Seuraavaksi keräsin systemaattisesti koko aineistosta samoilla väreillä korostetut haastattelunpätkät, ajattelin ne jonkinlaisten yläotsikoiden alle ja muodostin niistä ikään kuin suurempia kokonaisuuksia. Tässä vaiheessa alkoi tuntua luontevalta jakaa aineisto teemojen osalta neljään hieman erilliseen kokonaisuuteen, jotka nyttemmin ovat nähtävissä luvun 5 ensimmäisinä alalukuina. Näiden neljän kokonaisuuden mukaisesti laitoin haastatteluista poimitut sitaatit taulukoihin, joiden avulla niitä oli helpompaa teemoitella ja ryhmitellä, asettaa erilaisien yläkäsitteiden alle ja järjestää uudelleen.

Olen siis analysoinut aineistoani sisällönanalyysin ja erityisesti teemoittelun kautta. Teemoittelussa oleellisinta on ollut se, mitä kustakin teemasta on sanottu – samanlaisten tai erilaisten vastausten lukumäärillä ei tässä yhteydessä niinkään ole ollut merkitystä. Teoria on toiminut apuna analyysin etenemisessä, joten tutkimusta voidaan kutsua teoriasidonnaiseksi. Teoriasidonnaisessa analyysissä tutkijan ajatteluprosessissa vaihtelevat aineistolähtöisyys ja valmiit mallit, joita hän pyrkii yhdistelemään toisiinsa (Tuomi & Sarajärvi 2002, 99). Lähtökohteisesti tässä tutkimuksessa oletetaan, että fyysinen ympäristö voi mahdollistaa tai ohjata, mutta ei pakottaa asuinympäristössä syntyviä käytäntöjä, vuorovaikutusta ja elämäntapoja (vrt. Manninen & Hirvonen 2004, 14). Ajatuksena on siis, että rakentamisella voidaan tukea yhteisöllisyyden muodostumista, mutta ei suoraan aikaansaada sitä.

Seuraavassa luvussa esitellään lyhyesti Hämeenlinnassa kesällä 2007 järjestettyä asuntopesutapahtumaa. Lisäksi tarkastellaan messualue Harvoilanmäen kaavoitusta ja suunnittelua. Mukana on myös lyhyt kuvaukseni messutapahtumasta sen perusteella, mitä näin ja koin työskennellessäni siellä messuoppaana. Tämän jälkeen, luvussa 5, käydään läpi työn varsinaisen empiirinen aineisto eli haastattelut, joiden perusteella etsitään vastauksia tutkimuskysymyksiin. Mukana on suoria lainauksia haastattelemltani henkilöiltä, joskin olen luettavuuden parantamiseksi poistanut sitaateista turhia täytesanoja. Luettelo haastattelemltani henkilöistä on liitetty heidän suostumuksellaan tutkimukseeni, mutta suorien lainausten osalta pyrkimyksenä on, ettei yksittäistä vastaajaa voi niistä tunnistaa. Vastausten sisältämien henkilökohtaisten näkemysten vuoksi se olisi tutkimuseettisesti arveluttavaa, minkä lisäksi tällainen yksilöinti olisi kokonaisuuden kannalta tarpeetonta. Joissakin erikseen mainittavissa tapauksissa on kuitenkin paikallaan selventää, onko sitaatin takana suunnitteluun vai suunnittelun ohjaukseen osallistunut henkilö.

Luvun 5 ensimmäisessä alaluvussa tarkastellaan niitä mielikuvia ja tavoitteita, joita Harvoilanmäen suunnittelussa mukana olleet liittivät yhteisöllisyyteen. Siinä etsitään siis vastausta erityisesti ensimmäiseen tutkimuskysymykseen. Kolmessa seuraavassa alaluvussa keskitytään toiseen tutkimuskysymykseen liittyviin asioihin, ja niissä tarkastellaankin yhteisöllisyyden puitteiden rakentamista. Kussakin näistä alaluvuista lähestytään kysymystä hieman eri tavalla; ensin yhdyskuntarakentamisen, sitten yhteisöllisyysteeman ja lopuksi vielä suunnittelun ohjauksen näkökulmasta. Luvun 5 lopuksi kootaan yhteen haastatteluaineiston antamia vastauksia tutkimuskysymyksiin.

4 Asuntomessut Hämeenlinnassa 2007

4.1 Asuntomessutapahtuma ja sen merkitys kaupungille

Asuntomessut on Suomen suurimpia ja näkyvimpiä kesätapahtumia; 2000-luvulla kävijöitä on pääosin ollut 150 000–200 000 vuosittain (Kävijätutkimus, 2). Messut järjestetään joka vuosi eri paikkakunnalla, ja tapahtuman organisointi on Osuuskunta Suomen Asuntomessujen ja kulloisenkin isäntäkunnan yhteinen hanke. Järjestäjäosapuolten tehtävien painopistealueet on jaettu siten, että Suomen Asuntomessut vastaa tapahtuman valtakunnallisesta markkinoinnista ja kattoviestinnästä sekä yleisöpalveluista ja liiketoiminnasta messualueella, kun taas isäntäkunnan vastuulla on alueen kaupunkisuunnittelu ja tontinluovutus, suunnittelun ja rakentamisen ohjaus, yleisten alueiden ja kunnallistekniikan rakentaminen sekä kaupunkimarkkinointi. (Loppuraportti, 3.) Lisäksi messutalojen rakennuttajat ja rakentajat vastaavat omien kohteidensa toteutuksesta, rahoituksesta ja messuesittelystä. Asuntomessutapahtumassa on mukana myös lukuisia rakentamiseen ja asumiseen liittyviä näytteilleasettajaorganisaatioita ja -yrityksiä. (Suomen Asuntomessut, toiminta-ajatus.) Ensimmäiset asuntomessut pidettiin Tuusulassa vuonna 1970, ja vuodesta 2000 lähtien Osuuskunta Suomen Asuntomessut on järjestänyt vuosittain myös loma-asuntomessuja.

Seuraavassa joitakin perustietoja Hämeenlinnassa kesällä 2007 järjestetyistä asuntomessuista:

Asuntomessut Hämeenlinnassa 2007

- Järjestyksessään 38. asuntomessutapahtuma
- Messut avoinna yleisölle 13.7.–12.8.2007
- Messuvieraita kaikkiaan 195 345 kpl
- Teemat: hyvä suunnittelu perheiden ehdoilla, yhteisöllisyys, luonnonläheisyys ja kodin parhaat ideat
- Esittelyssä 54 messukohdetta ja 2 oheiskohdetta
- Messualue Harvoilanmäki, pinta-ala noin 14,5 hehtaaria
- Alueelle rakennettiin kaikkiaan 37 omakotitaloa, 7 paritaloa, 4 kytkettyä pientaloa sekä 5 pienkerrostaloa, joista kahdessa rivitalopäätty
- Omakotitonttien keskikoko noin 1067 m²

Kesällä 2007 asuntomessut järjestettiin 38. kerran. Messut olivat tavanomaiseen tapaan avoinna kuukauden ajan, heinäkuun puolestavälistä elokuun puoleenväliin, ja tuona aikana Hämeenlinnassa Harvoilanmäen messualueella vieraili lähes 200 000 kävijää. Hämeenlinnan asuntomessuilla oli neljä teemaa: hyvä suunnittelu perheiden ehdoilla, yhteisöllisyys, luonnonläheisyys sekä kodin parhaat ideat. Asuntomessujen teemoilla tarkoitetaan sisältöä kuvaavia, keskeisiä ideoita tai kantavia ajatuksia, ja ne vaihtelevat vuosittain. Teemoilla on hankkeen kannalta kahdenlainen merkitys. Ensinnäkin niillä ohjataan hankkeen sisältöä tontinluovutus- ja suunnitteluvaiheissa. Toisaalta niiden avulla yhtenäistetään asiasisältöä markkinoinnissa ja viestinnässä. (Loppuraportti, 7.) Teemat ovat näkyvä osa messujen markkinointia, ja niillä pyritään luonnehtimaan messualueita ja tapahtuman sisältöä. Esimerkiksi Hämeenlinnan messujen markkinoinnissa perheteema oli keskeisellä sijalla; rakennuttajaperheet ja heidän harrastuksensa olivat näkyvästi esillä markkinointimateriaaleissa.

Asuntomessuilla Hämeenlinnassa esiteltiin 54 messukohdetta, joista pääosa oli yhden perheen omakotitaloja, mutta mukana oli myös pienempiä asuntoja opiskelijayksioistä aina paritaloihin ja kytkettyihin pientaloihin saakka. Suurin osa asunnoista esiteltiin sisustettuina, muutamat kohteet kuitenkin sisustamattomina tai vielä rakennusvaiheessa keskeneräisinä. Harvoilanmäen messualueen lisäksi kävijöillä oli mahdollisuus vierailla kahdessa oheiskohteessa muualla kaupungissa. Toinen oheiskohde oli Hämeen linnan läheisyydessä sijaitsevalla Linnankasarmien alueella, missä esiteltiin Vanhaksikaupungiksi nimettyä aluekokonaisuutta sekä 1880-luvulla rakennettujen puutalojen perusparannusta. Toinen oheiskohteista oli suunnattu rakennus- ja kiinteistöalan ammattilaisille, ja se esitteli 1970-luvun kerrostalon perusparannusta ja erityisesti hissien rakentamisvaihtoehtoja.

Asuntomessuprojektin kustannukset ovat järjestävälle kaupungille suuret, mutta messujen avulla on myös mahdollista saada paljon näkyvyyttä, parantaa kaupungin tunnettavuutta ja saavuttaa taloudellistakin hyötyä. Hämeenlinnan kaupungin ja Osuuskunta Suomen Asuntomessujen ensisijaisena tavoitteena oli järjestää hyvät ja onnistuneet messut, mutta kaupunki asetti projektille myös ”itsekkäitä” tavoitteita. Messut liitettiin osaksi kaupungin kokonaisvaltaista kehittämistä ja strategiaa. Hämeenlinnan kaupungin strategia uudistettiin 2000-luvun alussa, ja tuolloin päätettiin ottaa yhdeksi kehittämisen ohjenuoraksi asumiskaupunki-idea. Hämeenlinnan sijainti pääkaupunkiseudun ja Tampereen välillä, hyvien kulkuyhteyksien varrella, on valtava mahdollisuus muttei vielä sinällään etu, eikä Hämeenlinnassa haluttu jäädä pelkäksi nukkumalähiöksi suurten keskusten väliin. Niinpä strategiaan kirjattiin laadukkaasti

asumisen lisäksi tärkeänä myös kulttuuri- ja vapaa-ajan palvelujen kehittäminen sekä hallinnon, kaupungin eri toimijoiden ja asukkaiden välinen yhteistyö. (Hellstén 2007.)

Messujen järjestäminen otettiin Hämeenlinnassa vastaan kokonaisvaltaisena haasteena, jonka kautta oli tavoitteena kehittää paikallista yhteistyön henkeä. Merkittävää oli luonnollisesti yhteistyö Suomen Asuntomessujen kanssa, mutta oleellisena pidettiin myös laajaa paikallista hankkeeseen sitoutumista, joka kattaisi sekä kaupungin poliittisen päätöksenteon, hallinnon sen sektorirajoihin katsomatta että yrittäjät ja muut yhteistyötahot. Tavoitteena oli myös käyttää hyödyksi messujen valtakunnallista näkyvyyttä kaupungin markkinoinnissa niin, että markkinointi tukisi valittua kaupunkistrategiaa. Asumiskaupunki-idea näkyi messuilla muun muassa kaupungin palvelujen monipuolisena esittelynä sekä messualueen viereen rakennettavan Siirin alueen tonttien markkinointina. Taloudellista hyötyä Hämeenlinnan alueen toimijoille tavoiteltiin erityisesti messuvieraiden majoittumisen ja kuluttamisen kautta. (Hellstén 2007.) Messuvieraita houkuteltiin kaupungin keskustaan – messubussit, jotka kuljettivat kävijöitä messualueelta muutaman kilometrin päässä sijainneelle parkkipaikalle, ajoivat keskustan kautta ja sinne oli mahdollista poiketa. Messujen pääsylipulla sai myös etuja ja alennuksia keskustan liikkeistä; tämä oli yksi konkreettisimmista osoituksista yrittäjäyhteistyöstä. Kaiken kaikkiaan messuille asetetut tavoitteet toteutuivat hyvin, ja tyytyväisiä olivat niin järjestävät osapuolet kuin keskustan yrittäjät sekä muut yhteistyökumppanitkin. Messuprojektin oppeja hyödynnetään Hämeenlinnassa varmasti myös tulevaisuudessa. Hankkeen aikana syntyneitä toimintamalleja ja -prosesseja on tarkoitus soveltaa jatkossakin (Loppuraportti, 5).

4.2 Messualue Harvoilanmäki

Kaavoitus

Vuoden 2007 asuntomessualue Harvoilanmäki on pientalovaltainen asuinalue Hämeenlinnan itäpuolella, kaupungin kasvusuunnassa. Alue on kooltaan noin 14,5 hehtaaria, ja se on suunniteltu noin 300 asukkaalle. Harvoilanmäen rakentaminen oli avaus uudelle Siirin kaupunginosalle, josta lähivuosina rakentuu kaikkiaan noin 25 hehtaarin ja 1900 asukkaan alue. (Loppuraportti, 3.) Harvoilanmäki mainittiin kaikille kaupunkilaisille jaettavassa kaavoituskatsauksessa ensimmäisen kerran vuonna 2001. Varsinaisesti Hämeenlinnan kaupungin kaavoitus-toimisto aloitti kaavoitustyön keväällä 2003, mutta suunnittelun sisältöä muutettiin oleellisesti jo saman vuoden loppupuolella, kun Harvoilanmäki valittiin vuoden 2007 asuntomessualue-

eeksi. Tässä vaiheessa suunnitteluun tulivat mukaan myös asuntomessuorganisaatioon liittyvät työryhmät. Vuonna 2004 alueen rajausta muutettiin hieman; Harvoilanmäen eteläpuolinen alue jätettiin pois asemakaavasta, sillä aikataulun puitteissa ei ehditty suunnittelemaan niin laajaa aluetta kuin alun perin oli tarkoitus. (Asemakaava, 3–4.) Käytännössä tämä tarkoitti asemakaavoitettavan alueen pienenemistä noin 1,5 hehtaarilla. Vielä samana vuonna kaupunki palkkasi konsultin tekemään alueen loppuvaiheen suunnittelua ja rakentamistapaohjeita (Asemakaava, 4). Lainvoimaiseksi asemakaava tuli toukokuussa 2005.

Harvoilanmäen asemakaavan tavoitteena oli ensinnäkin luoda perusteet kaupunkimaisen, tiiviisti rakennetun ja huolellisesti ympäristöönsä sovitettun asuntoalueen syntymiselle (Asemakaava, 13; Rakentamistapaohjeet, 1.1). Alueen omakotitonttien keskimääräinen koko (noin 1000 m²) ei sinänsä viittaa kovin tiiviiseen rakentamiseen, mutta markkinaodotusten takia koosta ei voitu tinkiä. Asemakaavalla ja siihen liittyvillä rakentamistapaohjeilla pyrittiin kuitenkin ohjaamaan rakentamista niin, että se painottuisi tonttien kadunpuoleisille reunoille (ks. Liite 3). Näin tonttien rakennettu osuus jäikin käytännössä vain noin 500 m²:iin, jolloin saatiin simuloitua kaupunkirakenteen tiivistymistä nykyistä ekotehokkaammaksi. (Ruutu 2007, 26.) Tarkoituksena oli muodostaa tiivistä katutilaa ja kaupunkimaista ympäristöä sekä toisaalta säilyttää rakentamattomalla tontinosalla olemassa oleva luonnonympäristö mahdollisimman koskemattomana. Tavoitteena oli siis ympäristö, jossa luonto ja kaupunkimainen miljöö kohtaavat ja toimivat luontevassa vuorovaikutuksessa. (Asemakaava, 14.)

Kaavan toinen keskeinen tavoite oli luoda sellainen asuinalueen rakenne, joka tarjoaisi sosiaalisesti monipuolisen ja turvallisen ympäristön alueen asukkaille. Harvoilanmäen suunnittelussa kaupunkikuvallisina esikuvina olivat vanhat suomalaiset puukaupungit, esimerkiksi vanha Rauma ja Porvoo, ja toisaalta hämäläiset raitit, kuten Hauhon museoraitti (ks. Liite 4). Näille kaikille on ominaista, että katutila rajautuu rakennuksiin ja niiden välisiin aitoihin, jolloin julkinen ja yksityinen tila erottuvat selkeästi toisistaan. Harvoilanmäen asemakaavan laadinnassa ajatuksena oli, että hyvän asuinympäristön tulee tarjota suotuisat olosuhteet sosiaaliseen kanssakäymiseen mutta toisaalta myös yksityisyyteen. Niinpä jo alueen kaavoituksella haluttiin tehdä tilojen erilaiset julkisuusasteet selkeästi hahmotettaviksi. (Asemakaava, 13.)

Harvoilanmäen alueen rakentamistapaohjeissa esiteltiin tulevien asuntomessujen alustavat teemat. Niitä olivat hyvä suunnittelu, yhteisöllisyys ja kohtuuhintaisuus, joista kaksi ensimmäistä olivat myös lopullisten messuteemojen joukossa. Viimeksi mainittu sen sijaan jätettiin

teemojen joukosta lopulta pois, sillä vaikka tonttimaata oli Harvoilanmäessä verrattain edullista ja talojen neliöhinnat jäivät keskimäärin kohtuullisiksi, talojen suuret koot nostivat niiden kokonaishinnat melko korkeiksi. Hyvä suunnittelu -teemalla viitattiin rakentamistapaohjeissa muun muassa rakennuksen toimivuuteen, kauneuteen ja laatuun sekä tulevan käyttäjän, rakennuspaikan ja alueen rakennusperinteen huomioimiseen. Lisäksi huomiota kiinnitettiin asuinalueen julkisen puolen tasapainaisuuteen ja toisaalta yksityisen puolen monimuotoiseen rakentamiseen. (Rakentamistapaohjeet, 1.1.)

Yhteisöllisyysteemaan rakentamistapaohjeissa johdateltiin seuraavasti: ”Yhteisöllisyys antaa mahdollisuuden tehdä asioita yhdessä velvoittamatta siihen. Yhteisöllisyys luo asukkaissa viihtyvyyden ja turvallisuuden tunnetta. Yhteisöllisyys edellyttää satunnaisia, riittävän usein tapahtuvia kohtaamisia, joihin kaupunkirakenteen on tarjottava mahdollisuus. Kohtaamispaikoiksi luodaan ns. kolmatta tilaa, joka ei ole selvästi yksityistä eikä julkista, vaan jotain siltä väliltä. Kohtaamisia voi tapahtua esimerkiksi korttelipihalla, postilaatikkojen luona, leikki-paikalla tai yhteisellä liiterillä. Asuntomessualueen kaupunkirakenne tehdään riittävän tiiviiksi ja katutilat aktiivisiksi, jotta ne tukevat yhteisöllisyysteemaa. Yhteisöllisyys voi ilmetä eri sukupolvien asumisena samalla tontilla sijaitsevissa rakennuksissa (pää- ja sivuasunto).” Rakentamistapaohjeissa edellytettiin lisäksi arkkitehtisuunnittelijoiden toimivan yhteistyössä viereisten kohteiden suunnittelijoiden kanssa, jotta julkisivut ja pihat sopisivat yhteen ympäröivien rakennusten ja piha-alueiden kanssa. (Rakentamistapaohjeet, 1.1.)

Rakennusten suunnittelu ja suunnittelun ohjaus

Harvoilanmäen asuntomessutonttien haku-aika oli huhti–toukokuussa 2005, ja sitä ennen messuhanketta markkinoitiin aktiivisesti muun muassa suurten eteläsuomalaisten sanomalehtien ilmoituksilla, rakentamisen ja sisustamisen Rate-messuilla sekä julkistamalla Hämeenlinnan asuntomessujen www-sivut. Lisäksi tonteista kiinnostuneille järjestettiin hakuprosessia esittelevä infoseminaari. Tonttien haku tapahtui määrämuotoisella hakemuksella, jossa piti selvittää muun muassa hankkeen perustiedot, kustannusarvio, aikataulu ja yhteistyökumppanit. Tontinluovutusmenettely nähtiin hyvin tärkeänä vaiheena messujen sisällön ohjaamisessa, ja niinpä hakijoita kannustettiin jo tässä vaiheessa innovatiivisuuteen teemojen puitteissa. Tonttihakemuksessaan rakentajaehdokkaiden tulikin kuvata, miten juuri heidän hankkeensa ilmentäisi messujen teemoja. Hakemukseen tuli myös liittää idealuonnoksia sekä tontinkäyttökaavio. (Loppuraportti, 10–11.) Tällä tavalla pystyttiin paitsi tarkastelemaan hankesuunnitelmien laa-

tua myös sitouttamaan rakentajia yhteisiin teemoihin ja tavoitteisiin jo aivan hankkeen alkuvaiheessa.

Asemakaavassa ja sitä täydentävissä rakentamistapaohjeissa voidaan määritellä esimerkiksi talojen sallitut julkisivumateriaalit, värit sekä kattojen muodot ja harjakulmat, joiden mukaisesti rakentajien tulee talonsa toteuttaa. Kun rakennetaan tiiviisti ja halutaan samalla luoda viihtyisää ympäristöä, rakentamisen yhteiset pelisäännöt muodostuvat erityisen olennaisiksi. Katutilan yhtenäisyyden takaamiseksi myös Harvoilanmäen alueen rakentamistapaohjeissa määritettiin esimerkiksi julkisivujen verhoukseen käytettävät materiaalit ja värikartat (ks. Rakentamistapaohjeet, 3.3.1). Näiden määritysten orjallisesta noudattamisesta voitiin kuitenkin suunnittelua ohjanneen laaturyhmän hyväksynnällä joustaa, mikäli se oli perusteltua erityisesti vierekkäisten rakennusten yhteensovittamisen kannalta. Harvoilanmäen rakennusten suunnittelua ohjattiinkin niin sanotulla suhteellisella ohjausmenetelmällä, jossa absoluuttisten määritysten sijaan olennaista oli vierekkäisten rakennusten suhde toisiinsa. Absoluuttiset määritykset, jotka koskevat esimerkiksi värejä ja kattokulmia, voivat tuottaa yhtenäistä kaupunkitilaa. Samanlaisuudessaan siitä saattaa kuitenkin muodostua monotonista. Suhteellisella suunnittelun ohjauksella oli tarkoituksena saada aikaan yhtenäistä mutta samalla vaihtelevaa kaupunkitilaa. Arkkitehtonisesti ainoana ehdottomana määräyksenä pidettiin rakennusten sijoitumista kadun varteen (Ruutu 2007, 26–27).

4.3 Messuoppaan näkökulma asuntomessutapahtumaan

Tätä pro gradu -tutkielmaa varten tekemieni haastattelujen ansiosta minulle valottuivat Harvoilanmäen alueen suunnittelukysymykset – nimenomaan alueen suunnittelijoiden sekä suunnittelun ohjaukseen osallistuneiden Hämeenlinnan kaupungin edustajien näkökulmista. Haastattelujen tekemisen jälkeen pääsin kuitenkin tutustumaan Harvoilanmäen alueeseen myös asuntomessutapahtuman lähtökohdista, sillä työskentelin siellä messuoppaana. Työnantajani oli Osuuskunta Suomen Asuntomessut, ja olikin mielenkiintoista tarkastella messuihin liittyviä asioita hieman myös tämän toisen järjestäjäorganisaation näkökulmasta. Toiko messuoppaan työ varsinaisesti mitään uutta kirjoitettavaa graduuni, sitä en osaa arvioida, mutta työn kautta ainakin opin alueesta ja asuntomessuista paljon sellaista, mitä olisin muutenkin joutunut tutkimustani varten selvittämään.

Messuoppaiden tehtäviin kuului muun muassa vastata vieraiden kaikenlaisiin kysymyksiin sekä pitää lyhyitä alue- ja messuinfoja kävijäryhmille. Meitä messuoppaita oli kaikkiaan viisi, joista kaksi tai kolme kerrallaan päivysti infopisteellämme. Se sijaitsi keskeisellä paikalla, jonka kautta messuvieraat saapuivat alueelle ja poistuivat sieltä. Suuri osa kävijöistä täytti infopisteellä messututkimuslomakkeen, jolla kerättiin palautetta tapahtumasta, ja samalla monet kommentoivat näkemäänsä ja antoivat palautetta myös suullisesti. Yleisimmät ja eniten mieleen jääneet kommentit koskivat messutaloja, jotka herättivät kävijöissä monenlaisia tunteita. Suuret, valoisa ja huolella sisustetut talot saivat osakseen paljon ihailua, mutta monet kävijät myös päivittelivät niiden korkeita hintoja ja pohtivat suurten neliömäärien tarpeellisuutta, lämmityskustannuksia ja ekologisuutta. Messuteemoja vierailijat eivät juuri kommentoineet tai niistä kyselleet – voisi päätellä, että ne joko eivät olleet kovin merkityksellisiä tai sitten niiden sisältö oli kävijöille melko selkeä.

Messujen alkaessa olin jo tehnyt haastattelut ja muutakin taustatyötä tätä tutkimusta varten, ja seurasin mielenkiinnolla, millaisia kävijöiden näkemykset Harvoilanmäestä olisivat verrattuna alueen suunnittelijoiden ajatuksiin. Monet kävijät tulevat asuntomessuille hakemaan konkreettisia ideoita oman kotinsa rakentamiseen, remontointiin ja sisustamiseen. Kävijöille tehdyn kyselyn perusteella heidän suurin mielenkiintonsa kohdistuikin talojen sisustus- ja rakeneratkaisuihin (ks. Kävijätutkimus, 14). Tämän huomasimme myös messuopastyössä; meille kaikkein yleisimmin esitetyt kysymykset koskivat tiettyjen nimekkäiden suunnittelijoiden sisustamia taloja, joita kävijät erityisesti halusivat nähdä. Lisäksi monet olivat kiinnostuneita juuri tietyn tyyppisistä taloista, ja halusivat esimerkiksi tietää, mitkä kohteista olivat hirsitaloja tai kivitaloja. Myös eri aikakauslehdissä esitellyt talot kiinnostivat messuvieraita.

Toisaalta melko suuri osa kävijöistä tulee asuntomessuille yksinkertaisesti siitä syystä, että ne ovat mielenkiintoista ajanvietettä (ks. Kävijätutkimus, 14). Asuntomessut näyttäytyvätkin messuvieraille paitsi uuden ja esimerkillisen asuinalueen esittelynä myös mukavana kesätaapahtumana. Siksi asuntomessujen järjestäminen vaatii paljon muutakin kuin mielenkiintoisen alueen. Ensinnäkin on tavallista, että jos käytännön järjestelyissä, kuten pysäköinnissä, ruokailussa tai vessoissa on ongelmia, tapahtuman muu – erinomainenkaan – sisältö ei auta korvaamaan näitä puutteita. Toiseksi huomasin oman kokemukseni kautta, että asuntomessuvieraat saattavat joskus unohtaa, että kyseessä on ensisijaisesti todellisten ihmisten oikea asuinalue, joka vain hetken aikaa on esillä suurelle yleisölle. Kävin tottakai itsekkin kiertämässä Harvoilanmäen taloja, joissa kulkeminen sujui väenpaljouden takia välillä hyvinkin hitaasti.

Huomasin silloin hieman ärsyyntyneenä ajattelevani, miksei taloja ollut suunniteltu paremmin niin, että ihmisten kulkeminen olisi käynyt luontevammin. Saman tien kuitenkin tajusin, että talot on pääasiallisesti rakennettu niihin muuttavien perheiden, siis muutamien ihmisten, tilantarpeita silmälläpitäen. Kymmenien samanaikaisesti taloissa kiertävien messuvieraiden kulkusuunnat ja -reitit ovat suunnitteluvaiheessa siis syystäkin sivuseikka. Tämä on kuitenkin mielenkiintoinen asia, kun pohditaan asuntomessujen järjestämisen ja alueen suunnittelun perusteita ja perusteluja.

5 Yhteisöllisyysteema Harvoilanmäen suunnittelussa

5.1 Yhteisöllisyyden olemus ja tavoitteet

Jotain toimintaa mitä tehdään yhdessä ja siitä tulee sellanen porukkaan kuuluminen ja sen kautta sellanen turvallisuus.

Haastatteluissa käsiteltiin ensimmäisenä teemana yhteisöllisyyttä melko yleisellä tasolla. Tutkimusasetelmasta johtuen keskustelu painottui asumiseen, ja yhteisöllisyyttä tarkasteltiinkin enimmäkseen paikallisyhteisöjen kontekstissa. Haastattelurunko rakentui yleisestä yksittäiseen -periaatteella, ja siten keskustelun yleinen taso myös pohjusti tulevia teemoja. Pyrin muotoilemaan haastattelun alkuvaiheen kysymykset niin, ettei haastateltavien vielä välttämättä tarvinnut kytkeä yhteisöllisyyttä messualue Harvoilanmäkeen, sillä halusin selvittää heidän näkemyksiään yhteisöllisyyden olemuksesta ja siihen liitettävistä arvoista, toiveista ja tavoitteista ylipäätään. Harvoilanmäen alue tosin tuli silloin tällöin keskusteluissa esille, varsinkin esimerkkien muodossa. Tämän teeman kautta etsittiin vastausta ensimmäiseen tutkimuskysymykseen: Millaiset yhteisöllisyyteen liittyvät mielikuvat ja tavoitteet ovat vaikuttaneet Harvoilanmäen alueen suunnitteluun?

Useimmille haastateltaville tuli yhteisöllisyydestä aivan ensimmäisenä mieleen asukkaiden yhteinen toiminta: spontaani kanssakäyminen tai yhdessä järjestetyt pienimuotoiset tapahtumat. Esimerkkeinä asukkaiden yhteisestä toiminnasta mainittiin muun muassa pihajuhlat, talkoot ja yhteiset saunavuorot. Jotkut haastateltavat kertoivat omista havainnoistaan ja kokemuksistaan yhteisölliseen asumiseen liittyen.

Lastenkodinkadun työläiskorttelit Helsingissä on vilkkaasti liikennöidyn tien risteyksessä melkein pä, ja aivan se on niin kun paratiisi se keskiosa. Talot ulkopuolelle on muurina ja sisäpuolella on ihan sellanen ihmeellinen vehreä puutarha, missä lapset vaan kirmaa, ja aikuiset grillaa ja juo olutta siellä.

Turussa Port Arthurin kaupunginosassa on puisia perinteisiä vanhoja kaupungin taloja. [...] Se on kyl ollu toistaseks yks parhaista missä on asunu. Siihen muodostu se pihapiiri ja asunto-osakeyhtiö, se oli tiivis yhteisö ja kaikki tehtiin yhdessä sitten siellä. Astu ovesta ulos niin kaikki naapurit oli periaatteessa läsnä siinä jos sattu olemaan pihalla.

Näissä molemmissa tapauksissa yhteisöllisyyteen liittyy vahvasti yhteinen sosiaalinen tila: piha, jossa viihdytään ja jota hoidetaan yhdessä. Varsinkin ensimmäisessä esimerkissä korostuu myös pihan suojaisuus, jonka ansiosta asuinyhteisö myönteisellä tavalla eristäytyy muusta, meluisasta ja kiireisestä maailmasta.

Yhteistoiminta voi olla asuinalueella näkyvin yhteisöllisyyden ilmentäjä. Toisaalta yhteiset tapahtumat ja tekemiset parhaimmillaan lisäävät asukkaiden yhteisyyden ja yhteisöllisyyden tunnetta. Haastateltavat korostivatkin toiminnallisuuden lisäksi yhteisöllisyyden kokemuksellista puolta, ihmisten yhteenkuuluvuuden tunnetta. Kokemus yhteisöllisyydestä voi perustua esimerkiksi siihen, että asukkaat tuntevat toisensa, ovat keskenään vuorovaikutuksessa ja tekevät asioita yhdessä. Toiminnallinen ja kokemuksellinen puoli siis edesauttavat toinen toisiaan ja ruokkivat siten myönteistä kierrettä toistensa välillä. Haastateltavat pitivät yhteisöön kuulumisen tunnetta erittäin tärkeänä asiana, jonkinlaisena inhimillisenä perustarpeena. Samalla he kuitenkin muistuttivat, että nykyisin ihmiset samastuvat aiempaa enemmän harrastusten, työn tai muiden intressien perusteella syntyviin yhteisöihin. Asuinpaikan tai -alueen kautta muodostuvilla yhteisöillä ei olekaan kaikille kovin suurta merkitystä, eikä asumiselta välttämättä edes odoteta erityistä yhteisöllisyyttä.

Haastatteluissa tuli esiin toinenkin ulottuvuus, joka liittyy yhteisöllisyyden kokemukselliseen puoleen: alueidentiteetin ja aluetietoisuuden muodostuminen. Alueidentiteetillä viitattiin tässä yhteydessä siihen, miten yksittäinen ihminen kokee alueen ja identifioituu siihen tunnesiteiden, muistojen ja merkitysten kautta. Lisäksi, näiden henkilökohtaisten kokemusten ohella, paikoille muodostuu jaettuja merkityksiä, joiden varaan voi rakentua asukkaiden yhteinen ja yhteisyyttä lujittava aluetietoisuus. Alueidentiteettiin sisältyy sekä alue että sen asujaimisto ja kokemus näihin molempiin kuulumisesta. Paikan kokemisen ja alueidentiteetin muodostumisen kannalta fyysisellä ympäristöllä on merkittävä rooli.

Hyvä ympäristö muodostuu tilallisesti toimivaksi, semmoseksi että voi kokea kuuluvansa siihen yhteisöön, joka asuu sillä alueella.

Haastateltavat pitivät tähän liittyen yhteistä julkista tilaa – sen luonnetta ja tunnelmaa – erityisen huomionarvoisena asiana. He toivatkin esille, että kaavoituksella sekä julkisen tilan suunnittelulla ja rakentamisella voidaan edesauttaa alueidentiteetin muodostumista. Näihin liittyviä keinoja käsitellään tarkemmin luvussa 5.2.

Yhteisöllisyyteen liitettiin siis olennaisina osatekijöinä asukkaiden juurtuminen paikkaan ja sosiaalinen kiinnittyminen yhteisöön. Nämä on usein mielletty agraarikulttuurin ominaispiirteiksi, ja myös tätä tutkimusta varten tehdyissä haastatteluissa yhteisöllisyyden assosioituminen maaseudun perinteisiin kyläyhteisöihin tuli esille. Toisaalta haastateltavat liittivät yhteisöllisyyden myös pikkukaupunkimaiseen elämänmenoon tai suuremman kaupungin tiiviin rakentamisen alueisiin. Paikan ja yhteisön luonteesta riippumatta yhteisöllisyyden nähtiin edellyttävän mutta myös synnyttävän jonkinlaista yhteistä arvomaailmaa.

Yhteiset arvot voivat vaikuttaa esimerkiksi yhteisön käyttäytymismalleihin, sosiaalisiin käytäntöihin ja kauneusarvoihin – tai heijastaa niitä. Asuinalueella vallitseville yhteisille kauneusarvoille asetetaan tietynlaiset reunaehdot jo kaavoituksella, sillä sen kautta määritellään esimerkiksi alueen mittakaava ja rakennusten suhteet toisiinsa.

Onhan esimerkkejä alueista, joissa selvästi asemakaava ja siihen liittyvä ohjeistus viittaa siihen, että ”tämä on nyt teille jotka olette todella rikkaita, tänne vaan, köyhät älkööt vaivautuko”. Ja sitten taas päinvastoin, tyypillinen omakotialue, jossa kaavamääräykset on hyvin sallivia, selvästi pohjautuu sille, että kaikki rakentaa valmistalopaketteja.

Tietulle alueelle ja annetun ohjeistuksen mukaan rakennettaessa sitoudutaan siis siltä osin yhteisön sääntöihin; edustetaan sitä rakentamisen ja asumisen tapaa, mihin muutkin samalle alueelle rakentavat sitoutuvat.

Haastateltavat mainitsivat, että yhteisten arvojen kautta syntyy myös yhteinen vastuu yhteisestä elinympäristöstä. Jaettu vastuu lisää turvallisuutta, jota haastateltavat pitivät yhtenä keskeisimmistä yhteisöllisyyden eduista. Turvallisuus näyttäytyy ensinnäkin ihmisten kokemukseksi, ja vaikuttaa siten merkittävästi myös siihen, kuinka viihtyisäksi asuinalue koetaan. Turvallisuuden kokeminen syntyy paitsi konkreettisesta läheisyydestä – apu on lähellä, kun naapuri on lähellä – myös yhteisölle ominaisesta piirteestä: sen jäsenten keskinäisestä välittämisestä ja huolenpidosta. Esimerkkinä tällaisesta mainittiin, että kaikki katsovat lasten perään,

muidenkin kuin omiensa. Samoin huomautettiin, että isovanhemmat voisivat nykyistä useammin asua ydinperheen kanssa samoissa tiloissa tai ainakin samassa pihapiirissä. Sukupolvikysymykseen olikin Harvoilanmäessä, rakentamistapaohjeiden yhteisöllisyys-kohdassa sekä joidenkin talojen suunnittelussa, kiinnitetty erityistä huomiota. Yhteisö tarjoaa toisaalta myös aivan konkreettista turvaa esimerkiksi ilkivaltaa vastaan. Sosiaalinen kontrolli on varsinkin tiiviillä alueilla omiaan lisäämään turvallisuutta ja sen kokemista.

Haastateltavat puhuivat yhteisöllisyydestä pääosin hyvin positiivisin sanoin. Luonnehdinnat ja esimerkit olivat lähes poikkeuksetta myönteisiä, ja yhteisöllisyyden tuottamia etuja pidettiin ilmeisinä. Toisaalta haastateltavat myös tiedostivat sen, että käsite on tasoltaan melko yleinen ja että sille on muodostunut positiivinen kaiku:

Mä luulen, et se yhteisöllisyys on sellanen asia, mitä ei kovin paljon vastusteta ihan sen takia, et se kuulostaa vähän samalta kun vaikka luonnonläheisyys tai joku kestävä kehitys. Niin kuka haluis asua epäkestävä kehityksen mukaisesti tai epäluonnonmukaisesti? Se [yhteisöllisyys] on tavallaan sanana semmonen, mitä ajatellaan, että se on varmaan kiva.

Muutamit haastatelluista pysähtyivät pohtimaan käsitteen epämääräisyyttä ja yleisyyttä melko kriittiseen sävyyn. Yhteisöllisyyttä on hankala mitata, sillä sen mittaristoa on vaikea määritellä. Siten se voi näyttäytyä jollain tavalla ”filosofisena kysymyksenä”, ja kyse on lisäksi eri ihmisten erilaisista arvoista ja arvostuksista. Kun tarkkaa määritelmää ei ole eikä esitetä, voidaan käsite myös valjastaa sopivaan käyttöön monenlaisissa yhteyksissä – jopa ilman sen kummempaa sisältöä.

Nää on semmosii iskusanoja, niin kun ekologinen asuminen ja kestävä kehitys ja yhteisöllisyys, semmosii jota vähän niin kun poliitikot puhuu, et ne ei tarkota oikein mitään. Eikä niitä kukaan ota sit oikeesti vakavasti.

Se, että käsitettä käytetään monella tavalla, voi johtaa siihen, ettei se lopulta tarkoita mitään. Joillekin yhteisöllisyyskäsite on siis pelkkää sanahelinää, joka ei enää herätä myönteisiä mielikuvia vaan epämääräisyydessään lähinnä hämmennystä ja ärsyyntymistä.

Käsitteen sisällön lisäksi epäilyksiä herätti jonkin verran myös se, haluavatko ihmiset todella sittenkään asua yhteisöllisesti. Ajatus yhteisöllisyydestä voi olla ihanteellinen, mutta kun aletaan kartoittaa todellisia asumistoiveita, niin

perussuomalainen erakkohan haluaa ison tontin ja panna synkän kuusikon siihen ympärille, ettei vaan kukaan nää.

Monet haastateltavat mainitsivatkin juuri suomalaisen perusluonteen ja yhteisöllisen asumisen sopivan huonosti yhteen, kun taas Tanska ja Hollanti tulivat esille jonkinlaisina yhteisöasumi-

sen mallimaina. Tällä nähtiin olevan yhteys ensinnäkin kaupunkiasumisen kulttuuriin ja perinteeseen ja sitä kautta myös siihen, kuinka tiiviisti ihmiset ovat tottuneet asumaan. Toisaalta suomalaisuuteen tuntuu liittyvän jonkinlainen yhteinen sisäänpäin kääntynyt mielenlaatu, johon myös vuodenajoilla on vaikutuksensa.

Meillä vaan valitettavasti Suomessa talvi tekee tepposen; et meillä ei oo kun nää muutamit kuukaudet sitä ilosta aikaa jollonka se [yhteisöllisyys] toimii.

Vaikka yhteisiä alueita ja niiden kautta mielekästä yhteistä tekemistäkin olisi tarjolla, pimeä vuodenaika saa suomalaiset vetäytymään omiin oloihinsa.

Lisäksi haastateltavat mainitsivat, että suomalaiset ovat tarkkoja henkilökohtaisesta reviiristään ja useimpien unelmana on edelleen asua omakotitalossa, omassa rauhassa. Omakotiasuminen ei lähtökohtaisesti vaikuta kaikkein yhteisöllisimmältä asumismuodolta; tiivistikin rakennettuina omakotitalot ovat omia yksiköitään, joiden pihat ovat yksityistä aluetta. Pientaloalueillakin on toki kaikkien yhteiseen käyttöön tarkoitettuja alueita, kuten leikkipuistoja tai liikuntapaikkoja, mutta ne saatetaan mieltää ennemminkin julkisiksi kuin yhteisiksi tiloiksi.

5.2 Yhteisöllisyys yhdyskuntarakentamisessa

Kaupunkitilathan on sitä varten tehtyjä, että ne on ihmisten kohtaamispaikkoja.

Kuten jo aiemmin tässäkin tutkimuksessa on todettu, tietynlainen rakentaminen ei itsestään selvästi ja deterministisesti tuota alueelle määrätynlaista sosiaalista elämää – ei myöskään yhteisöllisyyttä. Toisaalta asuinalueiden suunnittelussa ja rakentamisessa on kuitenkin mahdollista kiinnittää huomiota yhteisöllisyyden puitteiden luomiseen ja näin kenties edistää sen muodostumista sosiaalisissa käytännöissä. Yhteisöllisyysteeman myötä Harvoilanmäen asu-
tomessualueen suunnittelijat ja suunnittelua ohjanneet henkilöt joutuivat projektin aikana poh-
timaan yhteisöllisyyden perusteita tavallista enemmän. Tutkimushaastatteluissa käsiteltiin
kysymystä suunnittelun ja rakentamisen yhteisöllisyyteen ohjaavista keinoista sekä yleisellä
tasolla että Harvoilanmäen tapauksen kautta. Myös seuraavassa asiaa lähestytään molemmista
näkökulmista.

Eräs haastateltavista tiivistä ne yhteisöllisyyttä tukevat asiat, joihin voidaan kiinnittää huomio-
ta asuinalueen suunnittelu- ja rakentamisvaiheessa, seuraavanlaiseen kolmijakoon: kaupunki-
rakenne, toiminnot ja prosessi. Kyseinen kolmijako osoittautui tämän teeman osalta toimivak-

si koko haastatteluaineiston jäsentelyssä, ja niinpä myös käsillä oleva alaluku rakentuu sen mukaisesti. On tosin todettava, että haastateltavan esittämä jako on täydentynyt muiden haastateltavien näkemyksillä ja siten jonkin verran laajentunut alkuperäisestä merkityksestään.

Kaupunkirakenne

Asuinalueilla on erilaisia omia erityispiirteitään, jotka tekevät niistä jollain tavalla hahmotettavia kokonaisuuksia tai antavat niille muuten tietynlaisen luonteen. Tällaiset erityispiirteet muodostuvat eri tavoin; ne voivat liittyä jo sellaisiin maantieteellisiin reunaehtoihin kuin alueen sijaintiin, luonnonympäristöön tai pinnanmuotoihin, mutta myös kaavoitus määrittää merkittävästi alueen olemusta. Kaavoituksen kautta ratkaistaan, miten alue sijoittuu muuhun yhdyskuntarakenteeseen nähden, rakennetaanko sinne esimerkiksi korkeita kerrostaloja vai yksikerroksisia omakotitaloja, kuinka tiiviisti rakennetaan, minkälaisia materiaaleja ja värejä käytetään ja niin edelleen. Edellisten, ikään kuin ulkoa ohjautuvien seikkojen ohella on muistettava, että paikan kokeminen ja kokonaisuuksien hahmottaminen on yksilöllistä ja subjektiivista.

Haastatteluissa tuli selkeästi esille pyrkimys luoda Harvoilanmäestä alue, jonka erityispiirteet tekevät siitä omanlaisensa ja jolle sen myötä muodostuu vahva oma identiteetti. Tämä luo myös perustan tulevien asukkaiden yhteiselle aluetietoisuudelle. Osa Harvoilanmäen alueen erityisluonteesta muodostuu siitä, että se on – toistaiseksi – hieman erillään muusta kaupunkirakenteesta, tavallaan suljettu yksikkö. Lähivuosina sen jatkoksi rakentuva Siirin alue muuttaa tämän asian, mutta osana suurempaakin kokonaisuutta Harvoilanmäki säilyttäneen erityislaadunsa; ihmiset muistavat sen asuatomessualueena vielä pitkään, ja se erottuu lähialueista myös kaavallisesti.

Se alue on aika tiivis ja se erottuu muista alueista, se muodostaa semmosen kokonaisuuden.

Haastateltavat nostivat Harvoilanmäen kaavan ominaispiirteistä esiin erityisesti tiiviyden, joka syntyy kadun rajaan kiinni rakentamisesta, sekä julkisen ja yksityisen tilan selkeän erottamisen toisistaan.

Talot rakennettiin Harvoilanmäessä kaavamääräysten mukaisesti kiinni kadun reunaan, ja lisäksi kadut pyrittiin rajaamaan niin kapeiksi kuin se vain toiminnallisesti oli mahdollista. Tavoitteena oli näin saada aikaan intiimiä, ihmisen mittakaavaista katutilaa ja kujamaisesti

jatkuvia näkymiä. Haastateltavat pitivät rakentamisen yhtenäisyyttä tilallisen jatkuvuuden kannalta oleellisena tekijänä, ja alueen suunnitteluvaiheessa kiinnitettiin erityistä huomiota vierekkäisten rakennusten yhteensopivuuteen ja niitä yhdistäviin aitoihin. Ajatuksena oli, että katutila toimisi rakennuksia yhdistävänä, ei erottavana tekijänä.

Rakennusten sijoittelun lisäksi niiden avautumisella on merkitystä vuorovaikutuksen muodostumisessa. Harvoilanmäessä tähän kiinnitettiin huomiota esimerkiksi siinä, että L-kirjaimen muotoiset pienkerrostalot aukeavat samalle sisäpihalle, missä sijaitsevat taloyhtiön yhteiset leikkialueet ja huoltorakennus. Myös sisäänkäynnit näihin taloihin tapahtuvat samasta nurkasta. Omakotitalojen sijainti suoraan kadun rajassa antoi tavallista enemmän mahdollisuuksia luoda ja rakentaa vuorovaikutusta sisätilojen ja kadun välille, mutta näitä mahdollisuuksia käytettiin vaihtelevasti. Suunnittelun ohjaukseen osallistuneen haastateltavan sanoin:

Semmosena toiveena oli, että ne [rakennuttajat] hakis sitä yhteistä sinne kadulle, se esitettiin niille suunnittelutoivomuksena. Jotkut halus ottaa sen huomioon, jotkut ei.

Jotkut rakennuttajat olivat valmiita avaamaan taloan kadulle tai katuaukiolle päin, ja tämä toteutettiin sijoittamalla esimerkiksi keittiö tai työhuone ikkunoineen katujulkisivun puolelle taloa. Toisaalta osa haastateltavista kertoi, että heidän kanssaan työskennelleet rakennuttajaperheet olivat alueen yhteisöllisyysjärjestelmästä huolimatta nimenomaan toivoneet yksityisyyttä, eikä kadun puolelle sitten juuri ikkunoita sijoitettukaan.

Julkisen ja yksityisen tilan erottamista pidettiin Harvoilanmäen suunnittelussa erityisen olennaisena, mikä tuntuu äkkiseltään hieman erikoiselta, kun pidetään mielessä alueen yhteisöllisyysjärjestelmä. Toisaalta voidaan ajatella, että varsinkin pientalovaltaisella alueella, missä oma tila ja piha on asukkaille erityisen tärkeä, yksityisen ja yhteisen tilan ja niiden rajapinnan selkeä määrittäminen helpottaa sosiaalista kanssakäymistä.

[Harvoilanmäen] yhteisöllisyys on aika lailla tyypillistä kaupunkiyhteisöllisyyttä: kun tullaan portista kadulle, ollaan siinä yhteisön tilassa, ja kun mennään siitä portista sisään pihalle, niin ollaan privatilla alueella.

Haastateltavat huomauttivat, että reviirien korostaminen oli olennaista jo siinä perinteisessä kaupunkirakentamisessa, joka toimi alueen suunnittelun esikuvana. Julkinen–yksityinen rajanvedon selkeys oli Harvoilanmäen tapauksessa tarpeen myös siksi, että talojen julkisten puolien rakentamista säädeltiin yksityisiä puolia enemmän. Oli siis tärkeää määrittellä ne rajat, joihin tiukempi sääntely ulottui.

Harvoilanmäessä julkinen tila pyrittiin suunnittelemaan niin, että se tukisi paikkaan kiinnittymistä ja yhteisen aluetietoisuuden muodostumista. Erityisesti panostettiin katujen solmukohtiksi muodostuneisiin aukioihin ja niiden laatuun; aukoiden katukivetys ja aidat muurattiin kivi kerrallaan paikalleen. Huolellisesti ja arvokkaasti rakennetuilla pinnoilla ja tilan jäsentelyllä haluttiin viestittää tilan tärkeydestä, ja nykyaikaisen rakentamisen vastapainoksi tuotiin pysyvän, ikiaikaisen materiaalin henkeä.

Väistämättä tietyt materiaalit synnyttää erilaisia atmosfäärejä tai ikään kuin tunnetiloja. Se kontakti siihen fyysiseen ympäristöön on aina erilainen riippuen siitä, kuinka pysyvä materiaali on. Jokainen ihminen mieltää kiven, vaikka se ois just tosta louhittu, niin jokainen mieltää sen ikivanhaksi. Tää on ehkä vähän hämää juttua, mutta arkkitehtuurin filosofioissa on paljon just tällöisiin materiaalin painavuuteen ja kestävyysliittyviä merkityksiä pohdittu. Että ihmiseen voidaan vaikuttaa ihan materiaalitasolla, vanhaan ympäristöön ihminen kiintyy tosi lujasti.

Vertailukohtana eräs haastateltava esitti tilanteen, jossa katuaukiot olisi asfaltoitu ja niiden ympärille kyhätty nopeasti raakalaudasta aidat – tilantuntu ja kokemus pysyvyydestä olisi siinä tapauksessa muodostunut aivan toisenlaiseksi.

Toiminnot

Asuinalueen rakenne vaikuttaa tietenkin myös sen toiminnallisiin ominaisuuksiin ja siihen, kuinka paljon asukkaat kohtaavat toisiaan – satunnaisesti tai tarkoituksenmukaisesti – jokapäiväisessä elämässään. Julkisessa tilassa yhteisten toimintojen areenoina toimivat esimerkiksi kerhohuoneet, puistot ja leikkialueet. Ne ovat tärkeitä paitsi siksi, että ne tarjoavat asukkaille ajanvietettä ja virkistystä, myös koska niistä muodostuu helposti heidän kohtaamispaikkojaan. Haastateltavat mainitsivat, että esimerkiksi leikkipaikoilla ja -puistoissa luodaan niin alueen lasten kuin vanhempienkin kesken mukavaa ”hiekkalaatikkokulttuuria”. Yhteisten tilojen ja alueiden olennaisimpina ominaisuuksina pidettiin viihtyisyyttä ja helppoa saavutettavuutta.

Haastateltavat nostivat harvoilanmäkeläisten yhteistiloista ja kohtaamispaikoista esille jo edellä mainitut katuaukiot, leikkialueet, aluetta ympäröivät puistot sekä erityisesti ”punaisen mökin”. Kyseinen rakennus on kaupungin omistama pieni vanha rintamamiestalo, joka jätettiin paikalleen Harvoilanmäen alueen keskelle. Asuntomessualueen rakentamisen aikana mökki toimi aluevalvojan toimistona, ja messutapahtuman aikana siellä oli esillä hämäläistä taidetta. Sillä hetkellä, kun tein haastatteluja tätä tutkimusta varten, talon messujen jälkeinen

käyttötarkoitus ei vielä ollut aivan selvillä. Asemakaavassa mökki oli merkitty lähipalvelurakennukseksi tai harrastustiloiksi, ja haastateltavat näkivätkin sen tulevaisuudessa asukkaiden yhteisenä kerhohuoneena ja asukasiltamien pitopaikkana. Asukaslähtöisestä kerhotoiminnasta oli tulevien asukkaiden kanssa ollut jo alustavasti puhuttakin.

Harvoilanmäen kaavoitukseen osallistuneiden haastateltavien mukaan alueen asemakaavoituksessa ei punaista mökkiä lukuun ottamatta kehitelty mitään erityisempiä asukkaiden yhteistoimintatiloja. Sen sijaan pyrittiin luomaan kohtaamispaikkoja, joissa ihmiset tapaisivat toisiaan spontaanisti ja satunnaisesti vaikkapa arkiaskareidensa lomassa. Arkireittien risteämistä voidaan edesauttaa esimerkiksi sijoittamalla postilaatikoita tai jätekatoksia keskitetysti yhteen. Myös alueen reitistöllä on oma merkityksensä.

Ihan vaan semmosena matemaattisena esimerkkinä, et jos on joku alue, mistä on vaikka 20 ulostuloreittiä, niin jokainen poistuu luultavasti lähintä ulostuloreittiä siltä alueelta, mut jos sieltä alueelta on vaikka yks tai kaks ulostuloreittiä, niin ne reitit ihan laskennallisesti kohtaa.

Reittien kulku ja liikennejärjestelyt voidaan myös pyrkiä suunnittelemaan niin, että ne johdattavat luontevasti asukkaita yhteisiin kaupunkitiloihin. Samaa asiaa hieman toisesta näkökulmasta tarkasteltuna voidaan todeta, että yhteiset kaupunkitilat, kuten Harvoilanmäen tapauksessa katuaukiot, on mahdollista sijoittaa reitistöön nähden siten, että niistä muodostuu liikenteellisiä solmukohtia.

Prosessi

Se, että kokonainen uusi asuinalue rakentuu yhtä aikaa, on yleensäkin omiaan tutustuttamaan tulevia naapureita toisiinsa. Alerakentamisen kautta tulevat asukkaat kohtaavat jo rakentamisprosessin aikana, ja samanlainen elämäntilanne yhdistää.

Rakentamisen aikana tietysti aina päivitellään jotain ja tavataan satunnaisesti naapuria.

Monet kunnat järjestävät uusien asuinalueiden rakentamisen yhteydessä rakennuttajille yhteisiä tiedotustilaisuuksia; esimerkiksi Hämeenlinnassa pidetään asukasiltoja, joissa on paikalla rakennusvalvonnan ja kaavoitustoimiston edustajat, joille rakennuttajat voivat esittää kysymyksiä. Samalla tulevat naapurit tapaavat toisiaan.

Tavanomaisellakin uudella asuinalueella talot rakentuvat usein suunnilleen samassa tahdissa, mutta asunomessualueen rakentamisessa prosessien yhtäaikaisuus korostuu – eikä vähiten

tiukan aikataulun ja sille asetetun takarajan vuoksi. Asuntomessuprojektin alkuvaiheessa kukin rakennuttaja tekee messujärjestäjien kanssa sopimuksen, jossa sovitaan projektin sisällöstä ja aikataulusta. Rakennuttaja vastaa rakennusprojektin etenemisestä, ja jos talo ei valmistu sopimuksen edellyttämään takarajaan mennessä, on seurauksena tuntuva sopimussakko. Ne haastateltavat, jotka edustivat suunnittelun ja rakentamisen ohjauspuolta, mainitsivat, että asuntomessualueen rakentamisessa eri rakennuttajia on mahdollista ja hieman pakkokin kohtauttaa toiminnallisesti, jotta projekti etenisi aikataulussa. Tämä tarkoittaa käytännössä tiettyjen rakentamisen vaiheiden samanaikaistamista, jonka voisi ajatella entisestään lisäävän tulevien asukkaiden ”samassa veneessä” olemista. Toisaalta vain osa Harvoilanmäen rakennuttajista oli perheitä, jotka muuttivat messujen jälkeen alueelle.

Harvoilanmäen alueen rakentamistapaohjeiden edellyttämä suunnittelu yhteistyö sekä suhteellinen suunnittelun ohjaus voidaan myös osaltaan nähdä rakennuttajien kohtauttamiseen tähtääviksi keinoiksi. Vaikka suunnittelijoilla ja nimenomaan heidän yhteistyöllään oli niissä merkittävä osuus, niin on muistettava, että suunnittelijat toimivat rakennuttajien toimeksiantosta ja hyväksyttivät ratkaisunsa heillä. Näin rakennuttajienkin keskinäinen vuoropuhelu toteutui ainakin välillisesti. Suhteellisen suunnittelun ohjauksen käytännöissä (ks. luku 5.4) rakennuttajat olivat koko prosessin ajan mukana.

5.3 Yhteisöllisyys messuteemana ja suunnittelun tehtävänantona

Mun mielestä se on hyvä teema. [...] Vaikka näitä käsitteitä heitetään ja se on sitä semmosta seminaarihevonpaskaa, hirveen usein vilisee näitä käsitteitä näissä erilaisissa alueiden kuvauksissa enemmän tai vähemmän huolimattomastikin. Mut et mitä se oikeesti merkitsee tossa Hämeenlinnassa, niin kyllä sillä siinä asemakaavotusvaiheessa oli oikeesti merkitystä.

Hämeenlinnan asuntomessuteemojen hahmottelu aloitettiin projektin alkuvaiheessa, kesällä 2004 pidetyssä ideariihessä, johon osallistui kaupungin messuorganisaation lisäksi kaupungin johtoa, virkamiehiä ja sidosryhmiä. Alkuvaiheen ideoinnissa teemoja pohdittiin nimenomaan kaupungin näkökulmasta – mitä Hämeenlinna on muihin kaupunkeihin verrattuna, millaista kuvaa Hämeenlinnasta voidaan messujen kautta välittää ja mitä kaupunki messuilla ylipäätään haluaa saavuttaa. Messujen alustavat teemat käsiteltiin loppukesällä 2004 kaupungin asuntomessutoimikunnassa, jossa oli mukana myös Osuuskunta Suomen Asuntomessujen edustus. Alustavat teemat olivat yhteisöllisyys, hyvä suunnittelu sekä kohtuuhintaisuus, joista viimei-

senä mainittu ei lopulta varsinaiseksi teemaksi päätenyt. Yhteisöllisyysteeman keskeisiä ajatuksia olivat jo tässä vaiheessa perinteisen suomalaisen puukaupungin ja hämäläisen raitin henki nykyaikaisen rakentamisen kautta toteutettuna sekä suunnitteluvaiheen yhteistyö rakentajien ja suunnittelijoiden välillä.

Kuten aiemmin jo on todettu, messuteemoilla on merkitystä sekä hankkeen sisällönohjauksen että messutapahtuman markkinoinnin ja viestinnän kannalta. Messujen järjestäjäosapuolten työnjaon mukaisesti kaupunki vastaa pääasiassa hankkeen ohjauksesta, kun taas markkinointi ja viestintä kuuluu Suomen Asuntomessujen vastuualueeseen. Haastatteluissa nämä järjestäjäosapuolten erilaiset tehtäväkuvat ja niiden kautta heijastuvat jopa hieman erilaiset intressit nousivat esille erityisesti teemojen valinnasta keskusteltaessa. Kaupungin edustajat olivat teemojen hahmottelun vaiheessa kokeneet, että Suomen Asuntomessujen suhtautuminen teemoihin on hyvin kaupallinen.

Osuuskunnalta tuli kovaa painetta, että piti keksiä sellasia markkinointiteemoja, mitkä ei liity messujen sisältöön sinänsä millään tavalla, vaan millä vaan pyritään houkutteleen ihmisiä.

Järjestävän kaupungin näkökulmasta asuntomessualue kytkeytyy rakenteellisesti ja strategisesti olemassa olevaan sekä tulevaan kaupungin kokonaisuuteen, ja alueeseen liittyvien tavoitteiden voidaan nähdä ulottuvan pitkälle tulevaisuuteen. Osuuskunta Suomen Asuntomessut on yleishyödyllinen yhteisö eikä sinällään aivan verrattavissa voittoa tavoitteleviin yrityksiin. Sen talous riippuu kuitenkin messutapahtumien menestyksestä, johon vaikuttaa myös sopivien kaupallisten yhteistyökumppaneiden löytäminen. On selvää ja luonnollistakin, että Suomen Asuntomessujen suurin mielenkiinto alueen vetovoimaisuuden suhteen liittyy kauden kestävään messutapahtumaan, eikä pidemmän aikavälin tavoitteita aseteta samalla tavalla kuin kaupungin puolelta. Tämä voi tuoda omat haasteensa järjestäjäosapuolten tavoitteita koskevan yhteisymmärryksen syntymiseen. Haastattelujen perusteella alueen teemojen tulisi olla enemmän järjestävän kaupungin määriteltävissä.

Siinä alkuvaiheessa puhutaan kaupunkisuunnittelusta ja kaupunki kaavottaa ja määrittelee, että minkälainen kaupunginosa siitä tulee. Sehän on ihan kaupungin yksin hoidettava asiaa, eihän siihen kukaan ulkopuolinen markkinointiorganisaatio voi puuttua.

Hämeenlinnan messuteemoista erityisesti yhteisöllisyys ja hyvä suunnittelu, jotka mainittiin jo Harvoilanmäen rakentamistapaohjeissa, voidaan nähdä nimenomaan aluetta koskevin ja sen suunnitteluun vaikuttaneina teemoina. Kodin parhaat ideat -teema puolestaan tuli mukaan vasta myöhemmässä vaiheessa, ja sen voidaan katsoa palvelevan enimmäkseen markkinointia

ja viestintää. Tässä mielessä voidaan ajatella, että molemmat järjestäjäosapuolet saivat äänensä kuuluviin lopullisten messuteemojen valinnassa.

Luvussa 4.2 käytiin jo läpi sitä, miten teemat näkyivät Harvoilanmäen asemakaavassa ja rakentamistapaohjeissa. Yhteisöllisyysteemaa konkretisoitiin niissä erityisesti määräyksinä tiivistä rakentamisesta ja suunnittelun yhteistyöstä. Haastateltavien näkemysten mukaan teema olisi kaavassa voitu ottaa vieläkin paremmin huomioon.

Yhteisöllisyys olis mun mielestä voinu ilmentyä tossa tavallaan kaupunkirakenteessa hirveen paljon enemmän vielä, et jollakin tavalla ois voinu muodostua jonkinnäkösiä vaikka korttelimaisia kokonaisuuksia sinne alueelle.

Se yhteisöllisyys yhteistoiminnan tasolla, niin siihen ei tossa esimerkiksi asemakaavotuksessa kauheesti otettu kantaa. [...] Mut se on aika tyypillistä omakotitaloalueelle.

Yhteisöllisyystavoitteen toteutumisesta Harvoilanmäen alueella esitettiin myös selvästi kriittisempiä näkemyksiä, joiden mukaan teeman näkyväksi tekeminen olisi vaatinut muutakin kuin asemakaavan ja rakentamistapaohjeiden sanallisen johdatuksen aiheeseen:

Mä en kyllä hahmota sieltä mitään semmosta erityistä yhteisöllistä teemaa toteutuneen. Sehän on vasta, et onko siinä suunnittelussa ja arkkitehtuurissa jotain yhteisöllistä, yhteisöllisyyttä edistävää, sihtän se muuttuu kiinnostavaks. Mä en tän julkisen ja yksityisen rajanvedon lisäksi kyllä hahmota, et se poikkeais mistään muusta rakentamisesta.

Messutonttien hakijoita oli erityisesti Harvoilanmäenpuistoon rajautuvien korttelien osalta enemmän kuin tontteja oli jaettavana, ja niiden varaamisesta jouduttiinkin käymään neuvotte-luja. Teemojen ilmentäminen oli tontinhakuvaiheessa tulevien rakennuttajien yhtenä valinta-perusteena. Määrämuotoisessa tonttihakemuksessa pyydettiin kuvaamaan, kuinka tuleva rakennushanke ilmentäisi valittuja messuteemoja, ja siihen piti liittää myös alustavia luonnoksia. Yhteisöllisyysteema ei tontinhakuvaiheessa juuri houkutellut tulevia asukkaita.

Me jouduttiin aika paljon niille tontinostajille selittämään tai vakuuttelemaan, että kyl siellä on ihan oma rauha.

Talojen suunnittelijat muistuttivat, että omakotiasumisesta haaveilevien rakennuttajien kiinnostus kohdistuu yleensäkin enimmäkseen omaan tonttiin ja omaan taloon, jolloin alueeseen liittyvät tavoitteet jäävät taka-alalle.

Kun näitä luonnoksia tehtiin, niin siinähan oli nää asuntomessujen tavoitteet lueteltu. Mutta kuitenkin sillon kun lähetään suunnittelemaan yksilöllistä omakotitaloa, niin ei se yhteisöllisyys oo mitään muuta kun se, että noudatetaan niitä suunnitteluohjeita, mitkä koskee sitä tonttia.

Rakentamisen yhteisiin pelisääntöihin sopeutuminen ei ollut kaikille rakennuttajille aivan helppoa. Erityisesti katuun kiinni rakentaminen herätti tulevissa asukkaissa epäluuloa.

Siitähän on ollu kauhee marina, että miks pitää rakentaa kiinni tontin rajaan.

Kadun rajaan kiinni rakentaminen oli asemakaavassa ja rakentamistapaohjeissa kuitenkin ehdoton määräys, eikä siitä voinut poiketa. Kuten luvussa 5.2 tuli esille, rakennuttajia pyrittiin suunnittelun ohjauksessa kannustamaan talojen ja kadun välisen vuorovaikutuksen mahdollistaviin ratkaisuihin. Käytännössä tällaisia ratkaisuja toteutettiin lopulta vain osassa taloista.

Melkein kaikki nää rakentajat tässä, niin niil on vaan joku pikku kurkistus tänne kadulle ja muuten se aukee kaikki tänne mettään, että siin on haettu ihan selvästi sit kuitenkin semmosta omaa rauhaa, eikä sitä yhteisöllisyyttä.

Oli hieman hämmästyttävää, kun haastatteluissa tuli myös ilmi, että joidenkin tulevien asukkaiden asumistoiveet ja niitä tukevat suunnitteluratkaisut olivat täysin vastakkaisia yhteisöllisyysysteemaan nähden:

Eivät varmaan oo päätäkäkään kiinnostunu mistään yhteisöllisyydestä. Tätä pariskuntaa on huolestuttanu se, että mahdollisimman vähän näkyy naapuriin. Yhteisöllisyys ei suinkaan ollu tässä mikään semmonen painopistealue ollenkaan.

5.4 Suhteellinen suunnittelun ohjaus

Voidaan joku hyvinkin erilainen sovittaa ympäristöön sillä, että sen oleellisilla ominaisuuksilla on toimiva suhde viereisten rakennusten ominaisuuksiin.

Harvoilanmäen rakennusten suunnittelua ohjattiin niin sanotulla suhteellisella menetelmällä. Tavoitteena oli antaa erityyppisille messurakennuttajille mahdollisuus toteuttaa erilaisia rakentamiseen liittyviä ratkaisuja, mutta samalla välttää sekavan ympäristön muodostuminen. Suhteellisen suunnittelun ohjauksen keskeisenä päämääränä oli vierekkäisten rakennusten yhteensovittaminen, johon pyrittiin nimenomaan ohjausprosessin keinoin – ei niinkään absoluuttisilla kaavamääräyksillä esimerkiksi talojen sallituista väreistä tai kattokulmista. Harvoilanmäen rakentamistapaohjeissa oli kylläkin annettu ohjeelliset määräykset muun muassa julkisivumateriaaleista ja -väreistä, mutta kuten suunnittelua ohjannut haastateltava kertoi,

me sit sen ohjausprosessin kautta tuotiin niille esille se, että te voitte tehdä muutakin, jos se sopii yhteen viereisten kanssa.

Ajatuksena oli, että vierekkäisten talojen yhteensovittamisella voitaisiin parhaimmillaan luoda vähitellen muuntuvaa, yhtenäistä muttei monotonista kaupunkitilaa.

On nää sanaleikit, just tää rikkinäinen puhelin tai juoru tai huhu, että joku kertoo jonkun jutun ja lopuksi, kun joku kymmenes kuulee sen, niin se on jotain ihan muuta. Ja silti kaikki pysyy suurin piirtein totuudessa. [...] Kun jokainen

välittää jollain tavalla naapurista, niin siitä syntyy tämmönen kiva variaatio tai muutos siinä, ainakin teoriassa.

Harvoilanmäen alueen talot piti rakentaa kiinni kadun rajaan ja yhdistää toisiinsa aidoin. Tällä tavalla muodostuvassa, tiiviisti rajatussa katutilassa vierekkäisten rakennusten ja aitojen yhteensopivuus muodostuu erityisen oleelliseksi, kun tarkastellaan ympäristöstä syntyvää kokonaisuutta.

Olenainen osa suhteellista suunnittelun ohjausta olivat kutakin messukohdetta koskeneet palaverit, joissa ohjauspuolen lisäksi oli aina mukana kohteen rakennuttaja ja arkkitehtisuunnittelija. Näitä palavereja pidettiin suunnitteluprosessin aikana keskimäärin kolme kappaletta rakennuttajaa kohden. Ensimmäiset ohjaustapaamiset ajoittuivat projektin alkuvaiheeseen, ja niissä käytiin läpi messurakentamisen perusasioita sekä alustavia luonnoksia, joiden perusteella rakennuttajat oli tontinhakuvaiheesta valittu.

Annettiin ne lähtökohdat ja sit vaan katottiin, et oliko asukas ymmärtäny ja oliko se aikataulussa ja oliko se meidän [ohjaustahon] toiveitten mukanen. Sitte taas lähettiin ja ne teki sen työn, ja ne tuli taas sinne meidän palaveriin ja sit taas katottiin, et meneeks oikeeseen suuntaan.

Seuraavassa vaiheessa rakennuttajille ja suunnittelijoille annettiin alueen pohjakartta sekä katuleikkaus, joihin luonnokset tuli sovittaa. Katuleikkauksiin piirretyt, eri kohteita kuvaavat luonnokset yhdistämällä saatiin hahmotettua tulevaa katunäkymää kaksiulotteisena (ks. Liite 5). Suunnittelun edetessä luonnokset esitettiin myös kolmiulotteisina mallinnuksina, jolloin vierekkäisten rakennusten ja aitojen yhteensopivuuteen voitiin kiinnittää entistä tarkempaa huomiota. Viimeisessä vaiheessa ohjausryhmän tarvitsi lähinnä kommentoida hyvin valmiita suunnitelmia.

Meil oli selkeesti tietyt tapaamiset, käytiin läpi suunnitelmat ja suunnitelmien eteneminen. Sitten todettiin tietyssä luonnosvaiheessa, että suunnitelma on ihan hyvä ja voidaan hakea rakennuslupa ja näin edelleen.

Ohjaustaho nosti palavereissa esille mahdolliset vierekkäisten talojen yhteensopivuuteen liittyvät epäkohdat, ja niihin pyydettiin hakemaan ratkaisuja. Suunnittelun ohjauspuolta edustanut haastateltava luonnehti omaa osuuttaan prosessissa seuraavasti:

Ainakin mä koen, että meidän rooli oli enemmänkin sellanen katalyyttinen kun mikään ihme määrääjä, joku tyylipoliisi tai muu vastaava.

Rakennusten yhteensovittaminen tapahtui käytännössä suunnittelijoiden välisenä yhteistyönä ja tarvittavien kompromissien etsimisenä. Samalla suunnittelijat toimivat tietenkin yhteistyössä myös rakennuttajien kanssa. Haastatellut arkkitehtisuunnittelijat kertoivat pitäneensä yhte-

yttä viereisten talojen suunnittelijoiden kanssa lähinnä sähköpostilla ja puhelimitse, jotkut olivat myös tavanneet toisiaan. Suunnitelmia sovitettiin yhteen omien ja viereisiä tontteja koskevien luonnosten perusteella.

Kuvat vaihdettiin ja nähtiin mitä naapuri tekee ja saatiin aidat synkroniin.

Aina ei molempia osapuolia tyydyttäviin ratkaisuihin kuitenkaan päästy.

Mä jouduin korottaa sitä taloa, koska se naapuri teki niin hirveen korkeen talon, ja kun se on vielä ylempänä siinä rinteessä, niin siit tuli tällöinen hirveen epätasapainoinen suhde.

Joissakin tapauksissa kompromissien löytymistä hankaloitti se, että suunnittelu- ja rakennushankkeet etenivät hieman eri tahtiin. Jotkut rakennuttajat vetäytyivät talohankkeistaan, jolloin messuorganisaation piti nopeasti etsiä tonteille uudet rakentajat, ja suunnittelun yhteistyö täytyi myös järjestää mahdollisuuksien mukaan uudelleen. Jos viereisten talojen suunnittelu tai jopa rakentaminen oli jo pitkällä, kesken messuprojektia mukaan tulleen osana oli sopeuttaa omat suunnitelmansa niihin. Haastattelujen perusteella suunnittelun ohjauksessa jouduttiin näissä tapauksissa katsomaan eräitä ratkaisuja hieman läpi sormien, mikä joidenkin mielipiteiden mukaan heikensi lopputulosta talojen yhteensopivuuden suhteen. Toisaalta haastateltavat sanoivat ymmärtävänsä, että messurakentamisen tavoitteiden ja tiukan aikataulun takia joitakin myönnytyksiä oli luonnollisesti tehtävä.

Siinä missä katujulkisivujen yhteensovittaminen oli suunnittelun ohjauksessa tärkeänä tavoitteena, tonttien yksityisten puolten rakentamisessa rakennuttajia ja suunnittelijoita haluttiin puolestaan kannustaa monimuotoisuuteen (ks. Liite 6).

Idea oli tavallaan se, että jokainen rakentaja on vastuussa sille yhteisölle siitä oman rakennuksensa suhteesta yhdyskunnan julkisiin tiloihin ja siihen miltä se näyttää, ja et siel noudatetaan sääntöjä. Mut sitte omalla puolella, siellä heti sen rajapinnan toisella puolella sai tehdä ihan mitä vaan, käyttää ihan mitä tahansa materiaalia, massotella ihan miten tahansa. Sehän on vähän lainkin tulkintatapa, kyllä se maankäyttö- ja rakennuslain henki on se, että rakentaja on muuten aika lailla vapaa tekemään mitä haluaa, kunhan noudattaa yhteisön sääntöjä siltä osin kun se yhteisölle kuuluu.

Mitä nyt kielikin sanoo, et julkinen puoli ja yksityinen puoli. Julkisyhteisöt, ne kontrolloi sitä julkista puolta, ja yksityisellä puolella se yksityinen ihminen mellastaa silleen kun haluaa mellastaa, kunhan ei tee mitään laittomuuksia kuitenkaan.

Yksityisillä tontinosilla annettujen vapauksien voitiin ehkä myös toivoa kompensoivan sitä, että julkisella puolella rakennuttajat joutuivat yhtenäisyyden nimissä mahdollisesti tinkimään omista toiveistaan.

Miten suhteellinen suunnittelun ohjaus sitten otettiin vastaan? Asuntomessuprojektissa sovellettu ohjausmenetelmä poikkesi tavanomaisesta sikäli, että normaalisti kunnilla ei ole käytävissään vastaavia resursseja asuinalueiden suunnittelun ohjaukseen. Palavereineen ja yhteensovittamistavoitteineen menetelmän olisi voinut ajatella tuottaneen suunnittelijoille tavalista enemmän työtä ja päänvaivaa. Ohjausryhmään kuuluneiden haastateltavien mukaan suhtautuminen ohjausprosessiin ja sen vaatimuksiin vaihteli:

Osa suunnittelijoista osas tän tehdä ja osalle se oli kauheen vaikeeta, ja osa oli hyvin myötämielisiä ja osa oli, että tää on ihan turhaa kiusantekoo ja härnäystä, että mehän tehään silleen kun ennenkin.

Jotkut arkkitehdit oli lähteny ihan suoraan siitä sen asukkaan kanssa, että toteutetaan ihan kaikki ne ideat sieltä suunnitteluohjeista, ni ei siihen tarvinnu puuttua ollenkaan. (...) Kyllä se enemmänki se vastarinta oli sit taloteht... näillä tämmösillä, joilla ei ollu asukasta siihen.

Perhe on vaan osassa kohteista ja sitten on ammattimaisesti rakennutettuja juttuja, joissa taas niitä ei kiinnosta pätjän vertaa. Niitä kiinnostaa vaan, mikä saadaan kaupaks hyvin.

Tähän tutkimukseen haastatelluista suunnittelijoista kukaan ei pitänyt prosessia liian työläänä tai hankalana. Alueen tiiviys ja yhteensovittamistavoite sekä projektin tiukka aikataulu huomioon ottaen sen katsottiin pitävän suunnittelijat hyvin ajan tasalla.

Oli oikeestaan ihan hyvä, siinä näki koko ajan että mitä muualla on menossa. Ja tietenkin se, että pyrki pitään sen oman suunnitelmansa hallinnassa sillai, et se oli koko ajan suunnitteluohjeiden mukanen, niin siinä ei tullu mitään ristiriitaa.

Kaikkiaan haastateltavat pitivät suunnittelun ohjauksen prosessia toimivana ja arvelivat, että muidenkin, varsinkin tiiviisti rakennettavien alueiden suunnittelussa laatuun panostaminen ja siihen ohjaaminen voisi tuottaa parempaa asuinympäristöä. Suunnitteluvaiheen ohjauksella voitaisiin myös säästää lupaviranomaisten työtä rakennusvaiheen naapuririita-asioiden sovitelussa. Haastateltavat tosin muistuttivat, että ohjausta ei normaalissa asuinaluerakentamisessa ole realistisesti mahdollista toteuttaa tässä mittakaavassa, sillä kuntien taloudelliset voimavarat ovat rajalliset. Lisäksi huomautettiin, että menetelmä soveltuu kerralla valmiiksi rakennettavien alueiden suunnitteluun hyvin, mutta vähitellen rakentuvilla asuinalueilla, missä hankkeet etenevät eri vaiheissa, suunnitelmien yhteensovittaminen on käytännössä vaikeaa eikä ohjauksen suhteellisuus vastaa tarkoitustaan.

Suunnittelun ohjauksen menetelmä oli tässä muodossaan uusi ja nimenomaan Harvoilanmäen asuntomessuprojektia varten räätälöity. Itse asiassa vain pieni osa haastateltavista tunnisti

suhteellisen suunnittelun ohjauksen käsitteenä ja siten ymmärsi kysymykseni ensi kuulemalta, kun heiltä siitä kysyin.

Sitä mä en vaan ymmärrä sitä suhteellinen ohjaus, mutta kai se on... se on hieno termi sekin. Että lopuks katotaan mitä synty, sekö se on se suhteellinen ohjaus?

Menetelmä muotoutui ja jäsenyi asuntomessuhankkeen aikana pikku hiljaa. Suhteellisuuden, eli absoluuttisten määritysten sijaan ohjauksessa käytettävien väljien ja muuttuvien parametrien, mahdollisuudet alkoivat kirkastua ohjaustahollekin vasta prosessin edetessä:

Sen luomia mahdollisuuksia ei käytetty vielä niin hyvin kun sen ois voinu. Ja osittain se on meidän moka sillä tavalla, että me oltais voitu se paljon enemmän konkretisoida, vaikka ihan esimerkkejä, ja luoda sellasia sääntöjä, et miten näitä sääntöjä noudattamalla se alue rakentuis.

Jotkut haastatelluista suunnittelijoista olivatkin sitä mieltä, että harmonisen ympäristön aikaansaamiseksi rakentamiseen olisi paikoin kaivattu enemmän yhteisiä reunaehtoja ja vähemmän vapauksia poiketa rakentamistapaohjeista. Menetelmän sallivuus sai osakseen kritiikkiä, sillä Harvoilanmäen rakentamisen nähtiin suhteellisen suunnittelun ohjauksen tuloksena olevan hyvin monenkirjavaa. Eräs haastateltava totesi, että asuntomessuille rakennettavat talot ovat nykyisin lähes kaksi kertaa suurempia kuin vielä parikymmentä vuotta sitten. Vastaava suuntaus koskee myös muuta omakotirakentamista. Talojen suuri koko vaikuttaa väistämättä alueiden mittakaavaan ja kokonaisilmeeseen – varsinkin jos rakentamisessa ei ole riittävästi yhtenäisyyttä tuottavia yhteisiä pelisääntöjä.

Ne [talot] ei oo enää semmosia jäniksiä ja oravia siellä eläintarhassa, vaan ne on semmosia norsuja ja virtahepoja, jotka on liian ahtaissa häkeissään siellä. Seuraavassa on okapi ja sitte on kirahvi ja sitte on gorilla. Kaikki erivärisiä, toisilla karvaa, toisilla ei, isoa ja pientä, enimmäkseen isoja.

Toisaalta osa haastatelluista suunnittelijoista piti määritysten väljyyttä erittäin tervetulleena, sillä monilla alueilla rakentamista koskevat tiukat määräykset rajoittavat luovaa arkkitehtisuunnittelua. Haastatteluissa tulikin esille, että suhteellisesta suunnittelun ohjauksesta saatujen kokemusten perusteella voitaisiin mahdollisesti kehittää jo kaavoituksesta lähtevää menetelmää, joka tukisi yksilöllistä suunnittelua mutta samalla myös yhtenäisten kokonaisuuksien muodostumista.

Pystyttäis tavallaan sillä rajatulla tasolla antamaan liikkumavaraa arkkitehtisuunnittelulle ja kuitenkin takaamaan jonkinlainen johdonmukaisuus sen ympäristön rakentumisessa. Arkkitehtien näkökulmasta tämmönen ehkä väljempi kaavotus ois ihan hyvä juttu.

Nykyisin asemakaavoissa saatetaan haastateltavien mukaan määrätä melko tiukastikin tulevien rakennusten muodot ja jopa rakennusalat, joista ei sovi poiketa. Tämä vähentää huomattavasti liikkumavaraa itse rakennusten suunnittelun vaiheessa.

Suunnittelevalle arkkitehdillekin vähän semmosta, että pyöree palikka neliskantaiseen reikään.

Nykykaavoituksen käytäntöjä arvosteltiin siitä, että ne eivät riittävän hyvin ota tulevia tarpeita huomioon tai toisaalta kestä tarpeiden muuttumista.

Tampereella esimerkiksi puolet asemakaavoista joudutaan asemakaavamuutoksella tekemään uusiksi. Sillon siin on jotain vikaa siinä koko kaavotuskäytännössä. Koska useimmiten ne syyt on semmosia, että se asemakaava ei vastaa siihen tarpeeseen. (...) Semmonen perse edellä puuhun -tekniikka, että tehdään ensin kaava, arvataan jotain mitä joku saattaa haluta ja sitten ihmetellään, kun ei kelpaa.

Haastatteluissa nousikin esiin kysymys siitä, voitaisiinko kaavoituksessa nykyistä enemmän hyödyntää tietynlaista rajapinta-ajattelua, jolloin keskityttäisiin määrittelemään niitä seikkoja, jotka ovat yhteisön ja kaupunkikuvan kannalta olennaisia. Erilaisten rakennuttajien yksilöllisten toiveiden ja tarpeiden toteuttamiselle jäisi tällöin enemmän tilaa ja vapauksia siellä, missä niiden rajoittaminen sitä paitsi olisi kokonaisuuden kannalta epäoleellista.

5.5 Tutkimuksen tulokset

Yhteisöllisyyteen liitetyt mielikuvat ja tavoitteet

Tämän luvun alussa haettiin vastausta ensimmäiseen tutkimuskysymykseen ja tarkasteltiin niitä mielikuvia ja tavoitteita, joita Harvoilanmäen suunnitteluprosessissa mukana olleet haastateltavat liittivät yhteisöllisyyteen. Näiden mielikuvien voidaan ajatella vaikuttaneen siihen, miten yhteisöllisyysmaata lähestyttiin alueen ja rakennusten suunnittelun perusteissa ja itse suunnittelussa. Aivan ensimmäisenä voidaan todeta, että haastatteluissa tuli esille se aiemmissakin yhteisöllisyyttä koskevissa tutkimuksissa havaittu asia, että yhteisöllisyys herättää sanaa ja käsitteenä enimmäkseen myönteisiä mielikuvia. Haastateltavat liittivät siihen sellaisia hyvin positiivisiksi tulkittavia määreitä kuin ihmisten yhteinen toiminta, yhteenkuuluvuuden tunne sekä turvallisuus.

Ehkä haastattelujen kontekstista johtuen yhteisöllisyyttä tarkasteltiin korostuneen aluekeskeisesti, jolloin siihen yhdistyi myös ihmisten yksilöllisen ja yhteisen aluetietoisuuden muodostuminen. Aluetietoisuudella ja alueidentiteetillä katsottiin olevan tärkeä osa siinä, miten ihmi-

set kiintyvät ja juurtuvat paikkoihin sekä kiinnittyvät sosiaalisesti yhteisöihin ja niiden arvoihin. Paikkaan juurtuminen ja yhteisöön kiinnittyminen on usein liitetty maaseudun perinteisiin kyläyhteisöihin ja agraarikulttuuriin, ja tämänkin tutkimuksen haastatteluissa tämä yhteys tuli esille. Toisaalta haastateltavat puhuivat myös pikkukaupunkiyhteisöllisyydestä viitaten sillä esimerkiksi asuatomessualue Harvoilanmäkeen ja ylipäätään Hämeenlinnaan – kaupunkimaiseen elämänmenoon, johon kuitenkin sisältyy tietynlainen kaikki tuntevat kaikki -ilmiö. Lisäksi joidenkin haastateltavien mielikuvat ja myös omakohtaiset kokemukset yhteisöllisestä asumisesta liittyivät suurempiin kaupunkeihin, joissa yhteisöllisyys voi ilmetä vaikkapa kortteli- tai asunto-osaakeyhtiötasolla.

Yhteisöllisyyden herättämistä myönteisistä mielikuvista huolimatta se sai osakseen myös kriittistä arviointia. Ensinnäkin haastateltavat pohtivat käsitteen epämääräisyyttä. Joidenkin mielestä yhteisöllisyys on iskusanana kulunut ja sisällöltään liian yleinen, jotta sen voisi vakavasti ottaen ajatella tarkoittavan juuri mitään. Toiseksi yhteisöllisyystavoite suomalaisessa asuinaluesuunnittelussa herätti jonkin verran epäilyksiä sen vuoksi, että suomalainen perusluonne ja tšekäläiset asumistavoitteet näyttävät olevan ristiriidassa yhteisöllisen elämäntavan kanssa. Haastateltavat nostivat esiin sen, että tyypillinen suomalainen tarvitsee ympärilleen tilaa ja haluaa asua omassa rauhassaan, usein omassa talossaan. Yleistys saattaa kuulostaa stereotyyppiseltä ja kärjistetyltä, mutta koska sen esittivät suunnittelun ammattilaiset, jotka jatkuvasti työskentelevät ihmisten asumisen ja siihen liittyvien toiveiden parissa, on siinä varmasti myös jotain perää.

Yhteisöllisyyttä tukevat keinot Harvoilanmäen suunnittelussa

Tämän pro gradu -tutkielman toiseen keskeiseen tutkimusongelmaan, kysymykseen Harvoilanmäen suunnittelussa hyödynnetyistä, yhteisöllisyystavoitetta tukevista yhdyskuntarakenteellisista ja muista keinoista, etsittiin vastausta tarkastelemalla yhdyskuntarakentamista, yhteisöllisyysteeman perusteluja sekä Harvoilanmäen suunnitteluprosessia. Yhteisöllisyys oli yksi Harvoilanmäen asuatomessualueen suunnitteluteemoista jo kaavoitusvaiheessa. Alueen suunnittelun esikuvina pidettiin perinteistä suomalaista puukaupunkia ja hämäläistä kylänraitia. Näiden esimerkkien mukaisesti Harvoilanmäen asemakaavassa ja rakentamistapaohjeissa määriteltiin tavoitteeksi rakentaa alue, jonka tiiviit ja aktiiviset katutilat mahdollistaisivat luontevasti asukkaiden kohtaamisen ja kanssakäymisen.

Toisaalta suunnittelun esikuvien vaikutus näkyi kaavassa ja rakentamistapaohjeissa siinä, että julkinen ja yksityinen tila erotettiin toisistaan selkeästi. Tiivis yhteinen katutila rajautui rakennusten julkisivuihin ja niiden välisiin aitoihin, joiden sisäpuolella avautui oma, yksityinen piha-alue. Julkisen ja yksityisen välistä rajanvetoa korostivat rakentamistapaohjeiden ja suunnittelun ohjauksen kohdistuminen nimenomaan rakennusten julkiseen, yhteistä kaupunkitilaa tuottavaan osaan. Yksityisellä pihan puolella rakentamiseen annettiin huomattavasti vapaamat mahdollisuudet, joita tosin haastateltavien mukaan hyödynnettiin melko vähän.

Haastattelujen perusteella ne asiat, joihin asuinalueiden suunnittelu- ja rakentamisvaiheessa voidaan kiinnittää huomiota, kun tavoitteena on tukea yhteisöllisyyden muodostumista, voidaan tiivistää kolmijakoon kaupunkirakenne, toiminnot ja prosessi. Kaupunkirakenteen suunnittelulla voidaan heijastaa tai luoda alueen omia erityispiirteitä, jotka puolestaan edesauttavat alueen hahmottamista ja siihen identifioitumista. Rakennusten sijoittelulla ja niiden avautumisella yhteiseen tilaan voidaan vaikuttaa vuorovaikutuksen syntyyn. Harvoilanmäen tapauksessa haastateltavat pitivät kaupunkirakenteen omaleimaisimpina piirteinä jo edellä mainittuja tiiviin katutilan rakentamista sekä selkeää rajanvetoa julkisen ja yksityisen tilan välille. Lisäksi julkisen tilan laatuun panostaminen nähtiin keinona korostaa alueen ominaista luonnetta ja siten tukea paikkaan kiinnittymistä. Joidenkin haastateltavien mukaan Harvoilanmäen kaupunkirakenteessa olisi voitu ilmentää yhteisöllisyyttä vielä paljon enemmänkin, esimerkiksi muodostamalla yhtenäisiä korttelimaisia kokonaisuuksia.

Asuinalueen rakenne vaikuttaa tietenkin myös sen toiminnallisiin ominaisuuksiin. Asukkaiden kohtaamisen ja yhteisen toiminnan tiloiksi voidaan suunnitella ja rakentaa tarkoituksenmukaisia yhteistiloja, mutta huomiota voidaan kiinnittää myös niihin tiloihin, joissa ihmisten kohtaaminen tapahtuu spontaanisti, vaikkapa keskellä arjen askareita ja kulkureittejä. Harvoilanmäen tapauksessa kohtaamispaikkojen suunnittelussa keskityttiin enimmäkseen juuri viikoksi mainittuihin; kaavoituksessa ei juuri otettu kantaa asukkaiden yhteiseen toimintaan, mikä lienee kuitenkin melko tyypillistä pientalovaltaiselle alueelle. Asemakaavassa ja rakentamistapaohjeissa harvoilanmäkeläisen yhteisöllisyyden kuvauksiin liittyikin olennaisesti yhteisyyden valinnan mahdollisuus ja vapaaehtoisuus.

Suunnittelun ja rakentamisen prosessit voivat osaltaan vaikuttaa yhteisöllisyyden muodostumiseen. Uusien asuinalueiden rakentamisen aikana tulevat naapurit, jotka elävät samaan aikaan samassa tilanteessa, tavallisestikin tutustuvat toisiinsa helposti. Asuntomessualueen ra-

kentämisessä samanaikaisuus vielä korostuu, kun aikataulu on kireä. Yleensäkin aluerakentamisessa, jolla tarkoitetaan kokonaisen asuinalueen rakentamista kerralla valmiiksi, on prosessien kautta mahdollista kohtauttaa rakennuttajia ja suunnittelijoita. Esimerkkinä juuri tästä voidaan tarkastella Harvoilanmäen suunnittelun ohjauksessa käytettyä niin sanottua suhteellista menetelmää. Suhteellisessa suunnittelun ohjauksessa keskeistä oli kaavan ja rakentamistapaohjeiden melko väljien määritysten sekä niitä täydentävän ohjauksen ja suunnittelu yhteistyön kautta sovittaa vierekkäiset rakennukset yhteen niin, että tuloksena olisi yhtenäistä muttei yksitoikkoista kaupunkitilaa.

6 Johtopäätökset

Tässä pro gradu -tutkielmassa on tarkasteltu yhteisöllisyyttä erityisesti asumisen ja yhdyskuntasuunnittelun näkökulmista. Tavoitteena oli teoreettisen ja empiirisen aineiston perusteella hahmottaa sitä, mitä yhteisöllisyydellä voidaan asumisessa tarkoittaa ja miksi sitä usein pidetään yhdyskuntarakentamisessa tavoiteltavana. Lisäksi pyrittiin löytämään niitä asuinalueiden suunnitteluun ja rakentamiseen liittyviä keinoja, joiden ajatellaan tukevan yhteisöllisyyden muodostumista. Teoreettisen kirjallisuuskatsauksen lisäksi tutkimusongelmia lähestyttiin tarkastelemalla empiiristä tutkimuskohdetta, Hämeenlinnan Harvoilanmäen asuinaluetta. Harvoilanmäki oli vuoden 2007 asuntomessualue, ja yhteisöllisyys oli yksi niistä messuteemoista, jotka ohjasivat alueen suunnittelua.

Alueellisuus näyttäytyy helposti yhteisön muodostumista selittävänä tekijänä, mikä näkyy esimerkiksi siinä, että yhteisöllisyys aidoimmillaan liitetään usein maaseudun perinteisiin kyläyhteisöihin. Tilaan sijoittuminen ei kuitenkaan sinänsä kerro ihmisten välisestä yhteisyydestä mitään. Yhteisyys voi ilmentyä tietyllä alueella, mutta sen katsotaan varsinaisesti muodostuvan toiminnallisista ja toisaalta symbolisista perusteista. Toiminnallisen yhteisyyden perusta on sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja ihmisten yhteisessä, konkreettisesti toiminnassa. Symbolinen yhteisyys puolestaan muodostuu yhteisön jäsenten tietoisuudessa voimistuvasta yhteenkuuluvuuden tunteesta, jonka syntyä voivat edesauttaa esimerkiksi ihmisten välinen vuorovaikutus, yhteinen toiminta tai asuinpaikkaan kiinnittyvä yhteinen aluetietoisuus.

Yhteisöllisyyden muodostumisessa toiminnallista yhteisyyttä ja vuorovaikutusta pidetään yleensä oleellisempina kuin symbolista yhteisyyttä. Jos asiaa tarkastellaan aluesuunnittelun

kannalta sekä ihmisen ja ympäristön suhteen probabilistisesta ja possibilistisesta näkökulmasta, voidaan ajatella, että yhdyskuntasuunnittelun keinoin saattaa olla hankalampaa puuttua juuri yhteisön toiminnallisuuteen. Ympäristön ominaisuudet saattavat luoda mahdollisuuksia vuorovaikutukselle ja sosiaalisen elämän käytännöille, mutta yksiselitteisiä malleja ympäristön vaikutuksista ihmisen käyttäytymiseen on mahdotonta rakentaa. Siksi ei voida ajatella, että yhdyskuntasuunnittelulla pystyttäisiin itsestään selvästi luomaan yhteisyyden toiminnallisia rakenteita. Haastetta riittää toisaalta myös symbolisen yhteisyyden perusteissa, liittyväthän ne juuri edellä mainittuun toiminnallisuuteen mutta myös ympäristön kokemisen kautta hyvin subjektiivisiin asioihin.

Omakotiasumisen – jota Harvoilanmäen aluekin pääosin edustaa – suunnittelussa on otettava huomioon tulevien asukkaiden toiveet omasta tilasta. Tässä tutkimuksessa käytetyn haastateluaineiston perusteella suomalaisten omakotirakentajien asumistoiveet liittyvät korostetusti omaan tilaan, kotiin ja pihaan, vaikka sitten yhteisöllisyys olisi asuinalueen rakentamisessa erityisenä teemanakin. Tämä tuntuu olevan yksi osoitus siitä, ettei yhteisöllisyyttä voida synnyttää ylhäältä alas -periaatteella. Olennaisemmaksi vaikuttaakin muodostuvan se, että yhdyskuntarakenne voi mahdollistaa ihmisten kohtaamisen, joka edelleen voi mahdollistaa asukkaiden välisen vuorovaikutuksen. On kuitenkin huomattava, ettei oman tilan tarpeen ja tietynlaisen reviirien korostamisen tarvitse tarkoittaa sitä, että yksityisyyttä ja yhteisyyttä pitäisi tarkastella toistensa vastakohtina. Päinvastoin niiden voidaan käsittää tukevan toisiaan tai jopa edellyttävän toinen toisensa. Molemmat elementit ovat asuinympäristössä tärkeitä, ja tärkeää on myös pystyä liikkumaan niiden välillä. Yksityisyyden säätely ja oman tilan hallinta ovat minäkuvan ja identiteetin rakentamisen välineitä.

Asuinalueiden suunnittelun tavoitteena yhteisöllisyyttä on joskus arvosteltu populistisuudesta. Muun muassa Lapintie (1998) on huomauttanut, että asuinaluesuunnitelmissa ja niiden selostuksissa yhteisökäsitteen luonne on usein lähinnä retorinen. Tässä työssä ei ollut tarkoitus eikä tarpeenkaan arvioida sitä, missä määrin ja miten hyvin yhteisöllisyysteema, joka Harvoilanmäen asemakaavassa ja rakentamistapaohjeissa oli näkyvässä osassa, lopulta tuli alueella näkyviin. Haastateltavien näkemykset yhdyskuntarakenteen suhteen olivat vaihtelevia, ja muulla perusteella asiaa ei vielä haastattelujen tekohetkellä ollut mahdollista arvioida, kun asukkaat eivät olleet alueelle muuttaneet. Harvoilanmäen asemakaavan ja rakentamistapaohjeiden henki tuli kuitenkin tietyllä tavalla esille myös haastatteluissa; yhteisöllisyyden hyvät puolet ovat tavoiteltavia asumisen viihtyvyyden ja turvallisuuden kannalta, mutta asukkaita ei voida vel-

voittaa yhteiseen toimintaan. Tässä mielessä yhteisöllisyys voidaan nähdä ikään kuin ylimääräisenä hyvänä yksilöllisessä omakotiasumisessa.

Yhteisöllisyys on kiinnostava tarkastelun kohde myös asuntomessujen teemana. Asuntomessut on hyvin näkyvä ja suosittu kesätapahtuma, jonka voidaan ajatella kuvaavan niitä ihanteita ja tavoitteita, jotka suomalaisessa asumisessa ovat kulloinkin pinnalla. Mielenkiintoista Harvoilanmäen tapauksessa oli tarkastella erityisesti messuteemojen määrittelyä, sisältöä ja niiden tarkoitusta. Asuntomessualueiden suunnittelussa ja rakentamisessa käytetään yleensä erilaisia työtapoja ja enemmän resursseja kuin tavanomaisten asuinalueiden tapauksissa, sillä haasteetkin ovat niissä hyvin erilaisia. Olenlaisin ja näkyvin haaste on varmasti projektin tiukka aikataulu, jonka puitteissa kokonainen asuinalue on suunniteltava ja rakennettava alusta loppuun. Ominaista asuntomessuhankkeille on myös toimijoiden moninaisuus: järjestäjäosapuolena toimivat kulloinkin isäntäkaupunki ja Osuuskunta Suomen Asuntomessut, joiden tavoitteet näyttäytyivät ainakin tämän tutkimuksen haastatteluaineiston perusteella osin hieman erilaisina. Lisäksi rakennuttajien joukossa on niin suuria rakennusliikkeitä, yksityisiä perheitä kuin talotehtaitakin, ja niiden intressit voivat olla hyvinkin erilaisia. Hankkeiden tavoitteet ovat korkealla, onhan kyseessä eräänlainen asumisen näyteikkuna, mutta toisaalta myönnytyksiä joudutaan tekemään kireän aikataulun ja monenlaisten toimijoiden erilaisten intressien vuoksi ehkä tavallista enemmän.

Tämän pro gradu -tutkielman teoreettinen viitekehys on verraten suppea siihen nähden, kuinka paljon yhteisöllisyyttä koskevaa tutkimuskirjallisuutta on olemassa. Tässä työssä tarkastelu rajattiin käsitteiden osalta tietoisesti yhteisöön ja yhteisöllisyyteen; aihealueen laajemman ja syvemmän ymmärryksen saavuttamiseksi olisi syytä tutustua myös muihin käsitteisiin, joilla viitataan samoihin ilmiöihin. Esimerkiksi sosiaalisen pääoman käsitettä on käytetty ja tutkittu paljon erityisesti yhteisöllisyyden myönteisiä vaikutuksia ja sen luomia mahdollisuuksia selvittäessä. Tämän ja myös muiden rinnakkaisten tutkimusalueiden tarkastelu toisi varmasti laajempaa näkemystä nyt käsiteltyyn aiheeseen.

Tässä tutkimuksessa pyrittiin selvittämään sitä, millaiset yhteisöllisyyteen liittyvät mielikuvat vaikuttivat Harvoilanmäen alueen suunnitteluun. Mielenkiinnon kohteena oli myös se, miten yhteisöllisyys ihanteena, tavoitteena ja mielikuvina kääntyy yhdyskuntasuunnittelun kielelle ja käytännön työvälaineiksi. Tämän suunnitteluun kohdistuneen tarkastelun jälkeen olisi luontevaa ja mielenkiintoista tutkia sitä, miten käytännön suunnitteluratkaisut edelleen konkreti-

soituvat asukkaiden arjessa. Kiinnostavaa olisikin haastatella Harvoilanmäen asukkaita ja verrata heidän käsityksiään ja näkemyksiään asumisen yhteisöllisyydestä siihen, miten yhteisöllisyyttä alun perin alueen suunnittelutavoitteissa kuvattiin.

Jo tämän tutkimuksen lähtöoletuksena oli, että fyysinen ympäristö voi mahdollistaa tai ohjata, mutta ei varsinaisesti määrätä niitä käytäntöjä, vuorovaikutusta ja elämäntapoja, joita ihmisille asuinympäristöissään muodostuu.

Se toiminta näkyy vasta sitten, kun se alue on pyöriny aikansa ja ne ihmiset on asettunu sinne taloksi. Fyysinen ympäristö on kuitenkin pieni osa siitä. Se ihmisporukka tekee sen.

Lähteet

Julkaisut

Abu-Ghazze, Tawfiq M. 1999. *Housing Layout, Social Interaction, and the Place of Contact in Abu-Nuseir, Jordan*. *Journal of Environmental Psychology* 19, 41–73.

Anttila, Erkki 2002. *Kylistä lähiöiksi. Paikallisyhteisöllisyys Helsingin seudun työläisesikau-pungissa 1990-luvulla*. Helsingin yliopisto. Sosiologian laitos. Pro gradu -tutkielma.

Aura, Seppo, Horelli, Liisa & Korpela, Kalevi 1997. *Ympäristöpsykologian perusteet*. Porvoo: WSOY.

Bell, Colin & Newby, Howard 1978. *Community Studies. An Introduction to the Sociology of the Local Community*. Slough.

Bäcklund, Pia & Korhonen, Heli 1998. *Paikallisyhteisön käsite ja asumisen arki. Juurtumisen, asukasaktiivisuuden ja sosiaalisen vuorovaikutuksen tarkastelua*. Helsingin kaupungin tietokeskus, keskustelualoitteita 1998:1.

Canter, David 1977. *The Psychology of Place*. London: The Architectural Press.

Eskola, Jari 2007. 6–8? (Teema)haastattelututkimuksen toteuttamisesta. Teoksessa Viinämäki, Leena & Saari, Erkki (toim.) 2007. *Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen*. Helsinki: Tammi, 32–46.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Fischer, C., Baldassare, M., Gerson, K., Jackson, R. M., Jones, L. M., & Stueve, C. A. 1977. *Networks and Places: social relations in the urban setting*. New York: Free Press.

Fleming, R., Baum, A. & Singer, J. E. 1985. *Social support and the physical environment*. Teoksessa S. Cohen & S. L. Syme (toim.) 1985. *Social Support and Health*. Orlando, FL: Academic Press.

Haarni, Tuukka, Karvinen, Marko, Koskela, Hille & Tani, Sirpa 1997. *Johdatus nykymaantieteeseen*. Teoksessa Haarni, Tuukka, Karvinen, Marko, Koskela, Hille & Tani, Sirpa (toim.) 1997. *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Tampere: Vastapaino, 9–34.

Hillery, G. A. Jr. 1955. *Definitions of Community: Areas of Agreement*. *Rural Sociology* 20/1955.

Howard, Ebenezer 1965/1898. *Garden Cities of To-Morrow*. London: Faber and Faber.

Häkli, Jouni 1999. *Meta hodos. Johdatus ihmismaantieteeseen*. Tampere: Vastapaino.

Jacobs, Jane 1962. *The Death and Life of Great American Cities*. London: Jonathan Cape.

Kekkerit kerhotilassa. Aukkaiden yhteistilat muuntuvat juhlapaikaksi, vierashotelliksi ja ilmaiseksi kuntosaliksi. Helsingin Sanomat 27.1.2008, Asunto, 3.

Knuuti, Liisa 1999. *Uusi urbaani yhteisöllisyys.* Teoksessa Knuuti, Liisa (toim.) 1999. *Kaupunki vuorovaikutuksessa.* Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja C52. Espoo: Teknillinen korkeakoulu, 14–20.

Knuuti, Liisa 2002. *Urbaani tila muuttuu, katoaako yhteisyys.* Teoksessa Knuuti, Liisa (toim.) 2002. *Minun ja muiden kaupunki.* Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja C57. Espoo: Teknillinen korkeakoulu, 61–65.

Lapintie, Kimmo 1998. *Asuinyhteisö utopiana.* Teoksessa Kotkavirta, Jussi & Laitinen, Arto (toim.) 1998. *Yhteisö. Filosofian näkökulmia yhteisöllisyyteen.* Yhteiskuntatieteiden, valtiopin ja filosofian julkaisuja 16. Jyväskylän yliopisto, 265–279.

Lehtonen, Heikki 1990. *Yhteisö.* Tampere: Vastapaino.

Leino, Helena 1999. *Yhteisöllisyyden muuttuva muoto. Kommunitarismikeskustelu 1990-luvun Saksassa.* Civil Society Papers 1. Asumisen ja ympäristön tutkimuksen yksikkö. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos.

Manninen, Mariikka 2000. *Sosiaalinen ulottuvuus kaavoituksessa.* Stakes, Aiheita 32/2000. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Manninen, Rikhard & Hirvonen, Jukka 2004. *Rivitalo asumismuotona – toiveiden täyttymys vai mahdollisuuksien kompromissi?* Suomen ympäristö 694. Helsinki: Ympäristöministeriö.

Paasi, Anssi 1986. *Neljä maakuntaa. Maantieteellinen tutkimus aluetietoisuuden kehittymisestä.* Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja 8.

Pajukoski, Marja 2002. *Hyvinvointi toiminnan kohteena.* Teoksessa Tapaninen, Annikka ym. 2002. *Ympäristö ja hyvinvointi.* Helsinki: WSOY.

Päivänen, Jani, Saarikoski, Petri & Virrankoski, Lauri 2004. *Elämänkaarikortteli – Kohti sosiaalisesti kestävästä asumista ja kaupunkielämästä.* Suomen ympäristö 716. Helsinki: Ympäristöministeriö.

Rajanti, Taina 1997. *Kaupunki ihmisen kotina.* Julkaisematon väitöskirjakäsikirjoitus.

Rapoport, Amos 1977. *Human Aspects of Urban Form: Towards a Man-Environment Approach to Urban Form and Design.* Oxford: Pergamon Press.

Relph, Edward 1976. *Place and Placelessness.* London: Pion.

Riikonen, Heikki 1997. *Aluetietoisuuden sisältö paikallisyhteisössä: sukupolvet ja muistinvaraiset alueet.* Teoksessa Haarni, Tuukka, Karvinen, Marko, Koskela, Hille & Tani, Sirpa (toim.) 1997. *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen.* Tampere: Vastapaino, 179–189.

Roos, J.P. 1996. *Yhteisöllisyys ja kommunitarismi.* Tiede ja edistys 21 (1), 45–49.

Schieffloe, Per Morten 1990. *Networks in urban neighbourhoods: Lost, saved or liberated communities?* Housing, Theory and Society 7, 93–103.

Strandell, Anna 1999. *Asukasbarometri 1998. Asukaskysely suomalaisista asuinympäristöistä.* Suomen ympäristö 343. Helsinki: Ympäristöministeriö.

Strandell, Anna 2005. *Asukasbarometri 2004. Asukaskysely suomalaisista asuinympäristöistä.* Suomen ympäristö 746. Helsinki: Ympäristöministeriö.

Sulkunen, Pekka 1995. *Esipuhe.* Teoksessa Maffesoli, Michel 1995. *Maailman mieli. Yhteisöllisen tyylin muodoista.* Suom. Mika Määttänen. Helsinki: Gaudeamus, 5–10.

Therborn, Göran 1974. *Science, Class and Society. On Formation of Sociology and Historical Materialism.* Göteborg.

Tuan, Yi-Fu 1974. *Topophilia: a Study on Environmental Perception, Attitudes and Values.* Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2002. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi.* 1.–2. painos. Helsinki: Tammi.

Töttö, Pertti 1996. *Ferdinand Tönnies – Gemeinschaft ja Gesellschaft.* Teoksessa Gronow, Jukka, Noro, Arto & Töttö, Pertti 1996. *Sosiologian klassikot.* 3. painos. Helsinki: Gaudeamus, 154–172.

Uuskallio, Irma 2001. *Arvostetut asuinsijat. Asuinalueiden arvostuksen sosiokulttuurinen analyysi 1900-luvun Helsingissä ja Tehtaankadulta etelään.* Helsingin kaupungin tietokeskus, tutkimuksia 2001:8.

Asuntomessuihin liittyvä materiaali

Hellstén, Tapani 2007. *Asuntomessut Hämeenlinnan kaupungin kannalta.* Seminaariesitys Hämeenlinnan asuntomessujen palauteseminaarissa 23.10.2007.

Kävijätutkimus. Asuntomessut Hämeenlinnassa 2007. Helsinki: Rakennustutkimus RTS Oy. Saatavilla [www-muodossa:](http://www.asuntomessut.fi)

<URL:http://www.asuntomessut.fi/uutiset/lehdistotiedotteet/vuosi2007/fi_FI/hlinna231007_palauteseminaari/> 16.5.2008.

Loppuraportti. *Asuntomessut Hämeenlinnassa 2007, loppuraportti.* Hämeenlinnan kaupunki, asuntomessutoimisto.

Ruutu, Ilkka 2007. *Yhteisöllistä ympäristöä perheiden ehdoilla.* Rakennettu ympäristö 44 (1), 26–28.

Suomen Asuntomessut, toiminta-ajatus. Saatavilla [www-muodossa:](http://www.asuntomessut.fi)

<URL:<http://www.asuntomessut.fi/yleistieto/>> 16.5.2008.

Suunnitteluasiakirjat

Asemakaava. 2288 Harvoilanmäki. Asemakaava: 36. kaupunginosa, korttelit 1–11 sekä virkistys- ja katualueet. Päivi Saloranta, asemakaava-arkkitehti, 8.2.2005.

Rakentamistapaohjeet. Hämeenlinnan asuntomessualue Harvoilanmäki. Juha Luoma, arkkitehti SAFA, Arkkitehdit LSV Oy, 23.2.2005.

Liitteet

LIITE 1. Tutkimusta varten haastatellut henkilöt

Alueen ja messutalojen suunnittelijat:

Mikko Heikkinen, Arkkitehtuuri- ja suunnitteluyhtiö Heikkinen-Komonen Oy
Arkkitehtisuunnittelu messukohteessa 35 Sonaatti

Asko Kaipainen, Arkkitehtuuri- ja suunnitteluyhtiö Kaipainen Oy
Arkkitehtisuunnittelu messukohteissa 29 Välke ja 34 Autiotalo

Lasse Lehtinen, Arkkitehtuuri- ja suunnitteluyhtiö Lehtinen Miettunen
Arkkitehtisuunnittelu messukohteessa 31 Villa Lumme

Juha Luoma, Arkkitehdit LSV Oy
Harvoilanmäen asemakaavan loppuvaiheen suunnittelu ja rakentamistapaohjeet;
Arkkitehtisuunnittelu messukohteissa 10 As. Oy Hämeenlinnan Kaskipuisto, E-
tyyppi ja 27 Terca-tiilikoti

Sakari Miettunen, Arkkitehtuuri- ja suunnitteluyhtiö Lehtinen Miettunen
Arkkitehtisuunnittelu messukohteissa 20 Netrauta.fi ja 44 Talo Wienerberger

Jussi Vepsäläinen, Arkkitehtuuri- ja suunnitteluyhtiö ARKVE Oy
Arkkitehtisuunnittelu messukohteissa 7–9 As. Oy Hämeenlinnan Vanajan Ka-
tuma

Suunnittelun ohjaukseen osallistuneet henkilöt:

Erja Kokko, rakennusarkkitehti, Hämeenlinnan kaupunki

Kaija Ojanen, kaupunginarkkitehti, Hämeenlinnan kaupunki

Ilkka Ruutu, projektipäällikkö, Hämeenlinnan kaupunki

Harri Turunen, tarkastusinsinööri, Hämeenlinnan kaupunki

LIITE 2. Teemahaastattelurunko

1. Taustatiedot

- Nimi, organisaatio, ammatti
- Miten olet ollut mukana asuntomessualueen suunnittelussa?
- Missä vaiheessa tulit mukaan?

2. Yhteisöllisyys yleisesti

- Mitä noin ylipäätään tulee mieleen sanasta yhteisöllisyys?
- Miksi ajattelisit, että se on nykyisin ihanteena ja tavoitteena mitä erilaisimmissa yhte-yksissä ja hankkeissa?
- Miksi arvelet yhteisöllisyyden olevan näidenkin asuntomessujen teemojen joukossa?
- Haluavatko ihmiset asua yhteisöllisesti? Millä tasolla yhteisöllisesti?
- Näkökö yhteisöllisyystavoite muissakin suunnittelutehtävissäsi?
- Miten yhteisöllisyyttä voi mielestäsi rakentaa? Toimenpiteet ja fyysiset rakenteet?

3. Yhteisöllisyys Harvoilanmäen tilassa

- Minkälaista yhteisöllisyyttä Harvoilanmäessä on tavoiteltu?
- Miten yhteisöllisyystavoite näkyy lopputuloksessa, nimenomaan fyysisessä ympäris-tössä?
- Yhteistoiminnan tilat, miten ne on huomioitu aluetasolla ja/tai yksittäisten kohteiden yhteydessä?

4. Yhteisöllisyys Harvoilanmäen suunnittelussa

- Miten yhteisöllisyysteema ja -tavoite näkyi suunnitteluprosessissa? Yhteisöllisyys ”tehtävänantona”?
- Kuinka paljon yhteisöllisyysteema oli perheiden ajatuksissa suunnitteluvaiheessa ja kuinka paljon he olivat valmiita panostamaan tähän puoleen? (vs. oma koti)
- Oman tuntumasi perusteella: kuinka paljon tulevat asukkaat ovat olleet tekemisissä ra-kentamisen aikana? Onko asukkaiden kesken jo muodostunut jonkinlaista yhteisöllisyyttä? Mikä tätä on mahdollisesti edesauttanut?
- Kokemukset suhteellisesta suunnittelun ohjauksesta? Miten erosi ns. tavanomaisesta suunnitteluprosessista? Oliko paljon uutta? Miten toimi? Mikä toimi, mikä ei?
- Miten yhteistyö käytännössä toteutui? Kenen kanssa teitte yhteistyötä? Missä vaihees-sa ja miten? Kuinka paljon? Vaatiko tämä menetelmä erityisen paljon? Voisiko siihen tottua, suosittelisitko tätä tapaa vastaisuudessakin käytettäväksi? Asuntomessualue eh-kä hieman poikkeuksellinen suunnittelukohde?

LIITE 3. Harvoilanmäen aluekartta

Kuva: Hämeenlinnan kaupunki, asuntomessutoimisto.

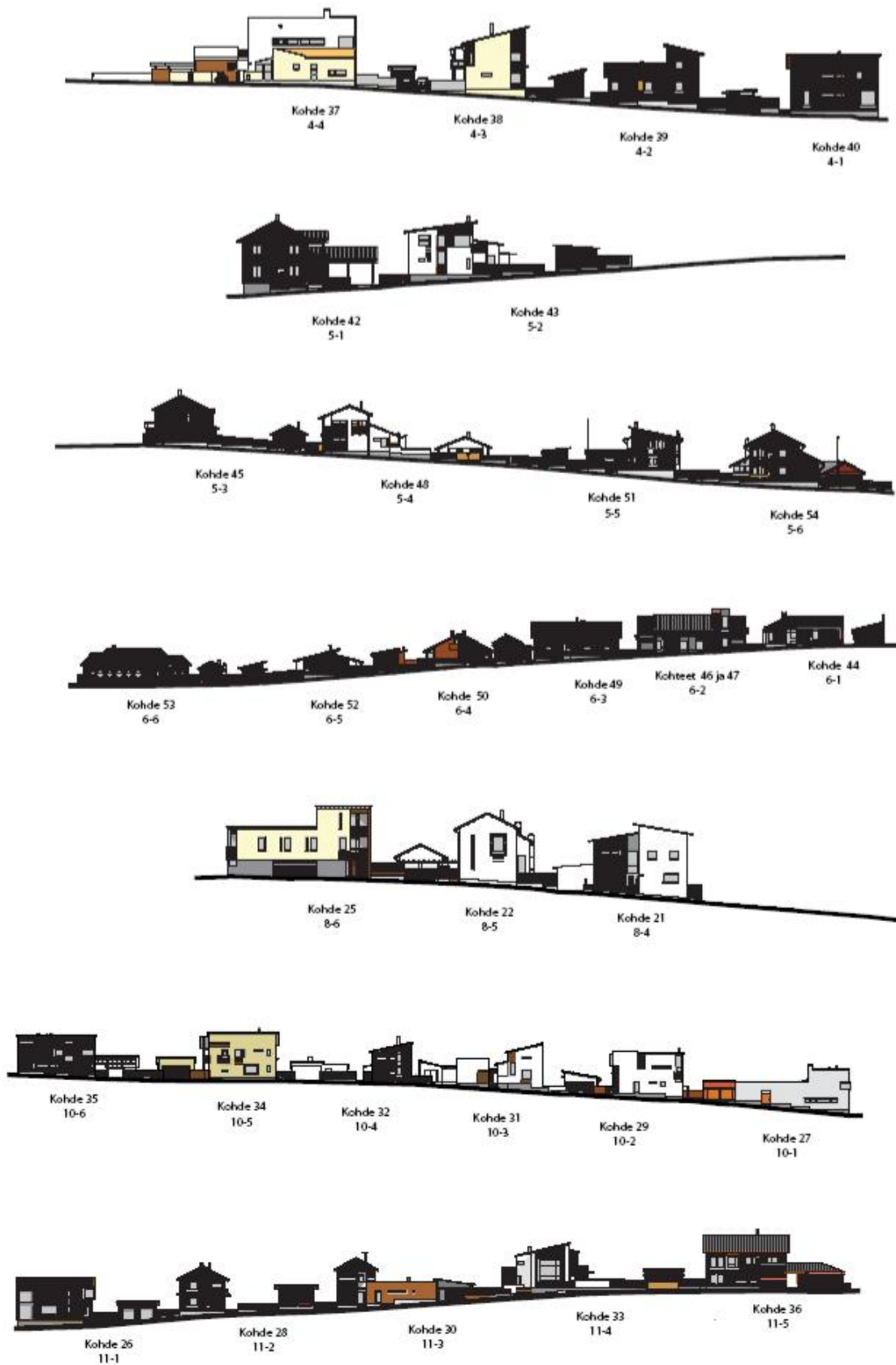
LIITE 4. Hämäläinen raitti

Harvoilanmäen suunnittelun kaupunkikuvallisena esikuvana oli perinteinen hämmäläinen raitti. Kuvassa Hauhon museoraittia.

Kuva: Hämeenlinnan kaupunki, asuntomessutoimisto.

LIITE 5. Julkisivut

Kuva: Hämeenlinnan kaupunki, asuntomessutoimisto.

LIITE 6. Katujulkisivujen kontrollointi, vapaus pihojen puolella

Rakennusten katujulkisivujen yhteensopivuuteen kiinnitettiin erityistä huomiota rakentamistapaohjeissa ja suunnittelun ohjauksessa. Kuvassa messukohde 27 Terca-tilikoti, arkkitehtisuunnittelu Juha Luoma, Arkkitehdit LSV Oy.

Sama kohde pihan puolelta kuvattuna. Yksityisellä puolella rakentajille haluttiin antaa melko vapaat kädet materiaalien, värien ja muotojen suhteen.

Kuvat: Antero Tenhunen/Asuntomessut.

LIITE 7. Harvoilanmäen raitteja maaliskuussa 2008

